

W E D E R L E G G I N G E

van

MICHIEL de MONTAIGNE,

Over de Nootsaeckelickheyt der

G E N E E S - K O N S T E .

Clarissimo, Amplissimoque Viro,

D. JANO BEVEROVICIO,

Scabino, & Medico Excellentissimo,

CORNELIUS à SOMEREN,

S. P. D.

VIR magne, omnigenas penetrans feliciter
 artes,
 Hic etiam meritis præmia digna feres,
 Quid feci, tanto cur me digneris honore?
 Officio id nullo me meruisse scio,
 Sordidulo tantum docta hæc modulamine canto,
 Nec longè in terris carmina nostra sonant,
 Tu tamen exiguis stimulum conatibus addis,
 Et tibi quam mens sit docta, benigna, probas.
 Non me detrrrent mordacis dicta maligni;
 Dum, Mystra, arrident carmina nostra tibi.
 Nibi metuam, in vanas torquent sua pectora curas.
 Namque satis, JANO Iudice, tutus ero.
 O: ut inam dignis possem tua nomina chartis,
 At que apta laudes dicere voce tuas!
 Jam saltem, facilis, potuit quæ ludere arvena,
 Accipe, sed meritis inferiora tuis.

Aen den

Hoogh-geleerden Heere,
Dr. JOHAN van BEVERWYCK.

Montaigne, die wel eer, tot schrijven uyt-
 gelaten.
 Hebt maer u best gedaen, de beste Konst
 te haten.

Te treden mette voet, die menschen doet bestaen,
 Komt hier, en letter op, hoe u dit wil vergaen.
 Hier wert ghy aen-geast met ongemeene pennen,
 Die waerheyt gaende maekt, en uwe rancke kennen.
 Die uwe stoutigheyt, of wel u spreuk vry
 Met ernst het spitse bie'n, en brengen in de ly.
 Beroemde Beverwijck, die mijne kleyne beken.
 Die uytten Helicon in mijne schapfen leken,
 Hoe dorre dat se zijn, doet vloeyen wederom,
 En opent my de mont, tot aller dichten strom,
 Toom nu wie dat ghy zijt, en doet de Werelt weten,
 Na dat ghy in de Konst veel jaren hebt versleten,
 Dat sy haer gronden heeft, die vast en seker gaen,
 En dat haer tegen-weer is maer een yele waen.
 Een mist van onverstant, die als de Son komt schijnē
 Niet lange kan bestaē, maer moet in haest verdwijnē
 Soo sal, vertrouwtet my, indien ghy my voldoet,
 Mijn becck, hoe kleyn sy is, opstijgen in de vloet,
 En doen mijn dorstigh bert, met ongemeene togen,
 Sich lessen dagelick, soo dat ick op-gevlogen,
 Veel hooger, als ick oyt te vliegen ben gewent,
 Sal heffen uwen naem tot aller namen endt.

C. Box, J. Cij.

Den vermaerden, ende achtbaren Heere

D^R. CORNELIS van SOMEREN,

Scheepen, ende Medicijn ordinaris der Stadt Dordrecht.

Vermaerde, ende Achtbare Heere,

E Prince, ende het Opperhooff van onse ordre, *Hippocrates*, schrijft in sijn boek van de Konste, met ware woorden, datter sommige Menschen gevonden werden, die voor een Konste houden, de Konsten, ende Wetenschappen te verachten; ende dat foodanighe even-wel tot het gene, sy voor hebben, niet en geraken, maer alleen haer verstant (ofte veel liever haer onverstant) daer in ten toon stellen. Onder sulcke mogen wy wel rekenen (alsoo hy ons niet weynig op den teen getreden heeft) den Heere *Michiel de Montaigne*, medebroeder in de Ridderlike ordre van *S. Michiel*, met onsen grooten vrient Heer *Adriaen van Bhenborgh*, Schout deser Stede. Die oock in zijn leven seer veel plagh te houden van den gemelten Heere van *Montaigne*; zijn schildery in de sael, ende zijn boeck veeltijds in de hant hebbende. Dit boeck 't welck den Auteur in de Francoische spraeke geschreven, ende *Les Essais*, ofte Prouven in-geschreven heeft, wert by vele seer veel geacht, ende de wijsheyt, die daer in steeckt, tot den Hemel toe verheven. Het is verre boven mijn begrip over de Schriften van soo treffelicken Heer oirdeel te strijcken: dan ick en kan hem even-wel voor geen Francoischen *Tbales* aen-nemen, ofte by de seven Griekische Wijzen stellen (gelijck onsen *Lipsius* doet) soo veel belanght het gene, hy door eenen aen-geboren haet ('t welk hy selfs niet en ontken) op het 36. Cappittel van sijn tweede Boeck by-brenghet teghens de nootfakelickheyt van de *Genees-konste*. Ende alsoo de Menschen geseyt werden nergens gevoeliger te zijn, als wanneer men haer aen de *Tasch* komt: soo heb ick oock goet gevonden voor de *Konste*, die ongen windt-eyeren en leyt, wat te spreken, ende sijn Redenen, nae vermoghen, van onredelickheyt te overtuygen. De wel-gemelte, ende by my altijd van bitter-soete gedachtenis, Ridder *Bhenborgh*,

versocht sulcx op my nu veel jaren geleden, ende 't gene ick doen in't *Latijn* haestelick op't papier geworpen hadde, las ick hem, aen 't *Graveel* leggende, des anderen daeghs voor, waer door hy, een groot lief-hebber zijnde, ende selver in mijn beuselingen vermaeck scheppende, sijne pijn wat schein te vergeten. Die *Wederlegginge* is daer nae, met mijn *Latijnsch* gespreck over den *Lof der Genees-konste*, in druck uyt-gegeven. Ende alsoo het selve over eenige jaren mede in onse tale over-geset is, ende nu hebbe ick niet ondienstigh kunnen vinden, het selve oock te doen vergesellschaften met de *Wederlegginge* van de *Bewijs-redenen*, die *Montaigne* onse *Konste* tegen-werpt, ende waer mede hy de nootfakelickheyt van de selve foeckt gan-sich wech te nemen. De *Francoische* *Historien* verhalen van *Iean Petit*, den grooten *Predikant* genoemt, dat hy voor *Carel de VI. Koning* van *Vranckrijck*, sittende in sijn Raedt, ontschuldighde, ende sprack voor den moort, die *Hertogh Ian van Bourgoigne* (vader van *Philips de Goede*, *Grave* van *Hollandt*, &c.) hadde doen begaen, aen den *Hertogh van Orleans* sijnen neve, vast-maekkende sijn reden in 't beginsel van 't *Gespreck* (het welck tot verwonderingh over de slechtigheyt van de man, ende dien tijdt, te lesen is in de *Francoische* *Historie* van *Montstrelet*, ende de *Recherches* van *Estienne Pasquier*) op de jaerlicksche weddens, die hy trock van den *Hertogh van Bourgoigne*, ende derhalven gehouden was hem in alles voor te staen, ende te verdedigen. Voorwaer een bondige reden? Maer heeft het jaerlicke voordeel voor dien grooten *Predicant* genoegh gevoelt, om een quade sake goet, ende van krom recht te maken: waerom en souden wy de edele *Genees-konste*, die uyt den hemel gedaect is, ende ons dagelijcks mede wat in de keucken stort, niet teghens hare verachters derven staende houden? Dan alsoo sulcx noch teghens *Montaigne* by niemandt gedaen en is, ende sijn schriften hier te lande vele geleesen werden, so

foo zal ick tegens hem te velt komen, om voor ons *Auaren* ende keuckens (gelijk het *Latijnsche* spreekwoordt seyt) te strijden. Wy lesen van den wijsgerigen *Heracitus*, dat hy straffe geleden heeft over het verachten van de *Genees-konste*. Want alloo hy seer hooghmoedigh was, ende een yegelijk verachte (gelijk *Laertius* schrijft) water-suchigh geworden zijnde, en wilde hy noch nae raet, noch nae *Genees-meesters*, die hy bespotte, eens luytteren, maer streckte sijn lichaem met *Ossen-miscbende* ginck so in de son, om te droogen, leggen slapen. Waer over hem de *Honden* quamen verscheuren. Onsen strijdt en sal so qualick niet af-loopen, die niet met *Honts-tanden*, noch *hontsche manieren*, maer met een sachte, ende beleefde pen wert aengevangen. Ick hebbe my de eere willen geven, soo om dat de luyfter van *U. E.* vermaerden naem dit bedwelnde schrift soude verlichten, als mede om dat *U. E.* over dese stoffe beft kont oordeelen, *U. E.* dit toe te eygenen. Icken meene oock niet, dat ick veel behoefte te vreesen van beschuldight te worden, *U. E.* hier *Rechter* te stellen in sijn eyghen saeck: alsoo de *Werelt* sulcx al gewent behoort te wesen, ende dat in grooter dingen, die niet nae den *Pols*, maer vry wat nae den *Musiert* ruycken, 't selfde al meerder gebeurt is. Wy komen nu tot de saeck; ende om te vertoonen, dat in sijn Voorstel niet verandert en is, (gelijk sommige wel kunnen, als sy de woorden, van de gene die sy weder-leggen, nae haren sin verdraeyen) ofte dat de swackste kriyghs-knechten niet uyt gekipt en zijn; soo sal ick sijn eygene woorden hier in onse tale stellen, ende sijne redenen, volgens sijn eygen ordre, soeken te weder-leggen.

MONTAIGNE.

(1) *Aristoteles* seyt, dat by sekere Volckeren, daer de Vrouwen gemeen waren, de *Kinderen* een *Vader* toe-gevoeght werde, diese beft geleken. Het is te gelooven, dat ick die steenige gestaltenis van mijn *Vader* hebbe: want hy storf wonderbaerlick gepijnigt van een groote *Steen* in de *Blaes*. Hy en werde dat gebreck niet gewaer, als op sijn seven-en-tseftighste jaer, ende daer te voren en hadde hy noyt yet vernomen, dat hem daer van dreyghde, en voelden oock geen pijn in de *Lendenen*, *Zyde*, noch ergens anders, tot die tijdt de *Siecken* weynigh onderhavigh, ende in voorspoedige gesontheyt geleeft hebbende. Hy harden het noch seven jaer met dat gebreck, slepende het eynde van een pijnlick leven. Ick was al over de vijf-ende-twintigh jaer, doen hy gebreckelick werde. Waer schuylden al dien tijdt de genegentheyte tot dat gebreck? Ende doen hy noch soo verre van sijn quaet was, dat weynige van sijne selfstandigheyt, daer hy my van teelde, hoe drough dat voor sijn deel soo grooten indruckinge? Ende hoe noch so bedekt, dat ick eerst na vijf-ende veertigh jaer daer van begin te voelen, noch maer alleen tot op dese

uyre, ende soo veel broeders ende susters, ende alle-gader van een moeder? Die my van desen voortganck kan verklaren, die sal ick soo veel andere wonderen gelooven, als hy selfs begeert, mits datse my, volgens hare gewoonte, niet in betalingh en geven, veel swaerder, ende verwarder leere, als de saecke selfs.

BEVER-WYCK.

Wil het *Montaigne* dan gewonnen geven, ende hangt hy de victorie van de saeck daer aen, dat men hem een klare reden geeft, waerom de voncken (om soo te spreken) der *Siecken*, langh verdooft blijven, ende dan navele jaren wederom ontfoncke, so sal ons geschil van wegen de *Nootsakelickheyt* der *Genees-konste* wel haest uyt wesen. De Voncken der *Erf-siecken*, die haren oirspronck treken uyt de gebreckelicke Deelen van de Ouders, alsoo het *Zaer*, gelijck *Hippocrates* schrijft, van alle Deelen des Lichaems schiet, soecken ten eersten haer genegentheyte in 't werck te stellen. Dit werck wert de eene tijdt haestigh, de andere langsaem volbracht. De reden van dese verscheydenheyt hangt aen twee dingen, te weten aen de sterckte ofte swackheyt van 't gene, dat werckt, ofte van 't gene, daer op gewerckt wert. Van wegen het gene dat werckt, weten wy dat het selfde *Vergif* de eene tijt sijn werck rasch sal doen, d' ander geheel langsaem, nae dat het meerder, ofte minder gewelt heeft. Daer van siet men, dat yemant, die onder de heete *Son* in de *Honts-dagen* van een ongetemde *Slange* gesteken wert, terstont komt te ster-ven, ende de gene die in de *Winter*, als de *Slangen* getemt zijn, soo een steeck kriyght, langhsaem sal tot sijn eynde komen. Van wegen het gene daer op gewerckt wert, die daer van schrijven, getuygen vele gekent te hebben, die een ende 't selve *Vergif* in-genomen hebbende, op verscheyde tijden om-gekome zijn: om dat tot alle werkinge vereyscht wert een bequaemheyt van de stoffe, daerse op geschiet, waer door de stercke Lichamen langhsamer, de swacke haestiger door *Vergif* om-komen. Hier uyt sien wy dat sommige van de gene, die van een dullen hont gebeten zijn, eenige daghen, sommige eenige maenden, sommige eerst nae het jaer dul werden; jaec eenighe oude *Genees-meesters* getuygen, dat die sieckte sommijds wel vijf, seven, ende twaelf jaren uytgestelt is geweest. Dit aldus in der daet zijnde, soo seg ick, dewijl het *Vergif* van rasende honden uyt de nature traegh in sijn werckinge is, soo en kan het in 't bijten niet haestigh wercken. Maer waerom dat het in sommige rascher, in andere langhsamer de Dulligheyt verweckt, sulcx geschiedt van wegen de *dispositie*, ofte gestaltenis, de bequaemheyt, ofte onbequaemheyt van het Lichaem, daer den beet ingedruckt is. Ende dit is de rechte reden, waerom eenige, die van een dullen hont gebeten zijn, terstont

nde feer haestig de Dulligheyt deelachtigh werden, e weten, die van wegen hare swackheyt, het Vergif n^e minste niet en konnen wederstaen, daer de tercke het lange tegen houden. Dewijl dan eenige Lichamen van Naturen sterck zijn, ende haer vaite Deelen soo gemaect hebben, datse de uytwendige oirfaecken lichtelick konnen wederstaen, in dien foodanige Vergif mede-gedeelt wert dat traegh ende langsaem in 't wercken is, soo sal sijne werckinghe in de selvige langh uyt-gefelt werden. Ende indien daer noch dit by geval by quam, dat foodanighe Menschen spijsse gebruyckten, dewelcke sulck Vergif konde verdooven, ende wederstaen, (gelijck daer zijn stercken Wijn, scherpe Wortels, ende kruyden, Veel eten) in foodanighe kan de Dulligheyt feer langh achter blijven. Want dewijl het Vergif met yet qualick te stellen altydt werckt, maer door de sterckte van 't lichaem, ende de maniere van leven verhindert werdende, niet licht en kan gaen, soo en kan de saeck tot haer laefte werck niet als door een langhen tijdt gebracht werden; waerom in de selvige de Dulligheyt maenden ende jaren kan achter blijven, tot datse evenwel noch ten langen lesten uyt berft. Dit selvde en is niet alleen aen te mercken in 't Vergif, maer oock in de Quat-aerdigheyt van alle Sieckten, die de Kinderen van d' Ouders toe-komen: te weten, dat sy juyft niet terstont, maer wel nae eenige jaren haer selven eerst openbaert. Soo schrijft *Sylvaticus*, dat een Kindt van Ouders, die de Pocken hadden, geboren, niet eerder teyckenen van die vuyle Sieckte uyt en gaf, als doe het al seventhien jaer oudt geworden was. Dese kracht, ofte Voncke, die soo langen tijdt in het Zaet verdooft kan blijven, ende daer nae wederom ontfonckt, is oirfaeck, dat sommige haer groote-vader, ofte over-groote-vader beter gelijcken, als haer eygen vader. Want gelijck de Zeyl-steen sijn kracht door aen-malkander hangende naelden, tot de vierde, ende verder verspreyt: soo wert de kracht der gedaente van zaet tot zaet overgesonden, het welck *Aristoteles* uytstreckt tot vier telingen. Soo lesen wy in de oude Historyen, van *Helis*, die by een Moor geslapen hadde, dat sy geen swarte dochter en baerde, maer dat die soon van die dochter wederom een Moor was. Ende de poët *Nicens*, geboren van blancke Ouders, verviel tot een Moor, nae sijn groote-vaders. Dese Kinderen souden dapper spel gehadt hebben, volgens 't gene *Montaigne* seyt uyt den gemelten *Aristoteles*, om haer vader te vinden. Nu om tot ons voornemen te komen, even eens, gelijck wy nu geseyt hebben van Vergif, ofte Besmettende sieckten, soo gaet het oock met Steen, ende Graveel. De Vonck, die het Zaet van den Graveeligen het Lichaem, dat hy teelt, mede deelt, blijft verborgen, ende als gesmoort, nae dat het in sijn

selven slap ofte krachtigh is, ende het Lichaem oock sterckte, ofte swackheyt heeft. Als een stercke Vonck een swack Lichaem ontmoet, dan geschiet dewerckinge feer haestig. Soo siet men dat sommige kinderen, noch suygende, al groote steenen by haer hebben, jae wel lichtelick daer mede geboren werden: daer een uytmaten stercke kracht een slappe, ende trage Vonck langhe jaren kan verdoven, ende tegenstaen, ende niet als in den Ouderdom, wanneer het Lichaem swacker begint te werden, sijne krachten openbaert, ende tot het lang verhindert, maer noyt overwonnen, Graveel, ende Steen uyt en brandt. Mijn groote-vader *Nicolaes van Wesel*, Schepen deser Stede, sterf van den Steen in de Blaes, sijn eenighe dochter, mijn moeder, en is noyt eenige pijn van Graveel gewaer geworden, als in haer oude jaren; daer meest al haer kinderen, daer mede al vroegh zijn gequelt geweest, ende eenen soon noch jongh van een Steen in de Blaes, by nae soogroot, als een hoender Ey, overleden is. Hier toe kan mede veel helpen, gelijck wy terstont van de Dulle beten geseyt hebben, wat maniere van Leven dat yemandt ghebruyckt. Want de gene, die van Graveelige Ouders geboren zijn, sullen met veel, ende dickwils spijsse, daer het Graveel lichtelick uyt groeyt, te gebruycken, wel haest de verborgene genegentheyt, die haer nieren, ofte Blaes tot Graveel, ende Steen hebben, doen openbaren, ende de gesmoorde Graveel-vonck als aen-blasen. Daer aen de ander zijde, den aen-geboren aert tot het Graveel, ende selfs die genegentheyt, die haer al begint te openbaren, door goede maniere van Leven in spijs, dranck, oeffeninghe, ende diergelijcke, niet alleen ingehouden, maer oock door een bequaem Genees-middel, gelijck my de ervarentheyt nu in ontallicke geleert heeft, gantsch overwonnen kan werden. Ick meene nu hier mede *Montaigne* wel voldaan te hebben over den voorganck van 't Graveel, ende met geen *duystere* ofte *verwarde* reden: gelijck hy vreesde, dat wy over die sake alleen souden kunnen by-brenghen. Laet hy my nu oock, volgens sijn belofte, in 't vordere gelooven, te meerder om dat het geen *Wonderen* sullen wesen. Hy gaet voort:

MONTAIGNE.

(2) Dat de *Genees-mesters* een weynigh mijne vryheyt ten besten nemen: want met het selve nootwendigh overgieten, ende oversetten, hebbe ick ontfanghen den haet, ende de verachinghe van haer Leere. De tegenheyt, die ick hebbe teghens hare Konst, is my aenge-erst. Mijn Vader heeft geleest vier ende tseftigh jaer, mijn Groote-vader negen ende tseftigh, mijn Over-groote-vader bydetachtigh jaer, sonder oyt geproeft te hebben eenige

ge soon
werden
licx ge
De G
Exem
mijn
Ervaer
geloof
len aen
onder e
haer bel

My d
Bewijs-
de mog
stelt.
spreeckt
baten?
vriec v
hy hem
Horatius
x. boeck

Livid
De C
Te cor
Me C
Apue
Fecit
Sed ta
Fuger
Ærug

Maer
by-bren
be: n;
daer noch
tuygenis
daer hy te
s. de Tef
gen te zij
rjmt is,
datter juy
deren son
ouden be
dat ding
en sijn, no
werden.
in een ont
te vinden
statenis d
gestelde r
houden
middelen
sen Saligh
neer-meeft

ge foorte van Genees-middelen: ende onder haer werden al't gene niet van't gemeen, ende dagelick gebruyck en was, voor drooghen gehouden. De Genees-konfte krijght haer gestaltenis van de Exempelen, ende d'Erventheydt, soo doet oock mijn Gevoelen. Siet daer wel een uydruckelicke Erventheydt, die al veel voor uyt heeft. Ick en geloof niet dat sy soo drie in haer regiffers my zullen aenwijfen, geboren, gewoont, ende gestorven onder een dack, die soo langh geleest hebben door haer beleyt.

BEVERWYCK.]

My dunckt dat Montaigne het geloof, dat men sijn Bewijs-redenen, die hy soo hevigh by-brengh, soude mogen geven, selver in't beginnel twijfelachtigh stelt. Want wie sal yemant gelooven, die qulick spreect van de gene, die hy seyt toeter door toe te haten? Het is een arger streck, dat men seyt, een vricut van de man te zijn, maer niet te weten, hoe hy hem soo vergrepen heeft. Het welck de pocet Horatius seer wel bestraf in't 4. Schimp-dicht van't 1. boeck.

*Lividus, & mordax videor tibi? mentio si qua
De Capitolini furis injecta Petilli
Te coram fuerit: defendas, ut tuus est mos:
Me Capitolinus convulsore usus, amocoque
Apuro est, caussa que mea permulta rogatus
Fecit: & incolumis letor quod vivit in urbe:
Sed tamen admiror, quo pacto iudicium illud
Fugerit. Hic nigra succus loliginis, haec est
Aerugo mera.*

Maer Montaigne wil geloof hebben in't gene hy by-brengh tegens de Genees-konfte, die hy selve be-:n, door een aen-geboren haet, verachten: daer nochtans de Rechten niet aen en nemen de getuygenis van de gene, die vyandt is van de man, daer hy teghen getuygh, L. Callistrat. ff. lib. 22. tit. 5. de Testib. Want soo doende, schijnen sy getuygen te zijn in haer eyghen saecke, het welck ongetuyt is, L. Omnibus C. de Testibus. Wat belanght, datter juyft drie van sijn Voor-ouders nae malkanderen sonder eenige hulpe der Genees-konfte. een ouden bout geschoten hebben; daer op seggen wy, dat dingen, die selden gebeuren, niet van de Konfte en sijn, noch oock tegen onse Konfte wel ingebracht werden. Want het en is niet te verwonderen, dat in een ontallick geral der Menschen, eenige somtijts te vinden zijn, die haer stercke ende gematighde gestaltenis des Lichaems, door een sobere ende welgestelde maniere van leven soo bequamelick onderhouden, datse geen Drancken, ofie andere Genees-middelen van Joen en hebben. Ende dat is't gene onsen Salighmaker seyde, Voor de Gesonden en is de Genees-meester niet van nooden, maer wel voor de gene,

die Qualite pas zijn, Math. Het welck de poëet Ovidius mede aenwijft in dese versien.

*Die groeyt, en bloeyt in goeden staet,
En hoeft geen dranck, of meesters raet.
Maer voelter yemant drouwe pijn,
Die roepe dan een Medicijn.*

Behalven dat oock degene, die matelick ende volgens de Nature wel geregelt, ende, gelijk sy meenen, sonder de Genees-konfte, leven, onwettende sulcx doen, ende waer nemen, als in dat deel der Medicine geleert wert, by de Grieken Hygiene, ende Dietsike genoemt, het welck handelt, ende aenwijft hoe men het Lichaem in Gesontheit sal bewaren, ende van ons wijdt-loopigh beschreven is, in den Schat der Gesontheit. Diergelijke antwoord is oock eertijts van onsen grooten Hippocrates gegeven aen de gene, die hem tegen-wierpen, Datter vele Siecken genesen sonder raet ofte hulpe van de Genees-meesters, ende seydt sulcx te geschieden, om dat sy van selfs yet doen ofte laten, dat ander van een Genees-meester volghens de Wetten, ende de Leere van de Konft belatt wert. Ende gelijk in onsen bedorven aert weynigh Menschen te vinden zijn van de aldermatighste nature, (die mede soo licht door uytwendige, ende inwendige oirfaecken van selfs komt te veranderen) soo zijnder oock noch weyniger onder de selve, die haer goede nature niet en matigh leven wel onderhouden: maer, het meestendeel treckt de aengeboren gematighheit sijn Lichaems, door een ongebonde maniere des Levens, tot een ongematighde, ende onstelde gestaltenis. Hier moet dan immers, raet geschact werden, ende dit dient door de Genees-konfte wederom gerecht, volghens het Spreekwoort, dat de Ongematighde is de voester van de Genees-meesters. Waer over de wijs-gerige Plato oock seydt in sijn 3. boeck van de Gemene-sake, dat men geen grooter teycken en kan hebben van een quade ende leelicke gestaltenisse in een Stadt, als datie veel Rechters, ende Genees-meesters van doen heeft. Dat vorder Montaigne niet en geloof, datter soo drie, gelijk hy aen-wijft, onder de gene, die haer de Genees-konfte onderwerpen, ende des selfs middelen gebruycken, soude by-gebracht kunnen werden, die nae dat exempel oudt geworden zijn: daer teghen stel ick de dagelicksche Erventheydt, ende en behoefte dien volgende niet vele exempelen over hoop te halen. Een sal voor alle spreken, het exempel van Galenus, die van naturen swack, ende slap zijnde, ende in sijn jonckheyt by nae alle jaer sieck was, en heeft nae sijn acht en twintigh jaer, te weten nae dat hy gevonden hadde een goede maniere van Leven, ende dat hy de geboden van de Genees-konfte in't toekomende wel naer quam, de minste Sieckte (t en was doo,

door te veel arbejds, dat hy wat verhitte, 't welck wederom terfont, ende van selfs overgingh) niet gekregen, in friffche ende volkomen gefontheit levende tot fijn feventigh jaer, gelijk de Griecfche *Suidas* fchrijft, hoe-wel hem de jonge fchrijvers ongelijk ouder maecken. Ende om 100 verre niet te gaen, een Venetiaens Edelman *Aloyfio Cornaro*, als by jongh zijnde feer fwack ende fieckelick was, ende daer door geordeelt werde van de *Genees-meesters*, dat hy niet langh en konde leven, by aldien hy geen heel nauwe wet en hiel, in fijn maniere van Leven, volgens de regulen van de Konfte; haren raet nae komende, wel ende gefont tot een feer hoogen ouderdom gekomen is, gelijk hy felve fchrijft, al in de tachtigh jaer zijnde, in een Italiaens boeckken, het welck in Latijn overgefet is door *P. Leonardus L. f. f. f.*, die het felfde oock met fijn eyghen exempel bevestight.

MONTAIGNE.

(3) Het behoort wel, dat fy my toeflaen, by aldien het de Reden niet en is, dat ick ten minften de *Fortune*, ofte 't geluck aen mijn zijde hebbe: nu by de *Genees-meesters* gelt het *Geluck* meerder, als de *Reden*.

BEVER-WYCK.

Men fiet voorwaer dat in alle dingen het *Geluck*, ende 't *Ongeluck*, ende gelijk de Italianen feggen, *la bouna è la mala forte*, vry wat te feggen heeft; maer dit en moet foo verre niet getrocken werden over de uyt-komft, die de fieckten hebben. Want gelijk een braef ende wacker Overfte een belegerde Stadt tot het uyerfte toe vromelick gehouden hebbende, even-wel daer nae door hongers-noot, ende dat de wallen ten deele omgefchoten zijn, de vyandt al in de veft is; de felve over-geeft, meerder eere behaelt, als een ander, die niet uytgerecht hebbende, de Stadt hout tegens de belegeraers, die fonder gewelt op de felvige te doen, wederom aftrecken: foo gaet het oock met formighe flechte *Doctoren*, die meenen groote eere behaelt te hebben, wanneerfe een kleyn fieckte, ofte een andere, die aen 't afgaen is, quansfys genesen, daer een wijs, ende verftandig *Genees-meester* meerder eer ende danck met recht by wijfe ende verftandighe Luyden toegeleyt wert van wegghen 't gene hy in 't werck gefteilt heeft by de gene, die van de Sieckte niet en zijn opgeftaen alsoo fy wel weten, dat her quaet dickwils, gelijk de poët *Ovidius* feyt, boven de geleerde Konfte is. Men vindt vele *Genees-meesters*, die al zijne de geleerfte niet, evenwel van 't volck gehouden werden voor geluckigh. Ende fy zijn voorwaer al feer geluckig, die veel gelt en goet kunnen verfamelen met een *Konfte*, die fy niet wel en verftaen: maer ongeluckigh zijne, die fulcke maets haer leven, ende gefontheit

in handen ftellen. De Heydenen hebben de *Fortuyn* wel tot een Godinne gemaect, ende in den Hemel gefteilt: maer de groote Konftenaer *Apelles* fchilderden de felvige al fitende, ende de reden daer af gevraecht zijnde, gaf voor antwoord. Om datse niet vast ftanen en kan, als niet ftant-vastigh zijnde, dan alleen in onftant-vastigheyt, gelijk de gemelte *Ovidius* wel uyt-gebeeldt heeft in 't 8. Klaegh-dicht van zijn 1. boeck.

Passibus ambiguus fortuna volubilis errat,

Et manet in nullo certa tenaxque loco.

Sed modo leta manet, vultus modo sumit acerbos,

Et tantum constans in levitate sua est.

In de *Genees-konfte* en werden de *Siecken*, niet door de wanckelbare *Fortuyn*, maer door de vaste *Wetenschap* genesen. Want alsoo voor de *Genees-ge* gaen moeten volkomen kennisse van de *Sieckte*, ende hare Voor-teycken, het welck geen lichte faeck en is, ende daer by oock van de kracht der *Genees-middelen*, die daer met een effen mate wel op moeten passen, hoe kan het gefchieden, dat de gene, die van fijn felven geen ervarentheyt, ofte alleen losfche en heeft, als over de boeckken, gelijk een Haen over de heete kolen, geloopen hebbende, wel ende nae de Konfte fal genesen, ende daer niet nae slaen en fal, gelijk de *Blinde-man* na het *Ey*? Soodanigh voer een na *Ooft-Indien* voor *Heel-meester*, ende als onderwegen een van de *Boots-gezellen* swaerlick gequeuft werde, de *Kijf* (die van alle bequame *Heel-middelen* wel verfen was) open doende, badt *Gods*, dat hy hem een goede greep wilde verleenen. Het kan fomtijds wel gefchieden, datter heel lichte *Siecken* voor-komen, die de *Nature* alleen genoegh kan verwinnen, die al kijckt de *Genees-meester* maer toe, even-wel van selfs genesen, ende dien fulcx gebeur, die is geluckigh. Het kan oock gefchieden, dat hy in 't minderen van de *Sieckte*, ofte nae dat de voornaemfte *Genees-middelen* in 't hevigitte van de *Sieckte* al van *Wijfer* in 't werck gefteilt zijn, gehaelt wert; ende die is mede voor fijn felven geluckigh, volgens het spreek-woort, *Felix Medicus, qui venit in declinatione morbi*. De wijs gerige *Aristoteles* feyt wel, dat de *Fortune*, ende de *Konfte* in eene, ende de felvige fake haren loop hebben, maer dat haer dinghen niet altydt, noch oock meestendeel en gelucken, als alleen by geval uyt-vallende. Dan de *Siecken* werden genesen, door het bequaem ingeven der *Genees-middelen*, het welck niet en hangt aen de losfche, ende wanckelbare *Fortuyn*; maer steunt op de geleertheit, ende het oirdeel van een waker *Genees-meester*. Die anders de *Genees-middelen* by de hant neemt, ende geen volkomen kennisse van de *Konfte* en heeft, die schiet, gelijk eenen blinden, nae het *Wit*, ende wanneer hy dat al eens raect, fulcx komt geheel by geval; waer door gefchiet, dat foodanighe Luyden

Luyden de Sieckten, die anders licht te genfen waren geweest, door haer ongeleerde genees-wijfe arger maecten. Hippocrates schrijft seer wel in zijn boeck van de Plaetschen in den Mensch: *Indien de Genees-middelen van de Sieckten seker zijn, waer toe behoeft dan het werck van de Fortune; want anders souden soo Genees-middelen, als geen Genees-middelen met de Fortune ingegeven, even-wel helpen.* Maer yemant soude mogen seggen, 't gene de Fortune genoemd wert, is Godts voorfienigheyt, die de Genees-middelen van een Genees-meester, al is hy juist de geleerfte niet, ten besten, ende tot der menschen gefontheydt bestiert. Dan dat seggen en klemt niet. Want al is 't, dat alles hanght, ende te verwachten staet van Godts segen, soo en werckt hy niet sonder Middelen, maer door het gebruyck van 't gene daer toe by hem met krachten begaeft is. Den Alderhooghten, seyde de Schrift, heeft de Genees-konste uyt den Hemel geschapen, ende beveelt oock een eerlick Genees-meester te eren. Derhalven en segent hy geen quade Middelen, die ten ontijde ende tegens de wetten van de Genees-konste uyt onwetenheyt ingegeven werden. Maer in tegendeel, wanneer een Genees-meester volkomen kennisse heeft van den aert der Sieckte, ende der Genees-middelen, ende elck wel, dat is, op sijn plaetsch, tijt, ordre, ende volgens de leere van de Konste, in-geeft, dan isser een geluckige uyt-komst te verwachten, ende Godt is gewent soodanighe middelen te seggen, door het verbondt, dat hy met de Nature gemaect heeft, dat is, door de kracht, die van sijn hant selfs de Genees-middelen gegeven, ende ingestort is. Want anders, al gebruyckten yemant de Konste averrechts, soo zoude even-wel een goede uyt-komst van Godes segen te verwachten staen; het welck een wonder-werck soude zijn, dat quade Middelen, die van naturen tot het voorgenomen eynde niet en konnen geraken, buyten de ordre van Godt in de Nature geitelt, even-wel door sijnen onmiddelicken segen tot het voor-gestelde wit zouden gestiert werden. Wel is waer, dat Godt sulcx wel kan doen, als 't hem belieft, maer hy doet selden sulke wonder-wercken, ende juist niet als het ons soo gelegen komt. Wy beslyuten dan, dat de Fortune maer genomen moet werden voor een waen, ofte inbeeldinge van 't gemeene volck, ende datse somtijds plaetsch krijght, om dat de Sieckte van haren eygen aert genoegh geneeslick is, al schijnster in het eerste wat swarigheyt in te steken; ende soodanighe Luyden plegen de Sieckten al grooter te maken, als sy wel zijn, om dat de genefinge haer meerder eere ende naem soude geven; ofte by aldien de doot daer op volght, dat bekent sy de selve van haer voorfien te zijn, ende dat de Krancke niet door misflagh van den Genees-meester, maer door de beswaertheyt ende groote der Sieckte overwonnen zijnde, magh

gefeyt werden overleden te wesen. Sy voor-schrijven oock veeltijds in een kleyne ende lichte Sieckte veel Genees-middelen, als ofte de selvige gheen swaer was, tot groote schade van den Siecken, dien het dickwils beter was de Sieckte uyt te staen, als de onnoodige Middelen. Uyt het gene wy nu gefeyt hebben, blijkt volkomentlick de onwaerhey van 't gene Montaigne voor-geeft, dat de Fortune meerder by de Genees-meesters vermogh, als de Reden, waer van wy meenen het tegendeel met bondige redenen wel vast gestelt te sijn. Derhalven sullen wy voortgaen, overlaende eenigh tusschen-spreken, tot onse stoffe niet dienende.

MONTAIGNE.

(4) Ick en ontken niet datter niet een Konste en kan wesen, datter niet onder soo veel wercken der Nature souden bequame dingen zijn, tot bewaringe van onse Gefontheyt, dat is leker. Ick versta wel, datter een Drooge is, die vochtigh, een ander, die droogh maect: ick weet by ervarentheyt, dat de Radix winden verweckt, ende dat de Sene-bladeren den buyck weeck maken: ick weet meer sulcke bevindingen, gelijk ick weet, dat Vleyfch my voedt, ende Wijn wy verwermt; Ende Solon seyde, dat het Eten, gelijk andere droogen, was een Genees-middel voor de Sieckte van den Honger. Ick en misprijfe niet het gebruyck, dat wy uyt de Werelt trecken, noch en twiffle oock niet aen de kracht, ende vruchtbaerhey der Nature, noch van de aenneming tot ons behoef; ick sie, dat de Snoecken ende Swaluwen sulcx van haer selve wel vinden. Ick mistrouw de Vindingen van onsen Geest, van onse wetenschap, ende Konste; waerom wy de selvighe met hare regulen verlaten hebben, ende waer in wy noch mate, noch palen konnen houden. Gelijk wy Justitye noemen, een Mengelmoes van d' eerste Wetten, die ons in handen vallen, ende haer gebruyck ende oeffeninge, dickwils belachelick, ende onrechtvaerdigh. Ende gelijk de gene, die daer mede spotten, ende de selve beschuldigen, daerom even-wel niet voor en hebben die edele Deught te verongelucken, maer alleen veroirdeelen de misbruycken, ende het ontwyen van dien heyligen tijtel: also oock in de Genees-konste, eere ick wel dien treffelicken naem, hare voorstellinge, hare beloften so dienstigh voor het Menschelicke geslacht: maer het gene sy onder ons uyt-recht, dat en eere, noch en achte ick niet.

BEVERWYCK.

Hy en ontkent niet, datter geen Genees-konst en zoude konnen wesen, ofte dat de Kruyden hare kracht niet en hebben. Maer hoe zoude hy konnen ofte derven ontkennen dat de dagelickche ervarentheyt, beneffens de H. Schrifture ons leert, in de welcke wy lesen, dat de Medicine van den Alderhooghten komt. De Hoere, (stater Ecclesiast. 38.) laet de

Medicine uyt der Aerde wassen, ende een vernuftigh Mensch en verachtise niet. Sulcx doet nochtans *Montaigne*, maer met groot onrecht, seggende, meerder den naem van de *Medicine*, als haer werck te achten, om d' onfeckerheydt die ons verstant heeft in de rechte *Genees-middelen* te vinden. Als ofte in so vele duyfent jaren, de verstandighste van de Werelt, in soo nootwendige saken, daer de gefontheit ende 't leven aen hangt, noch niet troostelicx ofte sekens voor de Sieckten en hadden kunnen vinden. Al wat in de werelt is wert door de Konfste befiert, ende geregeert.

*Arte cita, ueloque rates, remoque reguntur,
Arte leues curvus.*

Gelijck *Ovidius* seydt in 1. boeck van de *Min-konst*: sal dan het Mensch en lichaem alleen van *Konfste* verfteken blijven? Ende is de *Medicine* een *Konfste*, gelijk hy moet toetsaen, soo moeste een vaste kennisse hebben. *Menedemus* (seyt *Cicero* 1. de *Oratore*) ontkende datter eenige *Konfste* was, dewelcke niet en bestonde uyt dinghen, die gekent, wel doorsien, tot een eynde 't samen-spannen, ende nimmermeer en bedrieghen. Want het en is geen *Konfste*, gelijk *Seneca* wel schrijft, die by geval tot haer eynde komt. Daerom wert oock van *Lucianus* in *Paraf.* ende uyt hem van onsen *Galenus* de *Konfste* beschreven een begrip van versochte, ende vaste leeringen, streckende tot een, ende het *Leven* dienstigh eynde. Is dan de *Medicine* een *Konfste*, gelijk *Montaigne* niet en ontkent, soo moeste vast gaen: ende gaeste niet valt, soo en is 't geen *Konfste*. Het schijnt dat *Montaigne* wil drijven, in de *Sieckten* niet van nooden te zijn *Genees-middelen* te gebruycken, ende datse genoegh van selfs door hulpe van de *Nature* genesen. Het is wel waer, dat de *Nature* somtijds eenighe *Sieckte* van selfs een sonder hulpe geneest, waerom sy oock soude moghen genoemt wesen van den grooten *Hippocrates*, de *Meesterse dor Sieckten* (soo het niet en is, om dat de *Nature* door de natuyrlieke wermte de *Middelen* tot werkinghe brenghet) maer en is daerom niet krachtigh genoegh, om alle de *Sieckten* te helpen: Een diepe *Wonde*, een vervuylde *Sweringh* sal die wel van selfs geneesen? Een gebroken been, wel van selfs vereenigen? Eenen arm, ofte yet anders dat uyt delid is, en kan niet de *Nature*, maer wel de *Genees-meester* insetten. Blijckt dat in uytwendige gebreken, waerom sal men 't selve niet gelooven van de inwendige? De *Nature*, seggen *Aristoteles*, ende *Galenus*, en doet niet te vergeefs: hoe sullen dan soo veel verscheyde kruyden, ende ander droogen van soo verscheyden aert ende werkinge te vergeefs van *Gods* geschapen zijn? Dit is al te klaer, ofte *Montaigne* moest bewijfen van gebruyck, dat de *Kruyden* anders als voor

die *Sieckten* hebben. Sijn voor de *Beesten Genees-middelen* geschapen, die sy oock tot haer *Sieckten* gebruycken, ende sal de *Mensche* daer van onvoorlien blijven? Zijne voor de *Mensche* geschapen, om in tijdt van noot gebruyckt te werden, soo sijne weder-spannigh tegen *Gods* instellinghe, die de selvige verachten, ofte onnodigh achten. So dat gelijk het *Broot* een *Genees-middel* voor de *Sieckte* van den *Honger* is, niet anders en zijn de *Kruyden* ende droogen *genees-middelen* voor andere *Sieckten*.

MONTAIGNE.

(5) Voor eerst, doet my de *Ervarenthey* haer vreefen: Want so veel my beken is, ick en sie geen soorte van volck so drae sieck, ende so traegh genesen, als die onder het gebiet sijn van de *genees-konfste*. Hare gefontheit selve wert verandert, ende bedorven door de gedwongen maniere van *Leven*. De *genees-meesters* en sijn daer mede niet te vreden, dat sy de *Sieckten* onder haer gewelt hebben, sy maken de gefontheit sieck, om te beletten, dat men uyt haer gefagh niet en soude springen.

BEVERWYCK.

Wat my belangt, ick kan getuygen, dat ontallicke van sware *Sieckten* drae genesen zijn, die oock langhen tijdt daer nae gefont bleven; ende kenne noch vele, die haer gefontheit, ende *Leven* naest *God* de *genees-middelen* wijten, diefe in haer *Kranckheden* van een goede handt inghenomen hadden. Siet men niet veeltijds, insonderheydt oude *Krijghs-knechten*, datse door versuym van ten eersten verbonden te zijn, in haer gequetste leden, het kout vyer krijgen, ende die dan jammerlick af-rotten, ofte pijnlick af-geset moeten werden? Dit heeft niet minder plaetsch in innerlicke *Sieckten*, die oock dickwils door versuym van goede *middelen*, gelijk het gemeen volck selve wel weet te seggen van het *Pleuris*, om hals brenghen, den genen, die anders geschapen was door goede hulpe te konnen genesen. Ende de hier vorens gemelte *Cornaro* verklaert selve, dat hy met een vortte *Maniere* van *Leven*, zijn *Lichaem*, dat te voren geheel sieckelick was, seer vele jaren fris ende gefont houdt. Maer het is een valsche lasteringhe, daer *Montaigne* den naem van de *Genees-meesters* mede bekladdet, als of sy de *Sieckten* al gaenden hielen (gelijk men seydt van on-vrome *Heel-meesters* datse, om vuyl gewin, de *Wonden* langh open houden) om de selvige onder haer gefagh te houden. Dit plagh wel een kunsjen in de regeringhe te wesen. Soo seyde *Appius Claudius* in 't 4. Boeck van de *historye Livii*, tot het volck van *Romen*, dat de *Tribunen*, als de on-vrome *Konsteners* werck sochten: die mede wilden, datter altijd wat ongefons in de gemeene saccke ware, op datter yet

yet mochte wesen, tot welckers geneefinge sy van het Volck soudē gebruyckt werden. Dese Lesse (als wel over-een-komende met het oude *devise* van haer Huys, de welcke nae de getuygenisse van *Beaucaire*, was *Divide, ut regnes*, Maeckt verschild, om te regeren) hadde de Florentijnsche *Catharina de Medici*, Koninginne van Vranckrijk wel in gesogen, een Vrouwe (schrijft de President de *Tbou* in 't 49. boeck zijner Historie) van een grootich gemoet, ende hoovaerdige dertelheydt, de welcke door beroerten by haer dickwils verweckt, ende gestilt, dat vordel uyt de algemeene ellende hadde, datse dertigh jaren langh al het gesagh over het Rijk nae haar trock. Het welck haer oock by groot, ende kleyn seer dede haten. Maer niet minder hatelick, ja een vervloecht stuck soude het wesen, dat de Genees-meesters genaesen, om geneefende te blijven. De wijse ende vrome *Seneca* schrijft seer wel in zijn 6. boeck van de Weldaden op 't 36. Capittel, dat het de grootste schande voor een Medicijne is, Medicijns-werck te soecken. Ick heb gesien, besocht ende by de Siekten vorgefelschapt de vermaerite Doctoren van Vranckrijk, Italyen, ende Duytslandt: oock hier te lande dickwils met de Heeren *Bontius*, ende *Vallensis*, Medicijns van den Prinse, ende andere, van alderhande slaghe, de Konste geoeffent; imaar noyt en heb ick in yemant het minste van sulcken schelm-stuck konnen bemerken, elck de haestichtste geneefinghe voor de grootste cere, waer op het profijt nootfelick volght, altydt rekenende. Want wie en soude niet liever driemael soo veel geven aen een, die in acht daghen, konde geneesen, als hy betaelt aen een ander, die een Maent werck heeft? Daer-en-boven kan een Heel-meester de wonde wel wat open, ende dragende houden, sonder anders de selvighe te beschadigen: maer sulcx en kan in de Siekten niet geschieden, als met merckelick gevaer van het leven. Want in de selvighe staer nauw waer te nemen de Gelegentheydt des tijds, die, gelijk *Hippocrates* wel vermaent, rasch voor by gaet, ende derhalven met uy-stellen, als *Sallustinus* spreeckt, groote gelegentheden bedorven werden. Laet yemant, die het *Pleuris* heeft, leggen sonder terstont bloet af te trecken, is hy niet versuymt? Ende soo gaet het oock in andere Siekten. Derhalven heeft *Caro* wel geseyt in de bekende versen, dat de Gelegentheydt aen 't voor-hoofst hayrigh, ende achter kael is, als eens voor by zijnde, niet konnende wederom gevat werden. Daerom en sal een vroom Genees-meester noyt tijdt laten voor by gaen, om aen zijn Siecken de hulpsame handt te bieden, wel werende dat de Gelegentheydt alle kraecht te boven gaet, ende op staende voet groote kraecht geeft, gelijk de poët *Sophocles* wel seyt in *Rhiloctete*.

Καίρος τι καίων γράμαν ἴχων,
Πολύ παρά πόδας κρατῶ εὐνοίας.

Maer de Gelegentheydt versuymt zijnde, so blijft oock versuymt de Geneefinge. Vele schrijft *Seneca* op de verhaelde plaetsch, die de Siekten vermeerderd, ende getergt hadden, om met grooter eere te geneesen, en konden se daer nae niet verdrijven, ofte verwonfe met dappere quellinge van de ellendighē Menschen.

MONTAIGNE.

(6) Trecken se niet uyt een vaste, ende volkomen Gesontheit een teycken van een groote aenstaende Sieckte?

BEVERWYCK.

Hy siet waerschijnlick op de woorden van *Hippocrates* in de derde Kort-bondighe Spreucke van sijn eerste boeck, die wy hier eerst sullen stellen, ende dan tegens hem uyt-leggen. De goede gestaltenisse (seyt *Hippocrates*) der *Kampers*, ofte *Worstelaers*, op het hoogste geklommen zijnde, loopt gevaer. Want sy en kan in die stant niet blijven, nochte oock stil staen. Wanneer sy dan niet siel en staer, ende niet beter en kan werden, so is alleen overigh, datse tot arger vervalt. Hier en spreeckt *Hippocrates* niet van een volkomen Welvaren, ofte een vaste Gesontheit, gelijk *Montaigne* meent, daer in, nae sijn gewoonte, sonder twijffel gevolght hebbende *Plutarchus*, in sijn boeck van niet te leven volgens *Epicurus*, daer hy aldus schrijft: Het Lichaem is wel dickwils in goede, ende hechte gestaltenis: maer een Ziel die verstant heeft, en kan daer geen vasten staet op maken. Want gelijck in Zee, de Nacht wel een gauw schipper selfs by stilte, bekommeringh maeckt, (dewijl het toekomende onseker is: so en kan oock het gemoet, als het Lichaem wel is, ende daer op goede hope heeft, niet sonder kommer, ende vrees wesen. Te meerder, also het Lichaem niet alleen van buyten, gelijk de Zee, door winden, ende onweder onstelt en kan werde, maer voedt noch weder, en groote ontroeringen van binnen: so dat yemant eer soude mogen hopen goet weder in den winter, als dat hem de Lichamelicke gesontheit altydt sal byblyven. Want wat heeft de Poëten anders beweeght te seggen, dat de Menschen waren dieren, die op haren dagh leefden, onstant vastige, onseker, de bladeren gelijck, die op haer jaer-tijden wassē, ende af-vallen, als om aen te wijfen, dat den aert ende de gelegentheydt van ons Lichaem so veel ellende, schande, ende siecken onderworpen was? wiens booge wolvarentheyt sy oock gebieden te vreesen, ende in te trecken. Want de welvarentheyt, schrijft *Hippocrates*, die tot op 't hoogste geklommen is, loopt gevaer. En de poët *Euripides* seyt mede in seker vers, dat de gene die onlangs fris in 't

vleyfch was, gelijk een Ster uyt de lucht uyt-gegaen is. Dus verre *Plutarchus*, wiens aensienlickheyt voor hem te hebben, en is voorwaer geen kleyne saecke. Dan hy en heeft even-wel hier in de meeningh van *Hippocrates* niet wel gevat. Want sijn woorden, en zijn niet te verstaen, dat eygentlick een goede gestaltenisse gevaerlick soude wesen, maer alleen die van de *Kampers* ende *Worstelaers*, wiens lichaem wel dapper lijvigh ende gevoed, maer daerom niet te gesonder en waren; welcke gestaltenis daerom oock van de wijfgerige *Plato* voor onnut geacht wert in sijn 2. boeck van de Gemeene saken. Het is kenne-lick, dat by de Oude, insonderheydt de Grieken, openbare plaetschen van oeffeninge, onder andere mede van Worstelen geweest zijn. Dese Worstelaers alleen lettende om swaerlijvigh te werden, en hielen niet eens 't gene *Hippocrates* tot Gefontheyt noodigh acht; te weten, *Arbeyt, Spijse, Dranck, Slaep, By-slapen, alles matelick*. Maer sy vermoeyden gestadigh haer lichaem, ende volden haer selven dickwils met geweld, blijvende tot de midder-nacht aen tafel daer den selfden *Hippocrates* oock seyt, *Veel ende schielick op te vullen ofte te losen, te verbitten ofte te verkouwen, of te openighen anders wijse: lichaem te bewegen, is gevaerlick*: waer nae, noch nae andere wetten der Gefontheyt, de Worstelaers niet eens en luysterden, maer een Verckens leven leyden, gelijk *Galenus* van haer schrijft in sijn Vermaninge tot de Konsten op 't 6. capittel *Hippocrates* dan, sprekende van de Gestaltenis der Worstelaers, seydt, dat de selfde op het hooghste geklommen zijnde, gevaerlick is. Want al wat op 't hooghste gekomen is, schrijft *Seneca*, dat loopt nae het eynde. Hoe een vyer klaerder brandt, hoe het eerder uyt-gaet. De Gestaltenis van de Worstelaers was soo verre van de vaste Gefontheydt daer *Montaigne* de leero der Genees-meesters van uyt-leyt, datse van haer selven moft te gronde gaen, indiense niet, gelijk *Hippocrates* beveelt, ontlast werde. Daer van sul-len wy nu de reden verhalen. De Worstelaers en hadden niet anders voor, als met vele oeffeninge, ende brassen haer Lichaem wel in den bant te brengen, om een ander te beter onder de voet te werpen, gelijk haer werck was. Hierom plagh de Griekische *Philopemon* (gelijk *Plutarchus* in sijn leven verbaelt) met de Worstelaers te spotten, datse swaerlijvigh wilden zijn, het wel om yet te doen, ende voor de gefontheyt hinderlick was. Ende *Cato* de Oude (by den selfen *Plutarchus*) lachende met een overgeven vet Mensch, seyde, *Hoe kan soo een Lichaem de Gemeene sake dienst doen, in het welck al wat ruffhen de keel, ende liessen is, van den buyck besta-gen wert?* Want al is 't gelijk *Livius* wel seydt, dat stercke Lichamen schijnen bevrijdt te sijn voor uyt-wendige oirfaken, soo werden sy even-wel door ha-ren eygen last beswaert. Nu om een swaerlijvigh

Lichaem te maken, wert eerst vereyscht veelte van bloet, de stoffe, daer het vleyfch uytgroeyt. Waer uyt dan volght, dat foodanighen gestaltenis gevaer loopt. Want als de vaten met spijs, ende dranck boven maten vervolt zijn, dan loopt het sijn gevaer, ofte dat de selvige zouden mogen bersten, ofte dat de ingeboren Warmte soude komen te stikken, ende uyt-gebluft te werden: gelijk oock, als *Galenus* betuyght, eenige Worstelaers haefligh gestorven zijn, doen sy tot de hooghste opvollingh gekomen waren. Maer de goede gestaltenis, gelijk men siet in de Landt-luyden, die spitten, zaeyen, ende maeyen, is nut ende bequaem tot de natuurlicke wercken, ende dat gevaer niet onderworpen; waerom oock de selfde niet en behoefst geloft te werden, gelijk *Hippocrates* gebiedt van de hooge gestaltenis der Worstelaers. Ende de reden, die hy daer van geeft, is, om dat de selve niet en kan in die stant blijven, noch oock stil staen. Want dewijl de Nature gestadigh doende is, met de Spijse te koken, te verdeelen, bloet te maken, ende 't selfde aen het vleyfch te hechten: alser niet meerder aen de vaste deelen des Lichaems van doen en is, ende dat de aderen geen plaetsche meerder en hebben, om het voorgelouden voedsel te ontfangen, dan valter nootfakelicken gevaer, ofte van bersten der vaten, ofte van een haetige doot. Ende hier mede meen ick genoegh gefeyt te hebben tegens het verkeert opnemen van *Montaigne*, aengaende het voor-seggen der Genees-meesters over de goede Gestaltenis.

MONTAIGNE.

(7) Ick ben dickwils genoegh sieck geweest: ick heb bevonden sonder haer hulpe mijn Siecken soo wel om te verdragen (ende ick heb by-nae van alderhande slagh beproeft) ende soo kort, als yemant anders, ende ick en hebbe daer niet onder vermengt de bitterheyt van haer drancken. Ick houde de Gefontheyt geheel; ende vry, sonder regel, ende sonder ander leere, als van mijn gewoonte, ende believen. Wel hoe de Genees-meesters selve laten sy ons wel sien in 't geluck; ende de langdurigheyt van haer leven yet dat ons soude kunnen te kennen ge-geen Volck, dat haer niet sommige eeuwen behol-pen en heeft sonder de Genees-konste, ende dat oock selfs de eerste, dat is, de beste, ende de geluckigh-ste; ende het thiende deel van de Werelt en gebruyk-te noch niet op den huydigen dagh; ontallicke Volckeren en kennense niet; die gesonder ende langher leven, als wy doen; ende onder ons, het gemeen volck kan de selve genoegh misfichen. De Romey-nen zijn ses hondert jaer geweest eer sy de Genees-konste aen-namen: maer de selfde beproeft hebben-de, joegen sy die uyt haer Stadt. door toe-doen van *Cato*, de *Keur-meester* van de manieren, die aen-wees, hoe

hoe lich
hebbec
ven heb
dom, n
dicijn
kan Me
Plutarch
dunckt)

Dat h
daer en
wijl by f
dickwils
heeft.
maect t
ten. M
dat de
noch m
ste en be
aen ande
nen help

A
M

Dan si
meesters
heyt lette
selis eerst
sulcx hen
zy hoort
maer ghy
haecht.
war verth
brieven
nees-meest
ende hem
de niet-te
vragende
dijne-wat
den hadde
uyt-vluch
ter Hipp
van verdr
ter uyt de
Hier op e
Macdon
klaecht,
sche legg
de hem
nochans
Joffrouw
niet met

hoe lichtelick men de selve konde misfchen, geleest hebbeude vijf-ende-tachtentigh jaer, ende doen leven hebbende sijn Vrouwe tot den uysterften ouderdom, niet sonder Medicijne, maer wel sonder Medicijn: want al't gene dat gefont is voor ons leven, kan Medicijne genoemt werden. Hy onderhiel, seyt Plutarcbus, sijn huysgefin in gefontheyt (gelijck my dunckt) met den Haes.

BEVERWYCK.

Dathy de Genees-konste heeft konnen misfchen, daer en behoeft hy niet seer over te roemen, dewijl hy soo veel klaeght over de felle pijn, die hy dickwils van 't Gravel, ende het Colijck geleden heeft. Hy houdt de Gefontheyt vry, maer hy en maect niet dat sy haer selven vry houdt van Sieckten. Maer dit meent hy al wat te seggen te hebben, dat de Genees-meesters selve, noch mer gefont, noch mer langh leven, de macht van hare Konste en bewijfen: waer door gefeyt wert, dat sy, die een andere hulpe bieden, haer selven niet en konnen helpen.

Ἄλλων ἰατρὸς, αὐτὸς ἔλκει βρύων,

Ons Iob besorghet een anders lijf,
Maer selfs is hy van siveren sijf.

Dan sulcx is te verstaen van foodanighe Genees-meesters, die meer op de wellust, als op haer gefontheyt letten, ende de wetten, diese een ander stellen, selfs eerst overtreden. Ende seker Genees-meester sulcx hem voorgeworpen zijnde, gaf voor antwoord: ghy hoort myt raden 't gene de Genees-konste behaegt: maer ghy siet my doen 't gene den Genees-meester behaegt. Even kluchtigh is 't, dat den Bisschop Guenara verhaelt in het eerste boeck van sijn Spaensche brieven (die in vele talen overgefet zijn) van een Genees-meester, die hy in sijn sieckte ginck besoecken, ende hem vandt in de Koortsche leggen sweeten, ende niet-te-min Wijn drincken, ende hem daer over vragende, om wat reden hy hem in sijn sieckte Endiye-water voor-geschreven, ende den Wijn verboden hadde, die hy nochtans selve dronck; mer dese wyt-vlucht ontsnapte, Dat den oppersten Leer-meester Hippocrates alle sijn Naekomelingen op straffe van verdoemenis belast hadde, haer selven met Water uyt de Druyven geperst, ende andere mete Water uyt de groene Kruiden overgehaelt, te genesen. Hier op en staet niet qualick een Griecx dicht van Macedonius, roerende een Siecken, die hem klaeght, dat de Genees-meester, hy in de Koortsche leggende, de Wijn wech dede nemen, ende hem alleen toe-liet Water te drincken, daer nochtans (ghelijck Homerus seydt, ende seecker Joffrouw oock haren Genees-meester, die het mede niet met de voet en stiet, eens voor antwoordt

gar) een teughjen wijns het Hert versterckt, ende verheught.

Χθ. Ζὸν ἔμοι νοσέοντι παρίσταθ' ἀνὴρ

Ἰητρὸς δεπῶν νέκταρ ἀπειπάμεν.

Εἶπε δ' ὕδωρ πίνειν ἀνεμῶλι, εἰ δ' ἐδίδαχθῃ

Ὅτι μὲν μερόπων οἶνον Ὀμηρος ἔφη.

Febre laborantem Medicus me inviserat hostis,
Vixque ingressus, ait, tollite, vina procul.
Tanquam indulsit aquam misero miser ipse, nec audit
Quod vinum esse hominum robur Homerus ait.

De wijfgerige Deogenes (gelijck Laertius schrijft) plagh heel gestoort te wesen op de gene, die voor de Gefontheyt offerden, ende in 't offeren selve tegens de Gefontheyt aten. Ende het is voorwaer een slechte laeck tegens sijn eyghen voorstel te gaen, ende dat men andere wel kan vermanen, ende afraden van 't gene de Gefontheyt schadelick is, ende sijn selven van de Wellust soo verre laet innemen, dat men de geboden van de Konst, die men geleert heeft, door groote onachtsaemheydt versuymt. Hier van spreeckt een ander Griecx poët Philemon aldus.

Τεκμήριον δὲ, τὸς ἰατρὸς οἷ' ἐγὼ
Τ' πὲρ ἐγκρατείας τοῖς νοσῶσιν εὐφρόδρα
Πάντας λαλῶντας, εἴτ' εἰς παίσωσι ἡ,
Ἀ' υτὰς ποῶντας πάνθ', εἰς κ' εἰὼν τόπε ἔπρηξ.

Ipse Medicorum mos aperte id arguit,
Hos predicare plurimis verbis scio
Agris, quibus medentur, abstinentiam:
Ipsismet at, si sua valetudo labor,
Audere facere, quae vetabant caeteris.

Het is berispelick, seyt Dr. Cato, dat een Leermeester door sijn eygen schult overtuyght wert, ende dat sijn leven met de leere strijdt: gelijck oock andere in andere Konsten haer selven daer over berispelick maeken. Ja het is in de selvige veel schandelicker, als in andere. Want (seyt Cicero in 't tweede boeck van sijn Tusculaensche Vragen) gelijck yemant, die hem voor een Tael-meester uyt-gaf selver qualick sprack; ofte indsen hy een valsche stem hadde, die een goet Sanger socht te wesen; so veel te meerder schandde zoude behalen, indien hy daer in miste, waer in hy voor-gaff sich selven wel op te verstaen: soo is oock een Philosoph, in de maniere des Levens hem vergrijpende, soo veel te arger, dat hy in de Deught (daer van hy een meester wil wesen) hem te buyten gaet, ende de Konste

des Levens voorstellende, zelfs in 't Leven dwaelt. Het eygen kan mede geseft werden van sommige Genees-meesters, die haer selven, met *Medis* beter wetende, ende arger volgende, tot slaven maecten van Gulsigheyt: welckers ongematigheyt, ende ongebonden Leven even-wel niet en kan, noch en behoort geleydt te werden op de swackheyt van de Konste. Waer van de Roomfche History-schrijver *Ammianus Marcellinus*, misschien fiende op de verhaelde plaetsch van *Cicero*, schrijft dese woorden: *Een Tael-meester heeft al te met qualick gespreken, een Sangher slecht gesongen, een Medicijn den rechten Genees-middel niet getrefst: maer daerom en is de Taelkonste, de Musijck, de Medicijn niet te verspen.* Ende gelijk alsulcke Genees-meesters om een kort leven spelen: soo siet men dagelick, dat andere, die wel ende nae de Konste leven, al is 't oock datse selver van gematigheyt, ende gestaltenisse teer ende swack sijn, niet-te-min tot hoogen ouderdom geraken. Van den groote Genees-meester *Galenus* hebben wy hier voor verhaelt, dat hy sijn natuylike slappigheyt so overwonnen, ende door goeden regel uyt de Konste so ver betert hadde, dat hy fris ende gesont, seventigh jaer oud geworden is. Het gene *Plutarchus* aenwijst, dat vele swacke ende sieckelicke personen, die door het onderhouden van de wetten der Genees-konste, een gesont ende langh leven leyden, wert van beyde de Princken der wijs-gerigen *Plato*, ende *Aristoteles* bewesen, met het exempel van eenen *Herodiscus*, de welcke al was hy soo onsterck van naturen, als yemant, die 't zijnen tijde leefde, soo schoot hy even-wel, door hulpe der Genees-konste, ende goede maniere van leven, soo hoogen top, dat hy de hondert jaer haelde. Het en gaet oock soo vast niet 't gene *Montaigne* seyt, datter geen Volck en is, 't welck haer niet sommige eeuwen sonder de Genees-konste beholpen en heeft, oock zelfs de eerste; dewijl wy lesen, dat van alle oudtheydt by de Joden, Chaldeers, Assyryers, Egyptenaers, Grieken, ende andere die Konst in groote achtighe is geweest. Ende wat is 't te verwonderen dat de Barbarische volckeren langhe tijd sonder Genees-meesters zijn geweest, dewijl sy mede geen kennisse gehadt en hebben van andere Konsten, ende Wetenschappen; dienaende tot onderhoudinghe van 't Leven, ende opweckinge van den Geest? Het en streckt oock niet tot kleynigheyt, ofte verachtinge van de Konste, datse by sodanige niet aen-genomen en is geweest: maer wel tot haer eere ende heerlickheyt, datse altydt by de wijste ende trefselickite in sonderlinghe achtighe gehouden is. De Grieckfche *Strabo* verhaelt, in zijn 16. boeck, dat de Indianen eertijds geene Konste soo neerstigh en leerden, als de *Medicine*: menende dat onder de Duytsche Wijsgerighen veele Genees-meesters waren, die

met groote listtaligheyt by het volck onthaelt wieden.

Dat het gemeen Volck, ofte oock de Huys-luyden de Genees-konste soo niet van doen en hebben is oirfaeck, dat haer gelegentheydt niet toe en laet om soo ongebonden te leven, ende dien volgende geen oirfaecken der Siecken te vergaderen. Ende wat belanght de Romeynen, die wy lesen, dat haer ses hondert jaren sonder de Genees-konste beholpen hebben, ende uyt haer stadt gehouden zijn, door raet van den Borgemeester *Cato*, gelijk *Plinius* beschrijft in 't 29. boeck van zijn Natuylike Historye op 't 1. Capittel, de antwoordt hier tegen is uyt *Plinius* selve te halen, te weten, datse wel sonder Genees-meester geleest hebben, maer niet sonder Genees-konste, gelijk *Montaigne* zelfs mede van *Cato* bekent, dat hy zijn huysgefin in gesontheydt, gelijk *Plutarchus* seyt, onderhield met den Haes. De gemelte *Plutarchus* schrijft in 't leven van desen *Cato*, dat hy geleesen hebbende in de Brieven (die noch in welen zijn) van *Hippocrates*, hoe hy met groote gaven genoodicht zijnde om te komen by den grooten Koningh van Persten *Artaxerxes*, voor an' woort gaf, dat hy nimmermeer zijne Konste soude in 't werck stellen voor de Barbaren, (soo noemden de Grieken alle andere Volckeren) ende de vyanden van de Grieken; daer uyt seyde, sulcx eenen algemeenen eede van al de genees-meesters te wesen, ende vermaende derhalven sijnen soon de selvige te vlieden. Hier over is noch een stuck van den brief te leien by den gemelten *Plinius*, van desen inhoudt: *Soon Marcus, ick sul van die Grieken 't zijner tijde seggen, wat ick te Athenen ondersocht hebbe, ende dat het goet is haer schriften in te sien, maer niet vast te leeren. Wanneer dat volck haer schriften zullen overgeven, dan sullen sy aler bederven; ende dan noch meerder, als sy haer Genees-meesters hier zullen senden. Sy hebben onder haer gesworen, al de Barbaren door de Genees-konste om te brengen. Ende dat doense noch om loon: op datse te beter betrou souden worden, ende even-wel soude mogen van kan helpen. Sy houden ons oock voor Barbaren, ende bekladden ons noch leelicker, als andere, den naem van Vyllicken gevende. Ick heb u de Genees-meesters verboden. Hier op vraegt nu *Plinius*, Wat dan? Zullen wy geloven, dat van hem de nuffte saeck verdoemt is? Voorwaer in 't minste niet, want hy voeghter by, door wat Genees-middel hy sijn selven, ende sijn huysvrouw tot een hoogen ouderdom gebracht heeft. Dat schrijft *Plutarchus* te wesen, nimmermeer hem te gewinnen tot Vasten, ofte hem te onthouden van Spijse, te gebruycken Moeskruyden, ende Vleysch van een End-vogel, ofte van een Duyf, ofte van een Haes: want dat 't selfde lucht was, ende bequaem voor de Siecken; behalven nochtans datse in de genee, die de selvige eten, veel droomen veroirfaecken. Met dese Genees-*

middel,

middel, ende die Kost seyde hy zijn selven ende zijn huylgese in gefontheydt ende sterckte te onderhouden. Maer daer in en schijnt hy niet (gelijck *Plutarchus* wijselick aenmerckt) de gramschap der Goden ontvlucht te zijn. Want al is hy selfs, door een sonderlinge stercke nature, wel oudt geworden, soo heeft hy zijn huylvrou, ende soon verloren, ende met foodanigen maniere van Leven half doot gemest. Want de Kost, die hy aen-prijft, niet als grof, ende onsfuyver bloet en maect, gelijk van elcx t' sijner plaetsche aengewesen is in 't 1. deel 3. boeck van cap. 3. 13. en 14. den *Schat der Gefontheyt*. Daer beneffens indien *Cato* noodigh achten tot de Gefontheydt eenighe middelen te gebruycken, waerom dan veracht de gene, die haer op de selvige verstonden, ende betere fouden konnen voor-schrijven hebben, als hy selve gebruyckt heeft? De Oude, seyt *Plinius*, en verdoemden de faeck niet, maer de Konst Ende so fiet men oock, datse recht tegens de Konste aengingen. Maer indien de Griekische *Genees-meesters* haer so gedragen hebben, gelijk *Cato* haer op-leyde, ofte 't volck alleen wijs maecte, so en is 't niet te verwonderen, dat sy voor foodanige, als voor wreede Beuls zijn verschrickt geweest. Maer de Romeynen hebben even-wel daer nae noch de *Genees-meesters* aen-genomen, ende de selvige grootelick vereert. *Suetonius* schrijft dat *Iulius Caesar*, al de *Genees-meesters*, die in de Stadt waren, 't Borgerschap van *Romen* geschoncken heeft: het welck doen ter tijdt een seer groote eere was, gelijk *Tacitus* getuyght. Voor *Antonius Musa*, om dat hy den Keyser *Augustus* geluckelick genesen hadde, heeft het volck van *Romen* een beeldt op-gerecht, ende hem veel andere eer aengedaen. Dat desen *Musa* den eersten *Genees-meester* soude geweest hebben, die uyt *Grieken-landt* te *Romen* gekomen is, schrijft *Guevara*, in zijnen *Spaenschen brief* aen *Dr. Melgar*. Dan hy en heeft die rekeningh niet wel gemaect. Want *Augustus* is van *Musa* genesen, in het jaer van de bouwinghe van *Romen*, seven hondert een-ende-dertig: ende *Plinius* getuyght dat den eersten *Genees-meester* uyt *Peloponnesus* te *Romen* quam, in 't jaer vijfhondert vijf ende dertigh, ende dat hem Borgers vrygheydt, ende vrye huys-huyr gegeven is. Maer het is oock soo seer niet te verwonderen, dat het wildt, ende woest Volck van *Romen*, ende die al haer werck van den Oirlogh maecten, de *Genees-konste* wat laet aen-genomen hebben, dewijl *Cicero* in 't 1. boeck van zijn *Tusculaensche Vragen*, sulcx mede klaeght van andere Konsten, ende Wetenschappen, jae van de *Philosophye* selve, die hy schrijft, dat tot zijnen tijdt toe onder de voet gelegen heeft, onder eenigh licht van de *Latijsche* letteren. Hier heeft *Cato* mede dapper toe geholpen. Want hy al oudt zijnde, quam ender voor *Ambassadeurs*, uyt

den naem van de *Atheniensers*, *Carneades*, ende *Diogenes* te *Romen*, om te versoecken, datter yet af-geschaft soude werden van 't gene, daer sy opgestelt waren. Terstont ginck al de leerfaemste jeugt die *Mannen* hooren, met groote verwonderingh over de selvige ingenomen zijnde. De aerdigheydt van *Carneades* insonderheydt, de welcke groote kracht hadde, ende geen minder naem, alsoo hy treffelicke ende gunstige toe-hoorders kreegh, vloogh als een windt, door de Stadt, ende de spraeck gingh, datter een *Griek*, tot verwonderingh uyt-muytende, alles versachtende ende treckende, de longelinghen een wonderbare liefde ingestort hadde, waer door sy vergetende alderhande ander vermaeck, als rasende tot de *Philosophye* gedreven wierden. Doen dese faeck de andere *Romeynen* wel beviel, ende sy garen sagen, dat de Jeught haer in de *Griekische* letteren oeffende, ende met deftige mannen omgingh, *Cato*, soo dra den lof van de *Griekische* wetenschap haer door de Stadt began te verbreyden, en was niet wel te vreden, vreesende dat de lonckheydt haer sinnen daer te seer op stellen soude, ende de eere van Wel te spreken kiesen voor Wel te doen, ende in den Oirlogh te gaen. Maer als de befaemtheydt van die twee *Wijs-gerige* in de Stadt noch meerder aen-groeyde, ende dat hare eerste Gesprecken, een deftigh man *Aquilius*, die sulcx selver verlocht hadde, in den Raedt uyt-leyde, soo was hy van gevoelen, dat men de *Wijs-gerige* een eerlick af-scheyde behoorde te geven: ende in den Raedt komende, beschuldighden hy de *Magistraet*, dat de *Ambassadeurs*, die haer alles lichtelick konden wijs maecten, soo lange op antwoord wachten, ende dat men haer ten eersten behoorden afte vaerdigen, op dat sy in haer Scholen gekeert zijnde, mochten reddden voor de *Griekische* longelingen, ende dat de *Romeynsche* haer wederom mochten begeven, gelijk als van te voren, om de *Wetten*, ende *Magistraet* gehoorsaem te zijn. Dit dede hy, niet dat hy gestoort was op *Carneades* (gelijck sommige meenden) maer om dat hy de geheele *Philosophye*, ende al de *Griekische* geleertheydt uyt grootfheydt met de voet stiet. Als die selver oock den wijzen *Socrates* voor een snapper, ende oproerigh mensche uyt-luyde, gelijk of hy gepooght hadde in alderley manieren zijn selven meester te maecten van zijn vaderlandt, de *Borgery* leeringen, die regel recht tegens de *wetten* streden, instampende. De schole van den *Orateur Isocrates* belacchende, seyde dat de toe-hoorders by hem oudt wierden, als of sy in 't ander leven fouden pleyten, ende de Konsten gebruycken. Willende zijn soon van de *Griekische* letteren trecken: gebruyckten al de hevige *Romeynen*, wanneer sy met de *Griekische* wetenschappen zouden besmet wesen, haer rijck fouden verliefen.

Maer

Maer dat zijn quade spook (seyt *Plutarchus*) is getoont ydel te wesen, op de selve tijdt, doen de Stadt op den hooghten trap verheven werde, als sy haer gantsch begaf tot de Griekische Onderwijnghe, ende Wetenschappen. Maer wat sullen wy van desen Man seggen? Hy die de Griekische letteren aldus veracht, heeft de selvige noch geleert, doen hy al tot hoogen ouderdom gekomen was, gelijk de gemelte *Plutarchus* getuyght. Maer dit sal mede wel licht by hem gedaen sijn, om dat hy de Rechters in 't ander leven, *Aacus*, *Minos*, ende *Rhadamantus*, die allegader Griekken waren, te beter tael, ende antwoord soude kunnen geven. *Cato* is een vroom man geweest, maer van vremde finnen, gelijk uyt sijnen handel soude kunnen bewesen werden, indien ick de wegh wilde ingaen, die *Cicero* betreedt in seker gespreck tegens den jongen *Cato*. Maer alsoo sulcx hier eygentlick niet dienstigh en is, so sullen wy *Cato* hier mede laten rusten.

Gelijk dan het gebruyck van een dienstighe fake om het misbruyck niet en behoort wech genomen te werden, waerom oock de wet-gever *Lycurgus* by niemant veel lofs behaelt en heeft, dat hy om de Dronckenschap, die de Wijn in vele veroirfaect, alle de *Wingarden* uyt liet roeyen: Soo moeten oock de gebreken van de gene, die eenige Konste by de hand nemen, de weerdigheyt van de selvige niet verminderen. Maer een vroom, geleert ende ervaren (dese drie moeten een geselschap maken) *Genees-meester*, dient onderscheyden te werden van den genen, die *Hippocrates* gelijckt by een Kamer-speelder, de welke de persoon van een *Genees-meester* na speelt. Soodanige wat quaet Latijn in 't School geleert hebbende, ende niet veel meerder uyt de *Academye* dragende, meenen dat het genoeg is, als sy eenen fraeyen *Promotye-brief* voor haer gelt mede brengen, gelijk ofte den brief haer soo wijs ende geleert maecte, als de letteren, volghens gewoonlicken stijl, wel inhouden. Hier toe geeft veel oirfaeck de lichtveerdigheyt van sommige Professoren, insonderheyt in *Vranckrijk*, daer sy veeltijts in de mont hebben, *Laet ons het Gelt nemen, ende den Esel wederom in sijn Vaderlant senden*. Yemant soo gepromoveert zijnde, als hy de Stadt uyt rede, ontmoetede een van de Professoren, dien hy (uyt spot dat hy foolicht gepromoveert was) vragde, *Of hy sijn Paert mede promoveren wilde?* Waer op den anderen oock niet verlegen stont, ende antwoorde, *Wel jae, geeft maer gelt, hebben wy den Esel kunnen promoveren, die daer op sit, wy sullen oock het Paert wel kommen promoveren*. Maer dat sy de Wetten volghden; die haer gegeven zijn, daer en soude niemant kunnen doorgaen, als die volkomen bequaem was. Ick hebbe te *Montpellier*, een plaetsche van eenige hondert jaren seer vermaert in de *Geneeskunste*, met groote verwonderingh gesien, dat een

drie dagen nae malkanderen stont, om zijn *Theses* te beweren, ende seer weynigh antwoorde, dat te pas quam, ende even-wel daer op met een goude kettingh om 't lijf, wel heerlick, maer nae mijn oirdeel; niet eerlick, de Muts op 't hooft kreegh. Die maer de schaemte uyt-staen wil; die kan daer toe geraken. Een Advocaet van dese Stadt, die sijn *Examen*, ofte Proef, met eeren wel konde uyt-staen, van de Professoren te *Orleans* gevraecht zijnde, waer van hy wilde geexamineert wesen, antwoorden seer aerdigh met de woorden (te lesen by *Tacitus* 1. *Annal.*) van *Tiberius*, als men hem nae de doot van den Keyser *Augustus* vraghde, wat deel van 't Rijk hy voor hem begeerde? *Dat het niet eerlick en soude wesen voor sijn beschaemtheyt, wat te kiezen, ofte te overwerpen van 't gene, daer hy liever hadde in 't geheel of ontslagen te wesen*. De Professoren dese antwoorde wonder wel bevallende, oirdeelden hem bequaem, ('t welke haer de minste moeyte was) sonder yet vorders te ondervragen: ende gaven hem *Brieven* dat hy sonder in 't minste eens te misschen, seer wel geantwoort hadde. Als hy vrolick was, vertelde hy dit alles selve, ende las de brieven met groot vermaecke de gasten voor. In mijnen tijdt geschieden een *Examen* te *Caen*, weerdigh om alhier uyt-gelachen te werden. Op d' eerste vragh, *Wat de Koortsche was?* antwoorden de *Candidaet*, *Een ongematigheyt in de Lever*. Want ongematigheyt? Hier stont hy en keeck met de mont vol tanden, maer die niet van malkander en gingen, tot dat hem nader gevraecht werde, *een heete, koude, vochtige ofte drooge?* Doen quam hy geheel te paert, ende raden juyft een heete; als of hy wel in *Fernelio* gelezen hadde, dat de kouw, beven ende schudden van de Koortsche, eygentlick noch geen Koortsche en was. Om dat de goede Professoren (die al na 't gelt haeckten) sagen, datse wat te bysonder gegaen hadden, soo quamen se tot wat gemeender, ende vraghden, *Wat een Siekte?* Hier quam juyft te pas 't gene hy in 't schip onder wegen in den *Dictionaris* geleert hadde, *Malade*, meenende *Maladie* te seggen. Sy stonden geheel verwondert, dat een Hollander in weynigh maenden soo in 't Fransch geoeffent was, ende hadde hy wat meerder willen geven, sy souden hem wel lichtelick beyde in 't Fransch ende in 't Latijn gepromoveert hebben. Diergelijcke is te *Leyden* gebeurt, van een Student, die over 't H. *Nachtmael* gevraecht zijnde in Latijn, wat dat *Panis* beteykende, gaf voor antwoord, *Broot*. Maer onsen *Esel* voldede in den prijs, 't gene in sijn antwoord te kort quam. Dese nieuwen *Doctor* nu niet meerder in *Vranckrijk* wetende uyt te richten, tijdt op de reys, geheel moey met de ringh aen de voorste vingher. 't Huyskomende wert van Vaertjen, ende Moertjen gewillekomt, verblijdt zijnde, dat haer gelt soo wel besteedt was, al de *Buyren* zijn op de been; de *Min* komt

komt van 't landt loopen, ende krijt snot ende quijl van blijdschap, dat haren *Senefas* sulcken geleerden man geworden is. 't erstont wert hy by dit Volcken voor den besten *Doctoor* van de Stadt uyt-gekreten. De Boecken, die leggen achter de kist, ende tuymelen vast hol over bol met de rotten ende muyfen. Hy denckt by zijn selven, als hy juyst eens in hooge gedachten opgetrocken is, *Dat alles onderhouden wert met diergelycken, daer het uyt ontsaet;* waer uyt hy een geleert besluyt treckt, dat de gene, die sonder Boecken, ofte Studyen *Doctoor* geworden is, hem oock daer in wel sonder de selvige lichtelick sal kunnen staende houden. Aldus komt men tot de *Practijck*. Maer boeren sta by!

Dan 't gene nu verhaelt is, gaet de Personen aen, maer niet de Genees-konste, de welke de treffelickste van alle zijnde, om de onwetenheydt van sommige, die haer offnenen voor een van de slechtste geacht wert, gelijk *Hippocrates* al op si aen tijdt mede geklaecht heeft. Ende als sy in foodanighe handen valt, dan soude men met *Montaigne* mogen bekennen, beter te wesen geen raedt te gebruycken als die van sulcke gegeven wert. Dan de goede en zijn daerom niet te minder. Om die te hebben, ende teghens het verhaelde misbruyck te versien, isser een loffelick gebruyck in sommige Steden, ende veel in *Vranckrijk*, dat geen *Doctoor*, waer hy oock zouden mogen gepromoveert zijn, toegelaten wert de *Konste* te oeffenen, vooral eer hy wederom by de Genees-meesters van die plaetsch wel ondervraecht, ende voor bequaem gekeurt is. *Sulcx* is sels geschied den vermaerden *Andr. du Laurens*, maer dat hy al, met bescheyt van den *Konings*, gevordert was tot *Professor* te *Mompelier*. Ende als de beroemde *Jul. Scaliger* niet en wilde uyt staen, om van jonger (gelijck hy voor gaf) ende ongeleerder op de prouf gestelt te werden, soo en vermocht hy niet de *Konste* binnen de *Stad Bordeaux* te oeffenen. Ick verstaet dat in *Spaengjen* de gene, die al nauw na haer wetten ondervraecht, ende daer op gepromoveert zijn, haer brieven niet eerder en krijgen, voor sy noch tweejaer met haer Meesters by de *Siecken* gaen. Die van *Italien* en binden het daer niet aen: maer selden wert daer yemant gepromoveert, die niet alle daegh by de *Professoren* in huys prouf geeft van sijn wetenschap, ende in de *Practijck* volght. Het welck nu mede te *Leyden*, tot groot vordel van de gemeene saeke alsoo in 't werck gestelt wert. *Reuthas*, koningh van *Schotland* (gelijck *H. Baethius* schrijft in 't 2. boeck van sijn *Historye*) verstaen hebbende, datter veel siecken, ende gequetsten door onwetenheydt van de Genees-meesters om hals quammen, verboot op den hals, dat niemant daer voor uytgaen soude, als die wel ervaren was. Dan dit kan al voor gekomen werden, by elcke *Magistraet* in haer stad ende noch veel gevoeliker in de *Academyen*,

als de *Professoren*, niet en treden buyt en de palen, die haer wel ghestelt zijn, ende daer op alleen aennemen de gene, die sy geleert, ende bequaem vinden.

MONTAIGNE.

(8) Gelijck die van *Arcadyen*, seyt *Plinius*, alle *Sieckten* genesen met *Koe-melck*: ende die van *Libyen*, schrijft *Herodotus*, genieten door de banck een sonderlinge gesontheydt uyt dese gewoonte, die sy hebben, dat sy haer kinderen, wanneer se vier jaer geworden zijn, branden de aderen, van 't Hooft, ende den Slach van 't Hooft, waer door sy alle *Sinckingen* den wegh afsnijden. Ende de *Huys-luyden* hier te lande en besigen in alderhande *Sieckten* niet anders als de sterckste *Wijn* gemengt met veel *Saffraen* ende *Kruydt*, alles mede met gelijck geluck. Ende om de waerheyte te seggen, van alle die verscheydenheyte ende brabbelingh van *Ordonnantien*, wat ander eynde ofte werckinge, als den *Buyck* ledigh gemaect: het welck duyfent *Hof-kruyden* kunnen doen? Ende wat weet ick, oft al dienstigh is, 't gene sy seggen; ende of onse *Nature* niet van doen en heeft 't verblijven van hare *Vuylicheyt* tot een seker mate, gelijck de *Wijn* op sijne *Moer* leyte om goet te blijven.

BEVERWYCK.

Het is waer, dat *Plinius* in 't 25. boeck van sijn *Natuyrlieke historye* op 't 8. *Capittel* schrijft, hoe die van *Arcadyen*, geen Genees-middelen en gebruycken, maer alleen *Melck* ontrent de *Lenten*, om dat de *Kruyden*, op die tijt van sap meest swellen, ende de uyere een genesende kragt uyt de weyde wert aengebracht. Ende sy drinken *Koeye-melck*, om dat de *Koeyen* alderhande *Kruyden* eten. Is dat wel anders, als een Genees-middel gebruyckt? Soo kan men oock een kint doen suyveren, als men de foogende vrouw een *Purgatye* ingeeft; want de kracht gaet selver oock in 't foch. Maer die *Koeye-melck* en kan even-wel in alle *Sieckten* niet bequaem wesen. *Herodotus*, in 't 4. boeck van sijn *Griekische historye* op 't 187. *capittel*, verhaelt van de *Libyers*, dat sy haer kinderen, wanneer sy vier jaer out geworden sijn, de *Aderen* van 't opperhooft branden met ongewasche *Schaeps-wolle*, sommige de *Aderen* in den slaep van 't Hooft; ende dat om dese reden, op dat de *Sinckingen* uyt het Hooft vallende, haer nimmermeer en souden beschadigen. Ende *Herodotus* voegter by, dat de *Libyers* wel de gesontste zijn van *Lichaem*, onder al de *Menschen*, die hy kent; maer niet te kunnen seggen, dat het daerom is. Voorwaer laet het tot de *Sinckingen* helpen, daer het voor gedaen wert, gelijck ick 't selfde oock in *Italien* geluckelick sien doen hebbe: soo en kan het ymmers niet helpen in andere *Sieckten*, die met de *Sinckingen* gansch niet gemeens

gemeens en hebben. Ende is 't voor de Sinckingen goet, het is wederom voor wat anders quaet, gelijk *Hippocrates* in sijn boeck van 't Zaet schrijft, van de gene, die ontrent de oiren gesneden zijn, dat haer Zaet weynigh, slap, ende onvruchtbaer is door dien dat het meeste deel van 't Zaet uyt het Hooft voor by de Oiren in 't Ruggen-morgh loopt, welcken wegh, het gesneden tot een roof gebracht sijnde, harder geworden is.

Wat de Boeren belangt, wanneer sy koude Siecken hebben, ende met Winden gequelt zijn, datse dan met voordeel de sterckite Wijn met veel Saffraen ende Kruidt besighen, kan ick genoegh toeslaen. Hoë wel dat de Saffraen te veel gebelicht, groote hindernisse by kan brengen, gelijk ick elders breeder aengewesen hebbe, in 't eerste Deel 4 Boeck cap. 8. van de *Schat der Ongefontheyt*. De Vrouwen zijn hier te Lande oock terstont in de weer, om heete Wijn, met Suycker ende Kruidt in te geven. Maer wie sal seggen, dat dit oock goet is in brandende, ja rasende Koortschen, in Picuris, Squynarye, ende andere Ontstekingen? Ende dat wert evenwel by haer soo al sonder onderscheyt gedaen, ende de Luyden stervende, dewijl niemant haer en seyt, dat de Wijn de Sieckte vermeerderd heeft, so gaense op een ander tijdt in die onwetenheyd voort. Ick en meene niet, datter yemant soo onverstandigh is, die niet en siet, wat het secheit, wie de Geneesmiddelen, ofte yet dat ingegeven wert, bestiert.

Ende dat *Montaigne* vorders seyt, hoe met ak 't gene, de Genees-meesters voorschrijven, anders niet uytgerecht en wert, als dat sy de Siecken te kamer doen gaen, srijt teghens de gemeene kennisse, ende blijft wel anders uyt de genees-middelen, die wy in den *Schat der ongefontheyt* by-brenghen. Dat oock de Nature op een sekere maet (gelijk de Wijn de Moeren) de Vuyligheyt, daer al uyt is, dat voedsaem was, soude van doen hebben, is mede ongelooflick. Dit wert, nae mijn oordeel, beter gevat by den keyser *Claudius*, (hoe wel nergens nae de wijste van zijn Moeders kinderen) die, soo verre is het daer van daen, dat hy toegestaen soude hebben, de dicke Vuyligheyt in de Dermis op te houden, dat hy een Gebode (gelijk *Suetonius* beschrijft) wilde laten uytgaen, waer by een yegelijk verlosaerigh om eenen Wint over tafel te laten springhen, doch dien bevonden was, yemant in groot gevaer geweest te zijn, die hem te lynch ingehouden hadde. Dese goeden Keyser volghde misschien de leere van de alderstadighste Wijsgerigen, *Stoici* genaemt, de welke, gelijk *Cicero* schrijft in sijn Brieven, seyden, dat de Veeften alsoo vry behoorden te wesen, als het *Rispen*. *Quintus*, denckick, om datse beyde van een stoffe waren; sonder te letten op het onderscheyd van haer oirspronckelicke pliets, die verscheyden is, ende derhalven sy oock niet even

edel. Maer laet ons nu hooren hoe hy dit noch soekt te bevestigen.

MONTAIGNE.

(9) Men siet dickwils dat gesonde luyden onvoortiens aen het Braken, ofte den Loop vallen, ende veel Vuyligheyt losen, sonder eenige voorgaende noot, ofte navolgende baet. Jae met verargingh, ende schade. Het is van den grooten *Plato*, dat ick onlanghs geleert hebbe, hoe van de drie soorten der Bewegingen, die ons aengaen, de laetste, ende de arghite is de geene, die geichiet door Purgatyen; ende dat geen Menschhe, indien hy niet sot en is, de selve behoort te gebruycken, als in den uyttersten noot.

BEVERWYCK.

Onsen grooten, ende meerder-gemelten leermeester *Hippocrates* sal hier van reden geven in sijn derde Kort-bondighe Spreucke, *In 't beroeren van den buick*, seyt hy, ende in 't overgeven van selvs kermende, *indien sulcx gepurgeert wert, als gepurgeert moet wesen, dat helpt, ende wert lichtelick verdragen; soo niet, dan valt het in tegendeel uyt*. Ick en sal geen exempelen by brengen uyt de Genees-meesters, die by *Montaigne* verdacht souden mogen wesen, maer een uyt den hoogh-geleerden *Cicero*, in een brief aen sijn Huysvrouw, *ick hebbe*, schrijft hy, *te nacht, loutere gal uyt-gezworpen, terstont ben ick soo verlicht geweest, als of yemant uyt den Hemel my wat ingegeven hadde*. De Nature is soo edel, dat al 't gene sy voortgebracht heeft, forghvuldighlick onderhoudt, ende 't gene *Cicero* hier seyt, dat uyt hare kracht in hem geichiet is, sulcx doet de Konst in andere; ende dat is het werck van een goet Konstenaer alleen te purgeren, dat gepurgeert moet wesen, ende dan helpt het, ende de Siecken zijnder door verlicht; maer indien yemandt 't sy braecks, ofte afgaet, ende 't geene looft, dat niet geloof en dient: sulcx verargert hem, ende en doet niet als schade. Ende al is 't, dat *Plato* in *Timaeo* seyt, onder de drie soorten van Beweginghen, de Purgaty de quaetste te wesen, soen verbiedt hyse evenwel niet volkomelick, maer houdt haer niet dienlich, als in tijden van noot. Het welck al de Genees-meesters oock toeslaen. Want die een wel gestelt Lichaem wil purgeren, die sal het besichadighen; alsoo de Purgatie geen quade Voerhigheden vindende; de goede, ende gesonde wech-neemt. Waer door het Lichaem van zyn bequaem voedsel berooft, ende dien volgende slapper wert. Maer de Voerhigheden, die ofte door menighe, oft ongematichheidt de Nature lastigh vallen, en moeten niet opgehouden; maer ten eersten geloft, ende het Lichaem alsoo ontlift, ende gesuyvert werden. Want indien, 't welck het gemeen Volk oock wel verstaet, eenighe van de uytwendighe Lidmaten bedorven zijnde; niet en is te helpen, als mee

af-fette
voort
ven, d
heydt
besmet
deelen
de gelij
(want c
linden
al kom
vuyligh
ongefo
heden v
tye, al i
quast e
het ede
bedorv
van on
Purgati
Plato se
gelijcke

(10)
ken, doe
te wesc
slapre,
de droo
de, dew
Drooge
heyt v
als door
de orde
de Men
om haer

Dit si
ven, so
smijten,
delen, d
bewaert
konde v
men te v
bruycke
kleyne S
Drooge
onse gef
hebben)
ingeve
en geen
der hant
gelijck d
die oock
lijck wy
re Beeft
ten. Ma
Licham

af-fetten, om te beletten dat de bedervinghe niet voort en kruypt: wie zoude dan konnen gheloo-ven, dat de Nature haer met stinckende Vuylig-heydt onderhiel, ende dat de selvighe, om geen besmettinghe aen de goede Vochtigheden mede te deelen, niet en diende terstont uyt gedreven? Ende gelijk niemant niet liever met Seep ende Afch (want dese gelijckenisse gebruyckt *Plutarchus*) zijn iinden laet uytwasschen, ende schoon-maecten, al komt het daer door wat te slijten, als dat het in de vuyligheyt soude vergaen: so is't oock veel beter, dat ongesonde Lichamen, en die met quade Vochtig-heden vervult sijn gefuyvert werden door een Purga-tye, al isse juyft so heel sagt niet dewijl enen harden quaest een scherpeh beytel toekomt: als toe te late, dat het edelste van alle de Lichame door inwendig quaest bedorven, ofte verteert sijnde, de straf kome te lijden van onse dwaelheyt. In sodanige gelegentheyte is een Purgatie de beste Beweginge: maer de argste, gelijk *Plato* sey, wanneer sy in een gefont Lichaem komt, gelijcke by vele, door quade gewoonte gebruykt wert.

MONTAIGNE

(10) Men gaet het quaest roeren, ende wacker ma-ken, door het gene't selve recht tegen is. Het behoort te weien de maniere des levens, die het sachrijens ver- flapre, en tot sijn eynde bragt. De geweldige strijt van de drooge met de Siekte, streken altijd tot onse scha- de, dewijl den twist in ons gelijst wert, ende dat de Drooge een ontrouw behulp van aert onse Gefont- heyt vyant, en die geen toegang en heeft in onse staet als door beroerte. Laten wy de Nature wat begaen; de ordre die de Vlooy, en Mollen verliet, verliet oock de Menschen, die gelijcke verdraegsaemheyt hebben om haer te laten regeren als de Vlooy, en de Mollen.

BEVERWYCK.

Dit sijn maer woorden. Sal men het quaest verdry- ven, soo moet het geroert werden; sal men het uyt- smijten, so moet sulcx geschieden door sodanige mid- delen, die het selfde tegen sijn; dewijl gelijk sijn, gelijk bewaert. Indien de Maniere des levens alle Siekten konde verwinnen, so wil ick geen ne bekenen, dat men te vergeefs, ende ondientig Droogen soude ge- bruycken; mer also sulcx niet altijd, ende alleen in kleyne Siekten, en kan geschieden. so en kan men de Droogen niet mischen. Die Genees-middelen sijn onse gefontheyt vyant, wanneer se (gelijck wy geseyt hebben) in een gefont Lichaem sonder eenige noot ingegeven werden: maer sijn vrienden in den noot; en geen ontrouw behulp, als sy in Siekten, van goe- der hant komen. Sullen wy de Nature laten begaen, gelijck de Vlooy, ende Mollen; Wat weten wy, ofte die oock niet haer Genees-middelen en kennen, ge- lijck wy van Honden, Katten, ende verscheyde ande- re Beesten in den *Lof der Medicijne* hebben aangewe- ten. Maer also de Menschen het alder volmaeckste Lichaem onder alle Dieren gegeven is, soo en staet

geensins te twijffelen, ofte de Nature heeft, om't sel- ve te bewaren, oock meerder sorge gedragen, als voor andere, ten minsten als voor Vlooy, ende Mollen, die *Montaigne* slechtelik hier in met ons vergelijckt. Alle Droogen die af-fetten en doen oock geen geweld op ons Lichaem, maer alleen de gene die boven maten sterck sijn. Daer is so wel *Manna*, *Rhabarber*, *Semi-bladeren*, ende diergelijck in den Apeteek te vinden, als *Scammonie*, *Turbit*, *Antimonie*, die men nie en be- hoeft te gebruycken, als in grooten noot. Ende van dese is oock *Plato* te verstaen, op wiens tijdt alleen de stercke Purgation in't gebruyck waren, daer de fachte eerst lang daer na, by de Arabische Genees-meesters gevonden sijn, ende nu meest ingegeven werden.

MONTAIGNE.

(11) Men vraegde een seker man van Lacedemoni- en, wat dat hem so lange hadde doen leven? Dat ick de Medicijne niet gekent en hebbe, gaf hy voor ant- woort. Ende de Keyser *Adrien* riep sonde ophou- den, doen hy op't laetste van sijn levē was, dat de veel te der Medicijns hem omgebracht hadde. Een quaest Wortelaer Genees-meester geworden sijnde; lustig, seyde hem *Diogenes*, ghy hebt gelijk; ghy sulste nu wel nederleggen, die het u te voren gedaen hebben. Maer sy hebben dat geluck, volgens *Nicoles*, dat de Son al wat haer mede gaet verlicht, ende d'aerde haer misgrepen bedekt. Maer boven dien hebben sy noch een seer vordelike maniere, om haer te dienē van al- derhande foorten van uytkomst; want al wat de For- tunc, al wat de Nature, ofte eenige andere uyerlijke Onsaeck (waer van het getal oneyndelik is) in ons goet, ende tot gefontheyt streckende voort-brengh, dat is't recht van de Genees-konste, om haer selven toe te schrijven. Al dat by de Siecken, die onder haer staet, geluckelick uyt-valt, dat wort de Konste gewen- ten. De gelegentheden, die my genesen hebben, ende duyfent andere genesen, die geen Medicijns tot haer hulpe en halen, gebruycken sy tot haer voordeel. Ende wat belangt de quade toevallen, ofte sy en trekken die gansch niet aen, ofte sy leggen de schult op den Sie- ken, door so ydele redenen, dat het haer niet en ont- breekt altijd een goet getal van de selvige te vinden: Hy heeft met sijnen arm buyten gelegē, hy heeft het geraes van een wagē gehoor, daer heeft een venster open gestaen, hy heeft op sijn sliicker zijde gelegen, ofte heeft te sware gedachten gehadt, somma, een woort, eenen droom, een geknik schijnt haer een vol- komen ontschuldige te wesen, om haer te ontlasten van't misbruyk. Ofte wanneer het haer belieft, dienē sy haer noch mer die verargenis, ende doen haer din- gen daer mede door een ander middel, dat haer nim- mermeer ontgaē en kan: dat is, dat se ons betalen, wan- neer de siekte bevondē wert ontsleken te wese door haer ingeven, mer de verskering die sy geven, dat de selve wel anders soude verargert sijn geweest sonder haer genees-middelen. De gene die se van een Kouw

MONTAIGNE WEDERLEYT.

28

in een dagelijksche Koortsche geworpen hebben, soude sonder haer gehadt hebben een gestadige. Sy en dencken niet eens haer dinghen qualick te doen, dewijl de schade haer tot voordeel streckt.

B E V E R W Y C K.

Wat die van Lacedemonien belanght, alsoo daer geen stadt in de werelt en was, waer nauwer huys gehouden werde, waer men soberder at, ende dronck, ende het lichaem wel oeffenden, soo en is 't niet te verwonderen, dat sy geen ongefonde Vochtigheden en vergaderden, die door Genees-middelen behoeften af-gefet te werden. Want gelijk *Plato* wel seyt, ende by onsen Salighmaker bevestight is, *Een Genees-meeſter is onnut voor de gene, die niet siecken zijn*, *Math. 9.* Ende daerom en is 't niet vreemt, dat de Lacedemonyers van de Genees-meeſters weynigh werck maeckten soo dat oock een van haer Koningen, *Pausanias*, als hy van een Genees-meeſter gevraeght werde, of hy niet quaets en hadde, gaf tot antwoord, *Neen; want ick en gebruyck u tot geen Medicijn.* De selfde van een goet vrient berispt zijnde, dat hy van een Medicijn qualick sprack, die hem nergens in te kort gedaen en hadde, noch die by hem niet versocht en was: *Hadde ick hem versocht (seyde hy) ick en soude niet leven.* Een tegen hem seggende. *Ghy zijt een out man geworden: dat is,* antwoorden hy, *om dat ick u tot geen Genees-meeſter gebruyck en hebbe.* Hy seyde oock, dat het de beste genees-meeſter was, die de Siecken niet lang en liet leggen quijnen, maer rasch onder de aerde hielp, gelijk dit alles verhaelt wert van *Plutarchus* in de Lacedemonische Spreucken. Het is licht te verachten den genen, die men niet van doen en meent te hebben. Een ander Koningh, ende vry wat grooter, te weten *Louys de I. X.* van Vranckrijck, en ontsagh niemant in zijn Rijck, als alleen sijnen Genees-meeſter *laques Cœſier*, aen wien hy vast geloofde, dat al sijn welvaren hing, als by *Commines* te lesen is.

Plinius in 't 29. boeck van sijn Natuyrlieke Historye op 't 1. Capittel, nae dat hy de onstantvastigheyt van de Griekische genees-meeſters overgehaelt hadde, seyt dat sy ongetwijffelt door haer nieuwigheyt foeckende eenen naem te maken, onse zien te koop stellen; dat daer uyt komen de ellendige strijden in haer oordeel teghens malkanderen by de Siecken, niemant het selfde seggende, om niet te schijnen een ander te volgen; dat hier van komt het opschrift van het ongeluckigh graft, dat hy door den hoop van de Medicijns omgekomen was. Hy verstaet de keyser *Adriaen*, die ofte op sijn doot-bedde soude gefeyt hebben het Griekische spreek-woort, *Veel Medicijns hebben den Koningh omgebracht*, gelijk *Xiphilinus* schrijft, ofte gelijk *Plinius* getuyghet, op sijn graft doen stellen.

Turba Medicorum me frequentans perdidit.

Ende een siende vele Genees-meeſters by een Siecken, die malkander niet wel en konden verstaen, *Soo veel Gieren*, riep hy, *op een Lichaem!* Dit wert met jonger exempelen bevestight door *Biscola* in sijn 16. boeck op 't 11. Capittel. Voorwaer ick en soude niemant konnen raden veel Genees-meeſters gelijk te gebruycken, 't en ware dat sy malkanderen, ende de saecke wel verſtonden. Anders heeft het plaetsch, 't geene *Damasenus* seyt, dat die aen vele raet vraeght, valt in een ygelijcx feylen. Behalven dat het seer selden gebeurt, dat sy soo wel over eekomen, ofte den eenen wilder wat by gedaen hebben, dat den anderen niet en behaeght, die eyen-wel om met sijnen mede-broeder niet over hoop te leggen, dickwils tegens sijn gemoet wat moet overgeven, ende yet toestaen, 't welck hy verstaet ondiensstigh te zijn. Daer-en-boven wert somtijts van de gausſte een goed ende versocht Genees-middel uyt jalourheydt achter gehouden, om het selfde aen den anderen niet bekent te maecken. Ende gelijk men gemeenlick seyt, datter niet soo verloren gaet, als gemeen goet, soo maeckt oock een Siecke die veel Genees-meeſters over hoop haelt, sijn selven gemeen, waerom niemant in 't bysonder hem geheel ter herten neemt, de en dickwils de andere de forge bevolen latende. Evenwel konnen veel Oogen, gelijk *Aristoteles* wel seyt, meerder sien, als een.

Et quod tu nefcis fore assis novis Ofellus;

waer door den eenen wel wat dienſtigs by kan brengen. daer den anderen niet eens om gedacht soude hebben. Hierom doet de prince der Poeeten, *Homerus*, de Griekische vorſt *Diomedes*, aldus den wijſen *Nestor* aenspreken:

— *Ne, ô Nestor, habebis*

Si modo des sorium: fiducia quippe duobus,

Maior adest, dum se subigunt, dum sensa vicissim

Alternant: subi: ambobus, quod non subit uni,

Se soriant: ita rem solidant, consultaque firmant.

Ac si quis mecum vel recta excogito solus,

Hic tamen usque mihi diffido, at que irrita duco.

Dit selve treckt *Hippocrates*, de prince der Genees-meeſters, oock tot onse Konste, als hy schrijft in sijn boeck *de Praecept.* dat een Genees-meeſter niet qualijck en doet, wanneer hy in tijdt van noot, noch andere laet tot hem roepen, om met gemeenen raet den Siecken te hulpe te komen. Wat my be-langt, ick en soude in sware sieckten niet ongeraden vinden, Beraetſlagen te houden van meerder Doctoren: maer dat het uytvoeren, ende 't geene sy goet gevonden hebben evenwel by maer een, die men gewent is, ofte daer men best op betrouwen mocht in 't werck gestelt werden. So wert alle Bewer-ginge tot eene gestiert, gelijk *Aristoteles* leert. Ende

de treffelicke schilder *Zenzis*, als hy, voor die van *Crotana*, een schoon *Venus-beelt* soude maken, foo koos hy vijf van de fraeyste Joffrouwen, om uyt elcke het schoonste na te schilderen.

De drollighste onder de Wijs-gerige, *Diogenes*, siende eenen maffen Worstelael de genees-konste oeffenen. Wat is dat, seyde hy, wilt ghy oock die gene, die u voor desen verwonnen hebben, onderleggen? Dat en dunckt ons niet eens vreemt. Want hoe by foodanige, die van den Ofch, gelijk men seyt, op den Esel loopen, ende met *Thestalus* (die van zijn Vaders weef-touw in de *Practijck* sprongh, ende daer over van *Galenus* uytgelacchen wert) de sware Konste so lichtvaerdig aennememen, de Siecken onthaelt werden, hebben wy noch onlanghs hier te lande oock gesien. *Phadrus* beschrijft seer aerdigh in zijn 14. Fabel een Schoen-maker, die op een onbekende plaetsch, den genees-meester speelden, wiens versen wy daerom alhier stellen:

*Malus cum Sutor inopia deperditus
Medicinam ignoto facere capisset loco,
Et vendidaret falso antidotum nomine,
Verbosus sibi acquisivit sanam strophis.
Hic cum jaceret moroo confectus gravi,
Rex urbis, ejus experiundi gratia,
Scyphum poposcit, fusa dein simulans aqua
Miscere antidoto illius se toxicum,
Bibere jussit ipsam posito pramio.
Tum ore mortis ille tum confessus est,
Non artis ulla medicum se prudentia,
Verum stupore vulgi factum nobilem.
Rex advocata concione haec adlicit:
Quanta putatis esse vos dementia,
Qui capita vestra non dubitatis credere,
Cui calcandos nemo commisit pedes?*

Maer dit en raect de rechte Genees-meesters, in 't minste niet, die in ander waerde by den gemelten *Diogenes* zijn gehouden geweest. Want de selde *Laertius*, die het eerste verhaelt, schrijft oock dat hy plagh te seggen, als hy sagh Stier-luyden, Genees-meesters, ende Wijsgerighe, dan te meenen, dat de Mensche de wijste was van alle de Dieren: maer als hy in tegendeel aentschoude, de Uytleggers van droomen, Waerfeggers, ende diergelijke, dat hy dan meende, datter niet fatter en was, als een Mensche.

Dat *Montaigne* vorder by brengt, dunckt my louter praet te wesen. Want waerom en kan 't gene, dat somtijds wel van selfs komt, de andere tijdt niet door de Konste te weegh gebracht werden? Ende wie kan ontkennen, dat niet dickwils de Siecke selfs, ofte andere, die hem waernemen, als oock eenighe dingen van buften aentkomende, ongemack konnen by-brengen om de Siecke te verachten? Want hier om schrijft *Hippocrates* in de eerste van zijn kort-

bondige Spreucken, niet genoegh te sijn, dat een genees-meester het sijne wel doet, maer dat het verhaelde oock so moet gaen. Zijn woorden zijn eertijts door Heer *Jacob Cats*, Raet-pensionaris van Hollant aldus in rijm gestelt:

*Ons Tijt is kort, de Kunste langh
Een Kans neemt vaerdigh bar en gangh.
Oock heeft het proeven sijn gevaer,
Al leefden yemant hondert jaer.
En schoon men yet met oir deel doet,
Noch vint men dickmael tegenspoet.
Dies moet niet slechtis den Medicijn,
In als geset, en wacker sijn.
Maer oock de Krancken sijnen orient,
En wie hem in sijn sieckte dient.
Heeft slaegh te letten op het stuck,
Of hem genaect groot ongeluck.
Dan noch al wat van buyten koomt,
Is hier oock nut te sijn geschroomt.*

Maer gelijk *Montaigne* seydt, dat de Genees-meesters haer selven toe-schrijven, ende al 't quaet, dat in de Siecken overkomt, op wat anders schuyven: soo hebben de genees-meesters veel meerder te klagen over de onredelickheit van sommige, 't sy Siecken, ofte die by de selvige zijn, die al de quade toe-vallen, de Siecken overkomende, op de genees-middelen leggen, ende van 't gene dat wel ende nae wenschen uytvalt twiiffelen, of het door den genees-meester toekomt. Want voor-eerst, siende een Siecken, die geheel swack is, soo beschuldighen sy, het weynigh Eten, dat hem de genees-meester belast heeft: ofte sy berispen het Laten, ofte de Purgatye; sonder eens te dencken, dat het de Sieckte is, die de swackheit veroorsaect, ende niet de genees-middelen, dewelcke, de Sieckte verminderende, den Siecken in meerder kracht onderhouden. Soo dat hy sonder het gebruyck van de selvige noch swacker soude wesen. Sulcx is genoegh te sien aen de gene, die de Soberheit, het Laten, het Purgeren verachten. hoe sy noch slapper werden. Eveneens gaet het mer d' ander toe-vallen, die men qualick de genees-middelen wijt, gelijk Walging, Braken, Loop, Pijn, Rasernye, ende diergelijk, die eygentlick door de Sieckte komen, ende de nature van den Siecken, ende niet door de genees-middelen, gelijk het onwetende volck meent. Het welck gewent is al wat nae komt, te leggen op 't gene voorgegaen is. Een groote mislag? Want dat is even-eens ofte yemant seyde, Iek heb van een Capoen gegeten, ende daer op Hooft-pijn gekregen, dat moet van de Capoen komen: Die Krancken heeft kleyn Bier gedroncken ende is een half uyr daer nae gestorven, dat Bier is dan oirfaeck van sijn Doot. Neen voorwaer, Niet het Bier, maer de groote Kranckheydt. Soo dat hier uyt te sien is, hoe ongerijmt sommige de quade

Toevallen weten toe te schrijven yet dat te voren gedaen is, hoe wel het met de selvige niet gemeens en heeft.

MONTAIGNE.

(12) Sy hebben voorwaer gelijk, op haer geneesmiddelen van de Siecken te begeren een gunstig geloof; het behoort voor seker wel recht end sterck te zijn; om het te stellen op inbeeldingen, die soo quiet te gelooven zijn.

BEVERWYCK.

Gelijk in de Sieckte seer quiet is geen moet te hebben (als wy lesen dat *Iob* seyde, *ick wanhoope, ick en zal nu niet langher leven Job. 17.*) soo en isser in tegendeel niet dienstiger, als dat een Siecken wel gemoet is. Ende derhalven isser te veel aengelegen, dat hy een Genees-meester by hem heeft, op den welken hy hem volkomenlyck vertrouwt, waer door hy oock lichter tot zijn gesontheit zal komen, als door een ander, die dat by hem niet en hadde. Hierom wert gemeenlyck geseyt, dat die de meeste geneest, op den welken haer de meeste vertrouwen. Ende het is van de sterke Inbeeldinge, die groote kracht heeft; om ons yet in te prenten. Sy is een macht der Ziele, die het Bloet, ende de Geesten soo beroert, dat indien sy gaet met een sterck geloof, ende vertrouwen, soo vergaderen haer de karchten der Nature, om de Sieckte te bestrijden. Ende hierin siet men groote veranderingh in de Siecken, alleen in't komen van den Genees-meester, daer hy langh nae gewacht heeft. Want het verlangen, ende de hope voldaan zijnde, soo recht haer de Ziele teghens het quiet, ende toont daer op haer kracht. In tegendeel, wanneer de Genees-meester niet seer aengenaem en is by de Siecken; als hy siet, dat hy soo niet geholpen en wert, gelijk hy wel soude wenschen, dan sal soodanigh Genees-meester weynigh vorderen; ende de Siecken zijn selven bedroevende, ende den moer opgevende, sal slipper werden, als hy anders soude doen. Want de Geesten ingetrocken zijnde, en hebben geen kracht, om de vreesse, ende't misvertrouwen, daer het Herte mede bevangen is. Daer is noch een ander voordeel, dat de Siecke geniet, van te hebben een Genees-meester nae zijnen sin ende wensch, ende van den welken hy groote hulp verwacht; dat is, dat hy hem geerne schickt tot al het gene hem voorgeschreven wert, met vertrouwen dat het hem alles wel zal bekomen, ende op de been helpen. Gelijk hy in tegendeel van een ander Genees-meester alles sal nemen teghens de borst, waerom het hem oock niet ofte weynigh goet en doet. Want al was't het alderbeste, ende lekkerste van de werelt, indien men daer van geen goet gevoelen en heeft,

soo is't de Maegh teghen, ende het en doet soo veel voordeel niet, gelijk of het met een vrolickheydt gebruyckt werde. Capoenen, ende Patrijfen zijn goede, ende leckere spijsse, maer souden evenwel tegenstaen den geenen, die een quaet gevoelen hadde van de Kock, die bereyt hadde, ofte dat hy vuyl ofte morsigh was. Hoe veel te meerder dan van dinghen, die in haer selven onzengenaem zijn, ende in de welcke wy van Nature een tegenheydt hebben, gelijk daer zijn de Droogen, ende Genees-middelen: insonderheydt ingegeven by een Genees-meester, die selfs mede niet aengenaem en was? Maer dit vertrouwen moet evenwel soo hoogh niet genomen werden, gelijk *Montaigne* doet, als oft hier alleen aenhang. Want al soude misfchien een aengenaem Genees-meester konnen maken by den Siecken, die op hem gesint was, dat hem den *Aloe* soo bitter niet en soude schijnen, so en zal hy die evenwel niet voor *Suycker* op doen nemen, veel minder *in imonye* in *Manna* doen veranderen.

MONTAIGNE.

(13) *Plato* seyde wel te pas, dat de Medicijns alvryelijck vermochten te liegen, dewijl ons welverren alleen hanght aen de ydelheydt ende valscheit van haer toe-seggingen. *Esofus*, een aetheur van sonderlinghe treffelickheydt, ende alle wiens fracygheydt weynigh luyden mercken, is aerdigh om ons voor oogen te stellen dit geweldigh gesagh, het welck sy gebruycken over de arme Zielen, verswaect, ende neder gellaghen door de Sieckte ende de Vreesse. Want hy vertelt, datter een Siecken gevraecht zijnde van den Genees-meester, wat werkinge hy gevoelde van de Genees-middelen, die hy hem hadde ingegeven; *ick hebbe seer gesweet*, antwoorden hy. Dat is goet, seyde de Genees-meester. Op een ander tijdt vraegden hy hem wederom, hoe dat hy sedert al gevaren was, *ick hebbe en groote kouw gebadt*, seyde hy, ende dapper gebeft. Dat is goet, vervolghde de Genees-meester. Op de derde reys vraegde hy hem al weder, hoe hy voer; *ick gevoel*, antwoorden hy, dat *ick swael*, gelijk of *ick't Water badde*. Siet daer, dat gaet wel, sprack de Genees-meester. Een van de Huyfgenooten komende daer nae by den Siecken, ende vragende nae sijne gelegentheydt: *Voorwaer mijne Vrient* (antwoorden hy) *door kracht van wel te zijn, gaet ick sterven*.

BEVERWYCK.

De wijsgerige *Plato* seyde in't tweede boeck van de gemeene sake, dat de Logen niet alleen by God, maer oock by de Mensch:en hatelick is, waerom oock de Grieksche vorst *Achilles* in het thiende boeck van der Troyaensche belegeringe van *Homerus*

rus, ve
als hy
toe vy
Daer
van
de ge
van de
ke hier
gemelt
gebur
nees-m
tegenst
gevaers
konner
wel pra
loghen
geert,
hem ov
Esofus
des Fab
ons hat
len spre

(14)
welcke
den nan
van den
waft vo
dat *Esof*
gen is,
ven ge

Tum
Mort
Ipsu
Eulm
ende de
len van
meester
groot ge
die daer
hebt.

De C
Konite
ende tro
dien sy
volgend
heydt b
se daer
verwese
Mani
getijdt
woorgef

rus, verklaert, dat hy de gene, die anders spreekt, als hy in sijn herte draeght, tot de poorten der Helle toe vyandt is.

Daerom en is de gemelte *Plato* niet te verstaen van de rechte Genees-meesters, maer alleen van de geene, die haer onwaerdigh tot de oeffeninghe van de Konste ingedrongen hadden, van de welke hier voor verhaelt is. Waer van oock de meer-gemelte *Plinius* schrijft, in dese Konste alleen te gebeuren, dat een ygelijk, die hem voor een Genees-meester uyt-geeft, terfont geloof wert, niet tegenstaende, datter in geene Loghen meerder gevaers steekt. Soodanige dewijl niet veel en konnen by-brengghen dat slot heeft, ende even-wel praten moeten, soo behelpen sy haer met loghens, ende staen al toe, wat de Siecken begeert, ende prijsen al voor goet ende gefont wat hem over-komt. Waer op oock staet de Fabel van *Esopus* door *Montaigne* bygebracht, daer by staet des Fabels sin-reden te wesen, datter geen Menschen ons hatelicker en zijn, als die altijd nae de mont willen spreken.

MONTAIGNE.

(14) Daer was in Egypten een fraeye wet, by de welke de Genees-meester den Siecken onder handen nam de eerste drie dagen, op gevaer ofte geluck van den Siecken: maer de drie dagen om zijnde, dan waft voor sijn eygen rekening. Want wat reden isser, dat *Esculapius*, haer meester van den blixem gellagen is, om dat hy *Hippolytus* van de doot tot het leven gebracht hadde,

*Tum pater omnipotens aliquem indignatus ab umbris
Mortalem infernis, ad lumina surgere vitæ:
Ipse repertorem medicina talis, & artis,
Fulmine Phœbigenam Stygias detrusit ad undas.*

ende de navolgers fouden vry gaen, die so veel Zielen van 't leven nae de doot fenden? Een Genees-meester beroemden sijn selven by *Nicoles*, van sijn groot gesagh: Dat meught ghy wel doen, seyde hy die daer ongestraft soo vele om den hals gebracht hebt.

BEVERWYCK.

De Genees-meesters in Egypten oeffende haer Konste volghens een beschreven Wet, van vele ende treffelike Genees-meesters gemaect. Indien sy de Wetren, die in 't heyligh boeck stonden, volgende, den Siecken niet en konden tot gesontheydt brengghen, dan waren sy vry, maer indien se daer teghen ginghen, dan werden sy ter doot verwesen. Want de Wet-gever meende, dat de Maniere van genesen, door het gebruyck van lange tijt bevesticht, ende van de beste Konstenars voorgeschreven, van weynige zoude konnen ver-

betert werden, gelyck de Grieksche *Diodorus* dit alles verhaelt in 't 1 boeck van sijn Historye. Onder die Wetten, wasser een, verhaelt by den wijfgerigen *Aristoteles* in 't boeck van de Gemeentaecke, op 't 11 Capittel, dat de *Medicijns* voor den vierden dag niet en mogen voeren (dat is, purgieren, ofte de schadelicke Vochtigheden af-setten) Dan op haer eygen gevaer. De reden van dese Wet schijnt geweest te zijn, dat wel sommighe Sieckten in 't beginfel, met vasten, wanneer de Natuy sterck zijnde haer selven helpt, overwonnen werden sonder Genees-middelen, door de welke sy dan niet geholpen, maer getergt soude wesen. Want in de Sieckten, schrijft *Seneca* seer wel in sijn Vertrouwinghe aen *Helvium*, en isser niet gevaerlicker, als een ontijdigh Genees-middel. Waer over de Roomschen History-schrijver *Livius* te recht seyt, dat de Genees-meesters somtijts meerder vorderen met stil te zijn, als met roeren, ende doen. Maer al is dit wachten wel 't eenigher tijt nut ende dienstigh, soo gebeurt even-wel meestendeel om de verscheydenheyt van de Lichamen, ende de Toevallen, dat noodigh is in 't beginfel de Sieckte te wederstaen, eer dat se dieper in wortelt. Het welck de poët *Ovidius* oock wel geweten heeft, doen hy in 't 1 boeck van de Genees-middelen der Liefde aldus schreef:

*Principiis obsta, sero medicina paratur,
Cum mala per longas invaluere moras.*

Want al schijnen de Sieckten veeltijts licht in 't beginfel, soo kruypen sy even-wel al voort, ende de Siecke lichamen werden dickwils door de minste gelegentheydt ondergehaelt, gelyck de gemelte *Seneca* wel aenmerckt in zijnen 85. brief. Ende *Aristoteles* selve en staet die Wet van Egypten niet toe. Want sprekende van de Regeringe, seyt dat het sottigheyt is, in eenige Konst te willen gebieden nae een voor-schrift, ende daer op brenghet hy dan de verhaelde Wet by. Ende voorwaer wat vaste wetten ende regulen konnender gestelt werden in een sake, die vele omstandigheden onderworpen is, ende van de minste komt te veranderen? Ende die weynighe, die de selvige wetten konden verbereren, waren die de door schuldigh, om dat sy weken van 't gene, sy wel wisten den Siecken niet te konnen helpen? *Hippocrates* nae haer komende, soude die wetten noch al vaster hebben konnen setten, dan is voor hem, ende voor alle onmogelijck alles in de Genees-konste soo vast te stellen, 't welke sonder onderscheyt zoude moeten nae gevolght werden. Want al fier maer sekere wetten sonder omsien te volghen waren, soo en zoude niet veel stant grijpen sijn eerste Kort-bondige spreucke, in de welke hy seyt, *De Konste is lang, de Gelegenheyt is kort, het Versoeken gevaerlick ende het oordeel sner.*

Daer

MONTAIGNE WEDERLEYT.

32

Daer kunnen wel algemeene Wetten werden gegeven maer die even-wel door verſcheyde omſtandigheden, die haer dickwils onvoorſiens in de Sieckten openbaren, haer veranderingen onderworpen zijn, gelijk ſulcx byſonderlijk te bewiſen, in den *Schat der Ongeſontheit*; niet eens te pas en fal komen. Die op een vlacke wegh, maer alleen ſijnen neus te volgen heeft, die en behoeft geen langh overleggen hoe hy gaen fal; daer en is geen ſwarigheyt in 't verſoecken, ofte op de gelegentheyd te letten, noch oock veel oordeels van nooden.

Wat *Eſculapius* belanght, den ſelſden wert by de Oude ſo grooten wetenſchap toegeſchreven, datter geloof is, dat hy de dooden konde wederom levendigh maken. Van *Hippolitus*, die onnoſelijck door onrechte gramſchap ende vloeck van zijn Vader *Thesens* omgekomen was, wert ſulcx verhaelt by *Plinius* 19. 1. *Plutarch. Parall.* 34. *Lucretius* van de valſche Religie, *Ovidius* 15. *Metam.* ende te vore van *Virgilius* in 't 7. *Aeneidos* met de verſen, op de welke de geene, die *Montaigne* by-bronght, volgen:

*Namque ſerunt ſum Hippolytum, poſtquam arte noverca
Occiderit, patriasque explet ſanguine paenas,
Turbatus diſtractus equis: ad ſidera ruſus
Aethera, & ſuperas Caeli veniſſe ſub auras;
Paoniis revocatum herbis, & amore Dianae.*

Van *Androgeos*, de ſone van *Minos* Koningh van *Creta*, die, uyt nijdt, door die van *Athenen*, ende *Megaren* verſlaghen was, getuyght het ſelve, onder andere, de poët *Propertius* in deſe verſen, 2. *Eleg.* 2.

*Et Deus extinctum Creſſis Epidaurius herbis,
Reſtituit patriis Androgeona focis.*

Uyt deſe reden, gelijk *Virgilius* (de verſen zijn by *Montaigne* verhaelt) ende *Plinius*, op de verhaelde plaetſch, ſchrijven, is *Eſculapius* van den Blixem geſlagen, om dat de geſtelde ordre in de Werelt niet en ſoude gebroken werden. Het welck de poët *Ovidius* oock aenwijtt 6. *Faſt.*

*Jupiter exemplum veritus, direxit in il'um
Fubnina, qui nuntiam novet at artis opem.*

Nochtans verhaelt *Plato*, uyt *Pindarus*, ende de *Tragiſche Poëten*, dat ſulcx hem wedervaren is, om dat hy een rijck, ende boos Menſche, die al op zijn ſterven lagh, uyt gierigheyt, geneſen hadde. Maer dat hy niet door den Blixem, maer door een Brandende Coortſche (die oock *pur*, dat is *Vuur*, daer het oock afſchijnt te komen, van *Hippocrates* genoemt wert) als vuyr van den Hemel gedaelt, verbrant ſoude weſen, wert aerdigh uytgeleyt by *Boccacio*. Dit ware voor de Navolgers van *Eſculapius* beter over te komen, als dat *Montaigne* haer ſoude toe-leggen. Hoe-

wel ſommige alioo ongeluckigh geweest zijn, dat het oordeel van *Montaigne* haer over den hals gekomen is. *Alexander de Grote*, liet den Genees-meester van ſijnen vertrouwden vrient *Hepheſtion*, al of hy niet ſorge genoegh gedragen en hadde, ophanghen. *Manes*, als hy den ſoon van den Koning van *Perſien*, niet en konde geneſen, gelijk hy beloofte hadde, werde levendigh gevilt. *Gabriel Zerbi* geen raet wetende, om een *Turckſchen Baſſa* op te helpen, werde van ſijn volck doorſteken. Den *Arabiſchen Avicenna*, een ſeer geleert, ende ervaren Genees-meester, getuyght van ſijn ſelven, dat hy om de ſelſde oirſaek in hechtenis gebracht is: het ſelſde verhaelt *Amatus* te *Ancona* oock gebeurt te weſen. *Petrus Leo* in de ſterren geſien hebbende, dat hy groot gevaer liep om te verdrencken, ginck van *Venetien*, 't welck midden in 't water leydt, wonen te *Florence* een ſtadt, die ſeer droogh is, ende maer een ondiepe Rivier en heeft: maer te vaſt toegefeeyt hebbende de geneſing van *Lovency de Medici*, werde nae zijn onverwacht overlijden, door laſt van ſijnen ſoon, in een put geworpen. Om dit gevaer, moet een Genees-meester wel op zijn heerde zijn, dat hy ſoo lichtvaardigh de geſontheit niet en verſekert. Want indien yemant, die geſont ende ſterck is, ſijn ſelven niet en kan verſekeren van tot 's andere daeghs te leven; hoe veel te minder, ſal dat yemandt konnen toe-gefeeyt werden, die alreede ſwack ende krank is? derhalven en kan niet onſchuldigh werden van groote lichtvaardigheyt, dat men yemant beloofte ſekerlyck te helpen, alſoo ſulcx niet in ons, maer alleen, in Gods hant en beſtaet, waer tegen daer door wel merckelijck geſondicht wert. Het is oock dwaes, dat men in die toefegginge niet uyt en neemt yet anders, dat onverwacht tuſſchen beyde ſoude moghen komen, het ſy van natuylieke oirſaken uyt ons *Licthaem*, 't ſy van de gene, die wy rekenen by geval te gebeuren. Waer van de poët *Martialis* wyſelijck gefeeyt heeft.

*O quantum eſt ſubitis caſibus ingenium!
Nemo tam divos habuit ſecundos,
Cratiſinum ut poſſit ſibi polliceri.*

Ende behalven vele andere exempelen, die *Plinius* bybrengt in 't 7. boeck van ſijn *Natuylieke hiſtorye* op 't 53. Capittel, de *Griekſche* poët *Anacreon*, is van de karle van een rozijn, de *Roomſche* raers-heer *Fabius*, is van een hayr, dat hy met de melck ingedroncken hadde, geſtickt. De ſchout *Caeſar*, ende de vader *Iulius Caſar*, als oock *Q. Fabius Maximus* Borgemeester, zijn ſonder eenige oirſaken, die men weten konde, geſtorven. Den ouden *Genſericus* Koningh van de *Vandalen*, *Alaricus* van de *Gothen*, *Alfonſus* de 7. van *Spaengjen*, *Aldebond* van *Engelandt*, *Carel* de 8. van *Vranckrijck*, zijn allegader ſonder voorgaende teycken onvoorſiens overleden. Behal-

Behalven dat sulcx noch mede kan geschieden door eenige hevige beweginge des Gemoets, Gramschap insonderheyt, de welcke de Siecken al vry wat onderworpen zijn, gelijk *Seneca*, ende de ervarentheydt leert. Waer uyt genoeghsaem blijkt hoe lossen werck het is, in alle die onsekerheyt yet te derven vast ende seker stellen: dewijl de Doot soo wel onverwacht, als verwacht kan komen. Het welk de poët *Pindarus* seer wel geseyt heeft *Nem. 7.*

Maer of een Genees-meester, om den siecken goede moet te geven, hier in wat te verre ginck, ende te vele toefeyde; so en verdient even-wel die onvoorsichtigheyt geen straffe, alser anders geen misbruyck by en is. Maer die de siecken wat quaets ingeven, werden met beter reden door de Wet *Aquis* la gestraft by den Keyser *Iustinianus* in 't 4. boeck van zijn Onderwijsinge op den 3. titel: ende dat gaet noch so verre, dat de Wetten oock de Onwetenheyt voor schult rekenen *L. qua actione. §. fin. ende L. imperita 132. ff. de reg. Juris.* Want wel te recht wert het een Genees-meester geweten, dat hy 't geene, 't welck hy niet wel geleert en heeft, met soo grooten gevaer van vele, by de handt neemt, ende met het leven van den Mensch so lichtvaerdigh speelt. Noch met het voorgeven van de Menschelike broof heyt, en magh het misbruyck van den genen, die in gevaer de Menschen brengt, niet onschuldigt werden. Wat wil dan *Plinius* seggen, datter geen wet en is, die de onwetenheyt, daer nochtans het leven aenhangt, straffe toeleyd, ende dat een Genees-meester alleen vermag yemand ongestraft voort te helpen: daer selver oock de onwetenheyt voor straf baer geoordeelt wert. Maer de wijsgerige *Plato* ontschuldigh, ende bevrijt alle de Genees-meesters voor de wetten, als de siecken, daer sy voor gaen, komen te sterven teghen haren danck. Daer zijn sommige Dingen; seyt *Seneca* in 't 7. boeck van de Weldaden op 't 13. Capittel, van dien aert, dat se volbracht moeten werden, sommige hebben dat voor volbrengen, datter alles versocht is, om sulcx te doen. Indien een Genees-meester, alles gedaen heeft om te genesen, soo heeft hy sijnen schuldigen plicht volbracht. Het is onmogelijck alle sieckten alijt te genesen, ende den sterffelicken Mensch onsterffelick te maken: maer dat voordeel brengt de Konste den selven noch toe, dat de Genees-meesters (gelijck de gemelte *Seneca* schrijft in 't 6. Capittel, van de Gramschap) den genen die sy het leven niet en konnen geven, een sacht eynde maken: Ende daerom is oock by de Rechts-geleerden goet gevonden, de Genees-meesters niet onwilligh in 't recht te betrecken, *L. Medicos, c. de prof. §. med. 10. Cod. tit. 52. l. 6.* Dan al was het maer die schande, ende oneere, de welcke *Hippocrates* alleen stelt tot hare straffe, die de Genees-meesters, door quade hulpe overkomt, soo en is 't niet waer, dat sy ongestraft yemaadt souden versuymen, ick laet staen,

't gene hy van *Nicoles* bybrengt uyt *Max. Tyrinus* in de 50. Reden, dat sy yemant ongestraft zouden ombrengghen.

MONTAIGNE.

(15) Vorders, hadde ick van haren raed geweest, ick zoude van mijne leeringe meerder heyligheyt, ende ceremonien gemaect hebben; sy hadden wel genoegh begonnen, maer sy en hebben soo niet voleyndt. Het was een goet begin, de Goden gemaect te hebben tot aenleggers van hare Konste, genomen te hebben een bysondere spraek, een bysonder schrift. Hoe-wel dat de *Philosophye* seyt, sottigheyt te zijn, dat men yemant raden wil tot sijn voordeel, door een maniere, die niet te verstaen en is: gelijck of een Genees-meester den Siecken beval, in te nemen

Terrigenam, herbigradam, domiporam, sanguine cassam. Het was eenen goeden Regel in haer Konste, ende die gevonden wert in alle ydele, ingebeelde, ende boven natuyrlieke Konsten, dat het geloof van den siecken door goede hope, ende vertrouwen moet gaen voor haer kracht ende werckinge. Welcken Regel sy soo verre strecken, dat sy den grootsten, ende onwetensten Genees-meester bequamer vinden, by den genen, die betrouwen op hem heeft, als den ervarentsten ende onbekenden. De keur selver van het meeste deel van haer Droogen is wat heymelick ende heyligh. *De slincker-voet van een Schilt-pad, de pis van een Haeghdisse, de misch van een Olifant, de lever van een Mol, het bloet getrocken onder uyt de wieck van een witten Duyf;* ende voor ons die met het Colijck gequelt zijn (soo onwaardigh misbruyckense onse eilendigheyt) Rotte keutelen tot poeyer gestooten, ende diergelijcke andere Apery, die meerder trecken nae eenige Toovery, als na vaste Wetenschap. Ick laet noch staen, het ongelijck getal van haer Pillen; het schicken van eenighe Dagen ende Feeften in 't jaer; het onderscheyden der Uyren om de kruyden te vergaderen tot hare Genees-middelen; ende haer straf wesen, ende haer gemaecte Statigheyt, daer *Plinius* selver mede spot. Maer sy hebben gedwaelt (woude ick seggen) dat sy op dat goet begin dit niet bygevoeght en hebben, hare vergaderingen, ende beraetlagingen behendig ende heyliger te maeken: geen leecken en behoort daer toegangh toe te hebben, niet meerder als in de behendighe ceremonien van *Esculapius*. Want door dat misbruyck geschiet het, dat haer onstantvastigheyt, de swackheyt van haer bewijs-redden raetsels, ende gronden, spijtigheyt in haer byeen-komsten, vol van haet, jaloursheyt, ende eygen insichten, by een ygelijck ontdeckt werdende, hy wel wonderbaerlick blint moet zijn, die niet en voelt, dat men onder haer hand dapper in de waeghschaelstaet. Wie heeft oyt gesien dat een genees-

meester hem te vreden hiel met het voor-schrift van sijnen Mede-broeder, sonder daer wat van, ofte by te doen? Daer door verraden sy genoegh haer Konste: ende sy doen ons sien, dat sy meerder letten op haer eere, ende dien volgende haer profijt, als op het gene, de Siecken daer aen gelegen is. Die is onder haer Genees-meesters, de wijste, de welke haer van oudts vermaent heeft, datter maer een over een Siecke zoude gaen: want indien hy niet uyt en recht dat deught, de schande aen de Genees-konste en sal niet seer groot zijn, om den mis-slagh van een man: ende in tegendeel sal sijn eere groot wesen, indien het hem wel geluckt: daer als sy met haer vele zijn, het werck elcke reys bedorven werdt, soo datse meerder quaet, als goet doen.

BEVERWYCK.

Gelijck vele, die onder de Christenen sichtlich voor haren even-naesten, ende heylighlick boven andere, voor God geleest hebben, na haer overliden voor Heyligen gehouden werden: soo plachten eertijts onder de Heydenen, die met Konsten te vinden, ofte met treffelicke daden de Werelt groot voordeel aengebracht hadden, na haer doot voor Goden geeert, ende geviert te werden van de danckbare nakomelingen. Want dat sy wel wisten, hare Goden niet van eeuwigheid geweest te zijn, blijkt daer genoeghaem uyt, dat sy haer geboorte ende ouders beschrijven. Tot exempel sal ick maer by brengen haer opper-hoofd, die sy noemen den Koningh ende Vader der Goden, ende Menschen. Dese was, na haer seggen, een soon van Saturnus, ende Rhea, gebooren ende opgevoedt in 't eylandt, dat eertijts Creta, tegenwoordigh Candia genoemt werdt, alwaer hy op den bergh Diote by 't eerste wolck van 't eylandt, Curetus genoemt, forghvuldigh waer-genomen, ende bewaert werde. Waer van de Poëet Lucretius aldus spreect in sijn 2. Boeck:

*Diæos referunt Curetas, qui Iovis illum
Vagitum in Creta quondam occultasse feruntur:
Cum pueri circum puerum pernixe chorea
Armati in numerum starent pernixe chorea,
Armati in numerum pulsarent eribus æra.*

Dese Jupiter is oock in sijn vaderlandt gestorven, ende werdt in 't eylandt (gelijck Cicero schrijft in 't 3 Boeck van de nature der Goden) sijn graft getoont. De selfde Cicero verhaelt mede in 't 2. boeck van de Wetten, dat Esculapius, gelijck d'andere Goden, om de weldaden, die hy geseyt werde het menschelicke geslacht bewesen te hebben, in 't getal der Goden gestelt is. Dese Esculapius was een sone van Apollo ende de nympe Coronis, gelijck onder andere de Poëet Homerus getuight in 't begin van sijnen Lof-sangh:

*Morborum medicum canto, quem diva Coronis
E Phæbo enixa est Asclepsium.*

Esculapius hadde de Konste, die t'sijnen tijde noch rouw was, in beter orde gebracht. Maer het vinden van de selve werdt meest van de Heydenen sijn Vader Apollo toe-geschreven, waer van hy sijn selven oock roemt by den Poëet Ovidius 1. Met.

*Inventum Medicina meum est, opiferque per orbem
Dicor, & herbarum subjecla potentia nobis.*

Ende van hem (seydt de Griekische Poëet Callimachus) hebben de Genees-meesters geleert de doot uyt te stellen. Hoe-wel dat Diodorus Siculus, in 't eerste boeck van sijn Griekische historye, schrijft dat hy de Genees-konste geleert heeft van sijn moeder Isis, Koninginne van Egypten: want by de Egyptenaren is Orus de selfde, die by de Grieken is Apollo. Dan de Grieken hebben al de gene, die wat tot de gefontheyt gevonden hadden, als vindere van de Konste geeert, ende allegader als Goden geviert. Sonder dat sulcx gekomen is uyt den koker van de Genees-meesters, gelijck Montaigne haer opleyt.

Dat hy seyt sottigheyt te wesen, dat een Genees-meester een Siecke beval in te aemen, 't gene uyt de aerde gebooren werdt, over 't gras kruypt, sijn huys draecht, sonder bloed is, in plaetsche van een Sleck, gelijck hy uyt Cicero schrijft. in 't 2. boeck van de Voorfegginge: wil ick hem geerne toestaen, dewijl als men van yemandt yet gebiet te gebruycken, dat hy selfs kriegen sal, hy nootfelick moet weten, wat het is. Maer altoo het onnoodigh is, dat de Siecken juyft altijd weten, wat sy in-nemen, soo is 't genoegh dat het den Aporeker verstaet, ende dan en isser niet aen gelegen, hoe het genoemt werdt. Ende daerom en hebben de Genees-meesters juyft geen bysonder tael, ofte schrift. Wel is waer, dat sy hare Droogen, om de kortheyt, met halve woorden schrijven, ende tot de maet, gewicht, ende getal bysondere teyckenen hebben: maer dat en maect daerom geen andere tael. 't En sy dat men seggen wil, dat de Cijseraers mede ander schrift ende tael hebben, om dat sy de gemeene letteren niet en gebruycken. Ende voorwaer wat Konste isser, die niet een maniere van schrijven en gebruyckt, de welke by andere niet verstaen en werdt? Wie kan lesen de aenwijfinge der plaetschen, die de Rechts-geleerden uyt haer Wet-boecken by-brengen? Ende sy en gebruycken even-wel noch ander schrift, noch ander tael. Ende schoon het was soo, wat soude daer aen gelegen zijn. Hippocrates ende Galenus schreven in 't Griecx, wy nu in 't Latijn: maer het en laet daerom niet een Genees-konste te wesen.

Dat hy weder op-hael van 't goet vertrouwen der

der Siecken op den Genees-meester, daer van is hier voor in de 12. Afdelingh genoegh gesproken. Alwaer uyt blijcken sal de valscheyt van 't gene hy hier seyt, dat sulcks soo verre soude gaen, dat de plomste Genees-meester bequamer by ons geacht wert voor een Siecken, die op hem betrouwt, als de ervarentste, die hem onbekent was.

Dat *Plinius* met de Genees-meesters drolt, en is niet vreemt, also hy wel toont haren vrient niet te wesen. Soo dat oock veel, van 't gene *Montaigne* haer tegenwerpt, uyt hem gehaelt is. Ende foodanige Genees-middelen, als *Montaigne* hier verhaelt, werden door de bank by hem beschreven, hoewel hy geen Genees-meester geweest en is. Wat my belanght; ick hebbe niet van de selvige, oyt selve gebruyckt, ofte van yemant anders sien gebruycken, ende derhalven en behoeve ick daer niet veel van te spreken. Ende genomen men konde daer mede yet helpen, dat met geen kruyden te ghenesen was, soude men deselvige niet mogen tot gesontheit besigen? Daer zijn al mede de Goden, gelijk de wijs-gerige *Heracitus* seyde. Gods kracht is oock in de verachtste dingen van de Werelt. Soo heeft de *Ervarentheyt* bevonden dat de *Pissebedden* seer dienstigh zijn om 't graveel af te setten, ende den steen te doen afnemen; ende dat de *Pierwormen* wonder goet zijn om de verstoppinge van de Lever, ende andere Deelen te openen. Dan alsoo sulcks door middelen, die minder tegenstaen, oock kan geschieden, soo en hebbe ick daer van noyt eenige proet willen nemen.

Hy laet noch staen het ongelijck getal van de pillen. Het is waer dat de Genees-meesters gemeenlick ongelijck getal van Pillen voorschrijven; selfs oock de Poet *Virgilius* seyt, — *numero Deus impari gaudet*. Maer sulcks is meerder door gewoonte, als dat sy meenen, datter yet aengelegen is, wel wete dat het getal, voor soo veel het getal is, ganstich geen kracht en heeft. Ende is 't soo vreemt, dat sy met on-even getal ingeven, 't gene sy hopen te strecken tot het leven: dewijl, gelijk *Servius* schrijft over het 5 boeck *Aeneidos*, dat het even-getal, deelbaer is, ende daerom door het selve de sterffelicheit te kennen wert gegeven: maer dat oneven, om dat het niet gedeelt kan werden, de onsterffelicheit beteyckent?

Dat hy seyt van sekere dagen ende seeften, en verstaet ick niet: als oock van de uren, dat men de kruyden ploekt. Als men die op haer tijdt ploekt, ende in droogh en helder weder dan en komt het op d'een ofte d'ander ure niet aen.

Dat den eenen Genees-meester somtijts wat doet by het voorschift van een ander, en is niet vreemt, dewijl twee oogen meerder sien als een, ende de een oock de saeck beter verstaet, als d'ander. Ende dat sulcks juyft niet uyt quaetwilligheyt, noch eygen

insicht en behoeft te geschieden, blijkt daer uyt, dat sy oock na gelegentheyt van tijdt haer eygen genees-middelen wel moeten veranderen. Hier over sal ick uyt de brieven van den Oudt-vader *Augustijn*, een plaetsch by brengen, die aenmerckens waerdigh is. Die groote Genees-meester (schrijft hy) van onse tijden, *Vindicianus*, by yemant om raet versocht zijnde, gaf foodanigen voor de pijn, die hy, op die tijt, voor bequaem oordeelde, waer op oock de gesontheit volghde. Daer na eenige jaren verlopen zijnde, is 't lichaam wederom door de selfde oorsaeck ontstelt geweest; die man meende dat 't selfde wederom goet soude wesen, maer dat gebruyckt hebbende, werde het quaet arger. Hier over verwondert zijnde, liep hy na den Genees-meester, ende seyde hoe hy gevaren was. Maer die antwoorde; daerom ist u qualick bekomen, om dat ick het niet geheeten hebbe; soo dat alle de gene, die het hoorden, ende den man niet wel en kenden, in meeninge waren, dat by niet op de genees-konste, maer icken weet niet op wat macht, hem en betrouwde. Ende daer over gevraecht zijnde, seyde hy 't gene sy niet verstaen en hadden, te weten, dat hy foodanigen Genees-middel in die jaren niet en soude voorgeschreven hebben. Soo veel isser dan aen gelegen, sonder reden ofte konste te veranderen, wat volgens de selvige by veranderinge van tijt staet te veranderen.

Nu wat dienstiger is voor de Siecken, een ofre meerder Genees-meesters te hebben, dat is volkommentlick, na ick meene, afgehandelt in de 11. Afdelinghe. Wat vorders een weynigh te voren van de wreveligheyt der Genees-meesters van *Montaigne* bygebracht wert, als sulcks geschiet, dan is het misverstant van de Personen, ende geen eygene misflagh van de Konste. Waer mede *Plinius* selver verscheyden dergelijcke beschuldigen beantwoort, ende te neder leyt.

MONTAIGNE.

(16) Sy behoorden haer te vreden te houden met de gestadige oneenigheyt, die gevonden wort in 't gevoelen van de voornaemste Meesters ende oude Authouren, dewelcke noch niet bekend en is als by de gene die met de boecken omgegaen hebben; sonder noch voor 't Volck te toonen de verschillen, ende omstandigheden van 't oordeel, die sy onder haer voeden, ende onderhouden. Willen wy een exempel hebben van den ouden strijdt der geneeskonste? *Herophilus* stelt de oorspronckelike oorsaeck der Siecken in de *Vochtigheden*; *Arastratus* in het Bloet van de slagb-aderen; *Asclepiades* in de onsenlicke atomen, uytloopende in de onsenlicke gaetjens van de buydt; *Alcmeon* in d'overtolligheyt, ofte het gebreck van de lichamelicke krachten; *Diocles* in de ongelijckheyt van de Elementen onses Lichaems, ende de hoedanigheyt van Lucht, die wy metten adem inhalen; *Strato* in den overvloed, rauwigheyt, ende bedervinge van het Voedsel, dat wy gebruycken; *Hippocrates*

in de Geesten. Daer is een van haer vrienden, dien sy beter kennen, als ick die toe desen eynde roept, dat de Wetenschap, daer aldermeest voor ons gebruyck aen gelegen is, als die, de welcke last heeft van onse behoudenis, ende gefontheyt, by ongeluk is de alder onsekerste, ende de gene die meest beroert wert door veranderinge. Daer en bestaer geen groot gevaer in, dat wy ons misrekenen in de hoogte van de Son, ofte Sterren: maer hier daer ons het Leven gelt, en is 't geen wijsheyt, dat wy ons overgeven op de genade van 't beroeren van soo veel tegen een waeyende winden. Voor den oorlogh van *Peloponnesus* en wasser niet veel van dese wetenschap te seggen *Hippocrates* heeftse in de kennis gebracht; al 't gene dese vast gestelt hadde, werde van *Chrysippus* omgestooten; daer nae oock van *Aristoteles*, neve van *Aristoteles*, al 't gene *Chrysippus* geschreven hadde. Naer haer zijn gekomen, de *Empirici*, die in de konste eenen anderen ende verscheyden wegh van de oude ingingen. &c.

BEVERWYCK.

Indien *Montaigne* een vrient van de Genees-meesters is, soo is oock *Plinius* van de vrienden, die hem soo veel stoffe gegeven heeft om tegens de Medicijne in te brengen, insonderheyt in 't eerste Capittel van zijn 29. boeck, daer hy oock seyt, hem vreemt ende onbehoorlijk te duncken, datter geene Konst onstantvaetiger en is geweest, ende noch dickwils verandert wert, daer sy de alderbehelpsaemste is. Ende daer nae verhaelt hy de veranderinge der oude Genees-meesters, die *Montaigne* hier by-brenght. Maer wat Konste isser, daer al de Konstenaers van alles een gevoelen hebben? Is de ware Gods-dienst te minder, om datter vele Ketteryen, ende Scheuringen? Elck Mensch heeft sijn hooft, ende 't is qualick, volgens ons spreck-woort, Vele hoofden in eenen caproen te brengen. Die hy verhaelt, dat waren vromde Griecken, diete Romanen wat nieuws moften aenrechten, om in 't gefagh te komen. Anders konnen oock de Genees-meesters wel, sonder gevaer van den siecken verschil hebben in de middelen, maer niet in het Eynde, ofte Oogen-merck, dat is de gefontheyt, ende konnen tot de selvighe door verscheyde wegen ende middelen geraken. Ende voorwaer soude daerom de genees-konste te verwerpen zijn; soo zoude oock met eenen de *Philosophye*, die alles goets vindt, ende voedt, insonderheyt te verdoemen wesen, dewijl nergens meerder oneenigheyt ende verdeelinge en is; ende de *Philosophen*, ofte Wijs-gerige strecken even-wel allegader daer toe, om soo veel als 't mogelijk is, de Waerheyt te ombelsen. Soo hebben nu nae het verwerpen van verscheyde meeninghen, daer de voorgaende eeuwen mede bedwelmt waren, door haer verstant ende neertigheyt ons eenen vlakken

wegh tot de *Philosophye* gebaent *Plato* ende *Aristoteles*; Ende 't gene die twee in de Wijsgerigheyt, dat zijn in de Genees-konste *Hippocrates*, ende *Galenus* dewelcke by alle Luyden van verstant gevolgt werden. Soo is geschiet dat de genees-konste, by dese twee Opper-hoofden door de reden insonderheyt vast gestelt zijnde, daer nae door de Ervarentheydt versterckt, door het Oirdeel van de geleerste mannen in so veel eeuwen aengenomen, gansch eendragtigh is, 't en sy dat eenige Omstandigheden somtijts wat swarigheyt maken, die even-wel licht te neder geleyt wert. Waer uyt blijkt dat de gene, die de Genees-konste verwerpen, om de oneenigheyt, geen reden en hebben, dewijl de selve onder de rechtinnige (daer het snoer nae getrocken moet werden) niet te vinden is.

Wat belangt het gene hy seyt, dat voor den oorlogh van *Peloponnesus*, nu *Morea* genoemt, niet veel van dese Wetenschap te seggen en was, blijkt anders uyt het gene ick van de Egyptische Genees-meesters hier voor No. 7 en 14. verhaelt hebbe, als mede uyt de oude Historyen, ende selfs oock de H. Schrift. Dat *Hippocrates* de selve grooten lusten gegeven heeft, is waerachtigh: maer *Montaigne* vergift hem wat in de tijdt, dewijl den oorlogh van *Morea* begonnen is in 't jaer 430. voor de geboorte van onsen Salghmaker, ende *Hippocrates* meer als tseftigh jaren ouder is.

MONTAIGNE.

(17) Tot den tijdt van *Plinius* toe en hadde noch geen Romeyn sijn selven verwaerdicht om de Genees-konste te oefenen; dat geschieden door de Vremdelingen, ende Griecken, gelijk nu onder ons Françoyschen door de Latineurs. Want gelijk een seer groot Medicijn seyt, wy en gebruycken niet geerne een medicijne, die wy kennen; niet meerder als een kruyt, dat wy selfs plucken. Indien de volckeren, daer wy van daen halen het *Pack-bout*, *Salsparille*, ende den wortel van *China*; Medicijns hebben, hoe veel meenen wy, dat sy niet, door de selvede vromdigheyt, seldenhayt, ende dierte en houden van onse *Kool*, ende *Peterselye*? Want wie zoude derven misprijsen de dingen; die soo verre gehaelt werden, ende met soo gevaerlicken reyse? Naer die oude veranderingen van de Medicijns, zijnder noch ontallicke andere geweest tot onsen tijdt toe, ende dickwils heele ende algemeene veranderingen, gelijk die zijn, de welcke teghenwoordigh voortbrengghen *Paracelsus*, *Fioravanti*, ende *Argenterius*. Want sy en veranderen niet alleen een Genees-middel, maer (nae my geseyt wert) al het gestel ende de regeringh van het lichaem der Medicijne, beschuldigende van onwetenheydt ende bedrogh de gene, die daer van haer werck voor haren tijdt gemaect hebben. Waren wy noch daer van versekerd,

kert, als sy haer vergiften, dat het ons niet schaden en zoude, wanneer het niet en helpt: dat zoude noch een redelicken handel wesen, zijn selven te waghen om het goet, sonder gevaer te loopen van het quaet.

BEVERWYCK.

Dat de brave Luyden onder de Romeynen, haer niet begeven en hebben tot de oeffeninge van de Genees-konste, is misschien de oirfaeck geweest, dat de Genees-meesters te Romem, als een hoop vromdelingen zijnde, in kleynachtige waren. Het welck oock wel hier te Lande aen sommige oirfaeck geeft, ofte om niet in de Genees-konste te studeren, ofte al wel gestudeert hebbende de oeffeninge metter tijd moede te werden. Want laet yemant van de beste afkomst zijn, ende de Konste volkomen verstaen, ende met lofoeffenen: soo zal even-wel een ander, die juyft wat vetter gelegentheyth heeft, al is hy van zijn selven een beest, ende door geweld van gelt, als een bel onlanghs tot staet opgewelt is, sijn selven laten voorstaen, dat hy by zijn beter niet te gelijken is, om dat hy den selven kan ontbieden, als't hem lust. Ick en kan die Quanten niet beter vergelijken, als by Efels, die men een goude kleedt omhanght.

Den seer grooten Medicijn, die *Montaigne* soo noemt, is *Plinius*, maer hy en heeft noyt Medicijn geweest, hoe-wel hy vele aengaende de Geneesmiddelen in zijn Natuyrlicke Historie beschreven heeft. Hy seyt, dat dese alleen onder de Griekische Konste noch niet en is goeffent van de Roomsche statigheyt, daer nochtans in de selve soo veel voordeel staet; datse weynigh van de Romeynen aengerocht hadden, ende dat die noch terstont by de Grieken waren overgelopen. Jac oock het aensien, seyt hy, en is selfs maer by de gene, die de Griekische tale niet en verstaen, en die de Konst op zijn Griekx handelen. Dewijl de Grieken alleen bequaem tot de Genees-konste geacht wierden, soo verre, dat oock de Romeynen, die de selve aengenomen hadden, haer daerom onder de Grieken moften begeven, soo en is't mede niet vreemt, datter van de Roomsche Medicijns weynigh gewach gemaect werdt.

Dat vreemt, schaers, ende selden te krijgen is, wert gemeenlick meest geacht. Binnen in't landt dat verre van't water gelegen is, daer overvloed van Peedrijfen is, houdt men meerder van een Endt-vogel, die nochtans in goetheyt de andere verre wijckt. Als wy daerom alleen de vromde Droogen in achtinge hielen, om datse vreemt ende verre te halen zijn: soo souden oock gelijk *Montaigne* seyt, die luyden mede in grooter weerde houden onse *Koolende Peterfhe*, als haer Droogen. Maer de oirfack, waerom wy vromde ende verre-gehaelde Droogen gebruyck-

ken, is om dat wy hare krachten van de oude geneesmeesters die in alsulcke Landen woonden, beschreven vinden: by de welcke ons lant, ende onse kruiden onbekent waren. Ende onse Genees-meesters volgen al den ouden fleur, sonder eens de moeyten te willen doen, om de krachten te ondervinden van't gene wy dagelijcx sien, ende soo lichtelick konnen hebben. Daer zijn even-wel sommige geweest, die de Genees-konst tot gemeene Droogen, ende die wy by de hant hebben, sochten te brenghen, met verwerpinge van alle, die van buyten gebracht wierden. Ende *Plinius* beschuldicht in sijn 24. boeck op't 1. Capittel, de genees-meesters, die de Indianen, Moren ende Arabiers te hulp roepen, *Daer na, seyt hy, hebben het bedrog der Menschen, ende de vangh der Verstande de Winckels gevonden, alwaer een yders leven te koop geveylt, ende terstont ongewone mengelingen opgeproncke werden. Arabien ende Indyen komen daer in achtige, ende voor een kleyn Sweeringe haelt men een Heel-middel van de Roode zee, daer den armsten Mensch de rechte middelen dagelijcx op sijn tafel heeft.* Dan onse genees-meesters en willen hier nae niet luysteren. Wy sullen eerst haer redenen by-brenghen, ende dan ons gevoelen daer over by stellen. Dewijl seggen sy, in verscheyde Landen dickwils een ende de selve kruiden wassen, soo gaet het vast, dat sy niet over al even goet, ende krachtigh konnen wesen; soo dat men daerom genootfaeck is de selvige te ontbieden uyt die plaetschen, daer se best zijn: want de krachten van de Kruiden veranderen na den aert van de plaetschen, ende soo werden sommige, die de Arabiers stellen heet te zijn in den derden graed, ende de Grieken in den tweeden, by ons maer gehouden in den eersten. Hierom prees oock *Galenus* het *Distannum van Candyen*, de *Petersche van Macedonyen*, ende haelde selfs de aerde uyt het eylant *Lemnos*. Ende sulcx blijkt genoegh in de Afdrijvende ofte Purgerende middelen, die by ons niet en wassen, maer nootfakelick uyt andere plaetschen moeten gebracht werden, als *Sene-bladeren Rhabarber*, ende diergelijcke meer, de welcke al werden sy somtijds door de Konste in onse hoven opgequeect, soo verliefen sy even-wel veel van hare krachten, ende en konnen in sulcken menigthe daer niet voortgebracht werden, datter een geheel lant aen genoegh zoude hebben. Soo gebruycken wy dagelijcx *Suycker*, *Peper*, ende ander Kruidt, als oock *Wijn*, die ons uyt andere Landen gevoert wert. Godt en heeft niet gewilt, dat elck Landt van alles zoude overvloed hebben, ende dat om de Menschelicke gemeensaemheyt te onderhouden. Want gelijk in elck Landt verscheyde Steden malkanderen oversetten, dat sy van noode hebben, soo doet oock het eene Lant het ander. Indien de eene Stadt de anders hulpe van doen heeft, waerom en soude het een Lant niet vervullen het ge-

breck van het ander? Maer sy gelooven, dat de Kruiden, die by ons wassen, meerder gemeenschap hebben, met den aert van de inwoonders. Dan de ervarentheit betoont, dat wy van den Wijn, ende Kruyt, dat van buyten ingebracht wert, wel varen. Ende de Genees-middelen en zijn onsen aert ende nature niet gelijk, maer ten deele tegen, om dat sy deselvige veranderen, waerom een Genees-meester genootsaeckt is, foodanige te gebruycken, die sulcks best kunnen doen, ende derhalven te laten komen van foodanige plaetsen, daer sy haer meeste kracht voortbrengen. Dit zijn welde voornaemste redenen, die bygebracht werden by de gene, die het inbrengen, ende 't gebruyck van vreemde, ende uytlandige Droogen voorstaen. Maer, als ick mijn gevoelen recht sal uyt spreken, soo bekenne ick, te gelooven, dat Godt almachtigh elck Lant gegeven heeft 't gene de Menschen aldaer tot het leven, ende de gesontheit noodigh is. By ons en walt geen wijngaert, ende wy souden den wijn oock wel kunnen missen; alsoo hy geschapen is voor den dorst, het welck het bier, ende 't water oock kan doen. Ende willen wy rekenen, dat hy mede voor de vreught is, sulcks kan oock uyt goet bier getrocken werden. Ende deselvide *Ostris* Koningh van Egypten, die het planten van den wijngaert, ende 't gebruyck van den wijn gevonden heeft, leerden mede in de Landen, daer de wijn-stock niet aerden en wilde, het Bier van garste brouwen. Soo bevint men tegenwoordigh, dat de Indianen, die Terwen-broot, Wijn, noch Bier hebben, haer evenwel tot broot ende dranck behelpen met het gene haer eygen Lant tot verdinge van Honger ende Dorst middelick voortbrenght. Peper is een goet kruyt, ende 't welke soude mogen schijnen, dat wy 't selvde niet wel en mogen ontbeeren, dan op de kant van onse wegen, ja zelfs in de koude slooten, wassen soo heete Kruiden, dat mense in de plaetsen van Peper bequamelick soude kunnen gebruycken. De Suycker souden wy oock lichtelick met den Honigh kunnen versparen, De Griecckse Schrijvers *Hierodotus*, *Strabo*, *Plutarchus*, ende andere getuygen, dat het in de oude tijden voor soude soude gerekent geweest hebben, indien de voorbygaenders enen Siecken, die in 't openbaer, na de manier van Egypten, op de straet geleyt werde, hem geen raedt en gaven, waer door sy selve, ofte andere van diergelijcke Siecken ghenesen waren. Ende een ander Griecck *Pausanias* schrijft, datter te *Epidaurus* in een bosch, *Esculapius* toegeeygent, een ronde marbere Kerck was, rontsom met pilaren, waer op gehouwen stonden de namen van al de mans ende vrouwen, die door sijn hulpe haer gesontheydt bekomen hadden; als oock van wat Sieckte, door welke teykenen die be-

kent, ende met wat Droogen, ende op wat Maniere sy genesen waren. Het welck men seyt, allegader van *Hippocrates* aengeteyckent, ende in sijn schriften gebracht te wesen. Gelijk oock selfs in het eylant *Co*, daer hy geboren is, ende 't welck aen *Esculapius* geheylight was, daer hy mede sijn kercke hadde, ende 't selve gedaen werde, ghelijck daer nae oock noch in vele andere plaetsen, niet alleen in de Steden, maer meestendeel in de Boschen, ende op de wegen. Waer uyt wel af te nemen is, dat de eerste ende oudste gheneces-middelen niet in den Apoteeck plachten bereydt te werden, maer uyt de velden gehaelt, ende gemaect zijn van Kruiden, die aldaer in 't wilt wieslen. Soo seydt *Plinius*, op de laetst-verhaelde plaets, dat selver in de Boschen, ende het grouwelicke ghedaente der Naturen de gheneces-middelen niet en ontbreken, alsoo de heylighe moeder van alle dinghen alleints haer behulpelen voor den Mensch ghestelt hadde. Wat behoeven wy, schrijft hy oock, Droogen uyt Indien, ende Arabien, die voor ons niet gewassen en zijn, ja selve niet voor haer; want sy en soudense anders niet verkoopen; ende soo vele dinghen onder malkanderen te menghen, en is geen Menschelicke raminghe, maer onbeschaemtheydt. Voorwaer ick geef hierom groot gelijk aen *Guevara*, dat hy in sijn Spaensche brieven die Simpele geneses-middelen verre stelt boven de gemengde. Dan waerom sulcks niet alijt en kan geschieden, ende men somtijds Menghel-middelen in 't werck moet stellen, hebben wy aangewesen in het eerste deel en 4. boeck van den *Schat der Onzesontbeids*, op 't 5. capittel. Maer selve de gene, die verstaen dat elck Landt niet ghenoech en heeft voor sijn eygen Siecken, houden het evenwel daer voor, wanneer de Middelen een kracht hebben, dat het beter is Inlantsche, als Vremde te besigen; te meerder alsoo veel bedrogh kan schuylen onder de gene die van verre plaetsen gebracht werden, insonderheyt wanneer sy veel gelden.

Wat nu aengaet, 't gene *Montaigne* seyt van *Paracelsus*; die Switser heeft wel uyt een onbeschaemde troftheyt veranderingh in de geneses-konste foccken te maken, selver oock in de *Philosophie*, ende *Theologie*, dreygende dat hy de *Paus* ende *Luther*, ghelijckhy *Hippocrates*, ende *Galenus* ghedaen hadde, de broeck noch eens soude vernestelen: dan evenwel en zijn de geneses-middelen van de Alchimisten niet alle te verwerpen, maer vele van deselvige brengen een groot behulp tot de oude geneses-konste. *Fioravanti* en kan niet eens in achtginge komen, om eenighe veranderinghe in de Konste te brengen; alsoo in sijn Italiaensche boecken, die hy vele in geral ghemaect heeft, het minste steunsel van gheleerdtheyd niet te vinden en is. Het is anders gestelt met *Argentarius*, een Genees-meester uyt

uyt Pie
Italien
selvige
heeft. In
mige d
evenwel
te achten
heele ni
Montai
gen, end
veel lieg
't Ger
indien d
sy alijt
de woor
Wetten
leeringe
tende, e
delicke

(18)
meene d
doet, ac
den, dese
met soo g
sulcks der
tijde, dat
en-boven
op sy do
Siecken
beslyre,
ven van b

Datter
meester
(meest) al
volgt niet
meesters
de, die n
ende dat c
in eeren b
ders belar
namen in
by ons soe
de Oude g
ende ande
dingen in
ter bereyde
ven, in p
evenwel g
wel soet
van alles
mede sijn
staet aen to

uyt *Piemont*, die in verscheyden hooge scholen van Italien de genees-konste van stoel geleert, ende deselvighe by de Siecken met grooten lof gheoeffent heeft. In sijn nagelate boecken wijckt hy wel in sommige dingen van 't ghevoelen van *Galenus*, sonder evenwel daerom sijne leere (die hy seydt hooghelick te achten) onder de voet te werpen, ende een gheheele nieuwe leere voor den dagh te brengen. Dan *Montaigne* bekent sulcks te hebben van hooren seggen, ende daer van seydt ons spreecckwoort, dat men veel lieght.

't Gene hy vorder schrijft, dat het te lijden was, indien de genees-middelen niet en holpen, indien sy alrijdt niet en schaden; sal ick beantwoorden mer de woorden van *Cicero*, uyt sijn 2. boeck van de *Wetten*, dat het niet en konnen gheseydt werden leeringen der Genees-meesters, als eenige onwetende, ende onervare in plaetse van ghesonde schadelicke middelen voorschrijven.

MONTAIGNE.

(18) Wat my betreft al en wasser anders niet, ick meene dat het een groot ende ghevaerlick gheweldt doet, aen de gene die den smaeck der Droogen haren, deselvighe in te nemen op soo onbequame tijdt, met soo grooten tegenheydt; ende ick geloove, dat sulcks den Siecken dapper ontroert in plaetse, op een tijdt, dat hy de ruste soo hoogh noodigh heeft. Daeren-boven om te overleggen de gelegentheden, waer op sy door de banck legghen de oorfaeck van onse Siecken die zijn soo licht, ende teer, dat ick daer uyt besluyte, dat oock een kleyn mislagh in het ingeven van haer Droogen, &c.

BEVERWYCK.

Datter veel aen hanght, om voor een Genees-meester (gelijck hy in 't volgende noch breeder uytmeect) alles wel te treffen, is waer: dan daer uyt en volghet niet, datter daerom by verstandige Genees-meesters veel gemist wert, maer wel by onwetende, die niet bequaem en zijn op alles wel te letten; ende dat derhalven de laetste gelaten, ende de eerste in eeren behooren gehouden te werden. Wat vorders belanght, de bitterheydt, ende den onaengename smaeck van de Droogen: daer van en valt by ons soo veel niet te klagen, als het wel soude by de Oude geweest hebben, die bittere, stinckende, ende anders teghenstaende, ende qualick-bereyde dingen in drancken ingaven, die wy niet alleen beter bereyden, maer oock, om die soo niet te proeven, in pillkens brenghen. Maer wy en konnen evenwel geenen Alfen foet maken, die van selfs wel foet soude voortkomen, indien de Schepper van alles sulcks voor best gheacht hadde. Waer in mede sijn hooghe wijsheydt ende voorsichtigheydt staet aen te merken. Want indien de Genees-mid-

delen deselve aengenaemheydt ingestort hadde, die hy het Voedsel ghegeven heeft, het Menschelicke gellacht soude daer van, door te veel ende dickwils innemen, groote schade komen te lijden; want alle de Droogen, hebben een hoedanigheydt, die onse Nature wat tegen is; gelijck sy oock moeten wesen, fullen sy het Lichaem veranderen: want het selve in eenen stant latende, en souden sy geen gheeesmiddelen zijn. Wy ghebruycken deselvige niet ten tijde van ghesontheydt (want dat is schadelick) maer alleen om de quade ende ongesonde Vochtigheden, waer door de Siecken veroorsaect werden, uyt het Lichaem te jagen. Het Leven heet *Valck*, seydt het Spreecck-woort: ende daer voor magh men wel in een sueren-appel bijten, ofte wat bitters innemen. De vermaerde, ende gheleerd-tievende Romeyn *Macenas* seydt by *Seneca* in den 150. Brief, dat hy niet en geeft om swackheydt, mismaecktheyt, ja oock om op een scherp kruys te sitten, als hy maer in 't leven mach blijven.

*Debilem facio manu,
Debilem pede, coxa:
Tuber adstrue gibberum,
Lubricos quate dentes,
Vita dum super est, bene est.
Hanc mihi, vel acuta
Si sedeam cruce, sustine.*

Hier heeft het *Montaigne* op de bitterheydt, ende den quaden smaeck van de Droogen, ende eenige bladeren te voren, seydt hy, te haren dat insicht, de gheees-middelen niet te willen innemen, om haren onaengename smaeck. *Dar en soude niet lichelick*, schrijft hy, *mijnen sin wesen, achtende dat de Gesontheyt weerdigh is, gekoft te werden, door soo pijnelick branden, ende snijden, alser te vinden was.* Waer op hy noch al breeder voortgaet. Soo dat wy wel mogen besluyten, dat, Indien de gesontheyt, ende het Leven soo waerdigh sijn, sy oock wel verdienen, dat om deselvighe te behouden, eenen bitteren dranck ingenomen mach werden. Behalven dat noch alle genees-middelen niet bitter, ende tegensstaende en zijn, maer sommige wel aenghenaem, ende liefelijck van smaeck.

MONTAIGNE.

(19) Ick aenmerck gerne de Exempelen, die my raken. Laestmael werden te Parijs een Edelman ghesneden door raedt van de Medicijns, in wiens Blaes niet meerder steen gevonden werde, als in sijn Handt. Ende aldaer mede een Bisschop, die my een goet vriendt was, werde ernstigh verfocht van het meestendeel der Medicijns (die hy ontboden hadde) om hem te doen snijden: ick hielp selfs mede, onder 't geloof van een ander, sulcks aenraden: als

hy,

hy, overleden zijnde, geopent was, soo werde bevonden, dat hy geen gebreck en hadde, als in de Nieren. Sy zijn minder te verontschuldigen in dese Sieckte, dewijlse eenighins te voelen is. Daer van is 't, dat my de *Chyruurgye* veel sekerder schijnt te wesen, om dies wil sy fiet, ende handelt 't geene dat sy doet: daer valt weyniger nae te slaen ofte nae te raden. Maer de Medicijns en hebben geen *speculum matricis*, die haer opent onse Herffenen, onse Longen, onse Lever.

BEVERWYCK.

Hoe dat die misflagh te Parijs gegaen is, daer van en kan ick niet seggen. Het selfde hier is oock eens gebeurt van een Wever, die Steen-snijder geworden was; hoe-wel hy vele wel gesneden hadde, die noch leven. Dan ick hebbe over ontrallicke gestaen, maer noyt dat schandelijck, ende deerlijck ongeluck gesien: het welck oock niet en kan geschieden, wanneer men het snijden niet toe en laet, voor al eer de Meester den Steen op beyde sijn vingeren wel seker heeft. Het gebeurt wel somtijds, datter al de teyckenen zijn van Steen, maer dat hy even-wel als te verre achter legghende, ofte aen een kant geschoten zijnde, niet gevoelt en kan werden, ende dan is 't beter gelaten, als op onseker gesneden.

Hy seyt vorder dat de Medicijns geen *speculum matricis* (dat is een instrument, daer de Lijf-moeder mede open gevijft wert) en hebben, om de Inwendige gebreken te kennen sien (waer van oock den knoddigen Dr. *Rabelais* schijft, dat *Pantagruel* sieck zijnde, Pillen innam, waer van den eersten een man met een sackel in hadde) ende dat derhalven de *Chyruurgijns*, die haer werck voelen, ende tasten, sekerder gaen. Tot antwoord dient, datter vele dinghen zijn, die wy niet en kunnen sien, ofte tasten, ende even-wel door haer werckinge kennen. Ick en geloof niet, dat het Menschelicke verstant (hoe-wel sulcx van sommige geschreven is) soo verre kan vervallen, dat yemant soude in sijn gemoet kunnen vast stellen, datter geen Godt en was, als hy maer de Werelt aen en fiet, ende alle de Wonderen, die ook in het alderminste, ende alder-verachtste Schepfel zijn. Ende wy weten, hoe weynighe datter zijn gewaerdicht geweest, om sijn heyligh aenschijn aen te schouwen. Niemand en fiet sijn eygen *Ziele*, wiens wercken hy nochtans gestadelick uytvoert. Wy trecken door den adem sonder ophouden de Lucht in, ende wy en siense even-wel niet. Soo geven oock de Inwendige Sieckten, die wel van binnen niet gesien en kunnen werden, soodanighe teyckenen van haer, waer door sy wel ende sekerlick by ervare Genees-meesters te kennen zijn.

MONTAIGNE.

(20) De beloften selve van de Medicijne, zijn ongelooflick. Want hebbende te versien verscheyden, ende tegen malkander strijdende gebreken, die ons dickwils gelijckelijck drucken, ende die malkander als nootfakelijck slaen, als hitte van de Lever, ende koude van de Maegh; sy gaen ons wijsmaken, dat van haer Droogen, die sy onder een menghen; het een de Maegh sal verwerpen, ende het ander de Lever sal verkoelen: het een heeft sijnen last om regelrecht te gaen nae de Nieren, ja zelfs tot de Blaes sonder anders sijn werck elders te doen, ende behoudende sijne kracht die lange wech, ende vol van belet, tot op de plaetsch, tot welckers dienst het geschickt is, door sijn verborgen eygenschap: het een sal de Herffenen verdroogen, het ander de Longen vervochtigen. Van al dien hoop een mengsel van een dranck gemaect zijnde, en is 't niet een soorte van rasernye, dat die krachten haer so sullen gaen verdeelen uyt die mengelingh, om nae so verscheyden werck te loopen? Ick soude dapper vreesen, dat sy haer pleyt-sacken veranderen, ende haer quartieren in roere stellen. Ende wie kan sijn selven inbeelden, dat onder die vermenginge, de krachten mede niet vermengen, malkanderen veranderen, ende bederven?

BEVERWYCK.

Het is seer gemeen te klagen over een heete Lever, ende koude Maegh, als of hitte van de Lever de natuerlicke wermte van de Maegh na haer troock, ende alsoo de selvige verkoude. Dit wert van sommige Genees-meesters, als sy de swarigheyt van de genesinge der strijdende gebreken onschuldighen, dickwils voorgegeven, ende van de Siecken oock lichtelijck geloofd, dewijl sy in haer Maegh eenighe rauwigheyt, ende winden voelen, somtijds oock eenighe vliegende hitte door het Lichaem, in 't aengesicht, handen ende voeten. Maer hier staet al vry wat waer te nemen. Voor eerst, gaet het vast, dat de Maegh, dewijl het een vlietigh deel is, uyt zaet, ende sonder bloet bestaende, kout van gematigheyt is, maer te gelooven dat de hitte van de Lever haer schaden kan is ongerijmt. Want *Galenus* leert ons, dat de Maegh rontsom befet is met werm ingewant, om so haer werck te beter uyt te voeren, midden tusschen *Lever*, *Milt*, *Net*; ende *Cronckel-derm*, die de Maegh van alle kanten omvatten, om dat sy als een ketel daer veel vyers om gestooct wert, soude werm werden, soo dat de hoogh-geleerde ontlieder *Baubinus*, ende andere wel te recht onwaerschijnlick rekenen, dat de hitte van de Lever de wermte van de Maegh soude verminderen, daer sy in tegendeel de selvige vermeerdert. Ten tweeden, staet hier noch te letten, dat de verhaelde gebreken dickwils gebeuren

gebeuren in de gefonde, die heet van ingewant zijn, maer een quade maniere van leven ghebruycken. Want uyt dronckenschap van wijn, ofte bier, groeyt een groote menigte van rauwigheyt in den buyck, rommeling, tpanning, rijpen, spouwen. Het gebeurt oock dickwils, dat van heeten dranck overvloedigh genomen, koude gebreken voortkomen, die niet op de Ongematigheyt van het Deel, maer wel op de Ongematigheyt van den Bruycker moeten gheleyt werden. Ondertusschen treckt de Lever na haer de dunne geesten van dien dranck, waer door sy ontsteeckt, ende geeft het gheheele Lichaem heete bloet: Daerom schijnen sy gelijk te voelen hitte in het Lichaem, ende rauwigheyt in de Maegh. Ende soo beschuldigen sy qualijk een tegenstaende ongematigheyt der Deelen, daer het aen haer eygen mislagen hapert. Soo dat sy, by aldien se sober leefden, ofte gematighden dranck gebruyckten, sulcks niet en souden gewaer werden. Ten derden, soo gebeurt in sommige sulcks oock wel, al is 't dat sy al sober leven, ende soodanige zijn de gene, die het Ingewant heet, droogh ende verstopt is, welck gebreck in dit Landt veel valt, ende dickwils uyt de verhaelde oirsaeck, te weten van ongematigh leven, sijnen oirspronck neemt. Dan in soodanige en verkout de Maegh niet uit de naderheit van het heete Ingewant, maer om datter vele grove, ende windachtighe Vochtigheden in de Maegh gefonden werden, die het koken ende verteeren bederven, waer door zoodanige schijnen kouder Maeg te hebben, als wel in der daed is. Hier uit werdt onder de Genees-meesters gevraecht, hoe het komt dat alfulke (*Hypochondriaci* genoemd) dewijlse een heet gebreck hebben, nochtans met rauwigheyt ende winden gequelt werden. Ende al is 't, dat zommige oock de oirsaeck leggen op de Kouwe Maegh: zoo is even-wel beter, dat wy daer voor aennemen, gelijk wy nu geseyt hebben, de quade Vochtigheden, die de Maegh verfwacken, waer door niet alleen suure rauwigheiden, die van koude plegen te groeien, maer oock heete dampen opkomen, insonderheit wanneer soodanige spijs, gelijk gesnerckte Eieren, oft dergelijcke gebruyckt werdt. Derhalven is 't wel geseyt, dat de Toevallen, in 't gebreck, *Hypochondriaci* gheseyt, veel kout zijn, maer de oirsaeck heet. Hier uyt kan nu genoegh blijcken, dat heete Lever, ende koude Maegh, niet nootfaeckelijck, gelijk *Montaigne* voorgeeft, op malkander en slaen. Het ware wel te wenschen, dat Gebreken van verscheyden aert niet te gelijk en quamen; maer als sulcx al somtijts gebeurt, soo moct het quaet al mede gehavent wesen. Want als de Genefinge van 't een, aen het ander niet en helpt noch en schaet, soo en kan se soo rasch niet volbrocht werden; maer vereyscht wat langer tijdt, ende dan moet meest gelet wesen op 't gene meest prangt, sonder evenwel, soo vele mogelijk is,

de andere over 't hooft te sien. Dan als de genefinge van 't gene meest in de weegh is, de andere geheel beschadicht, ende ganfch tegen-strijdende Geneesmiddelen vereyscht, dewijle wy met het eene doende zijn, zoo moeten nootzakelick de andere verergeren, die dienvolgende daer na soo veel te quader sullen wesen om te genesen. Het welck even-wel beter, ende prijslijcker is, als dat men door de selligheit van 't gene meest druckt, de krachten des siecken ganfch laet vervallen. Want die schade is verdraeghzamer, als de doodt. Genomen iemandt, die een koude Maegh hadde, ende met Sinckingen gequelt was, kreegh een stercke brandende Koorts, lode men niet, door af-setten, ende verkoelen, die liever soecken wegh te nemen, al was 't dat de Maeg meerder verkoude, ende de Sinckingen oock noch meerder verweckt wierden, als op beyde voorfiende, den Siecken van de Koorts te laten weghnemen? In kleyne Ongematigheit, ende daer soo geen gevaer by en is, weten de Genees-meesters hare Droogen na de Konst te mengen, dat sy beyde de Deelen kunnen helpen, hoe-wel wat langhsamer.

Nu dat eenige Genees-middelen een verborgen eygenschap hebben tot sekere Deelen, ende last om regel-recht (gelijk hy seyt) te gaen na de Nieren, ja tot in de Blaes, zonder onder weegh hare kracht te verliefen, en is soo vrent, noch soo belachelick niet, als hy dat uytlydt. Want de ervarentheyt be-toont dat op die maniere *Betonye* het Hooft, *Hysloop* de Longen, *Bernagye* het Hert, *Cappers* de Milt, *Boelkens-kruyt* de Lever, *Byvoet* de Lijf-moeder, *Peterselye* de Nieren, door een sonderlinge eygenschap te hulpe komen, al is 't, datze allegader werm ende droogh zijn, ende dien-volgende schijnen van een nature ende kracht te wesen. Men bevindt oock klaerlick, datter eenige Droogen zijn, die sekere ende bepaelde Deelen door aengeboren eygenschap dapper beschadigen; gelijk de *Spaensche-vliegen* alleen de Blaes, de *Zee-haas* alleen de Longen doet zweeren, sonder het ander Ingewant eenigh letsel aen te brengen. Waer door men aen d'andere zijde wel vast besluyten mach, datter oock vele Genees-middelen zijn, die sekere ende bepaelde Deelen hulpe by-brengen. Ende in gevalle wy by dese gheleghentheyt onse toevlucht soude willen nemen tot de merckelicke, ende openbare hoedanigheden der Droogen, soo moest nootfaeckelijck volgen, dat de *Spaensche-vliegen*, ende *Zee-haas* meerder zweeringh zoude veroirsaken, in de Maegh daer sy eerst in komen, ende langer blijven, ende dien-volgende meerder kracht konden doen, als na dat sy door een langen wegh (die hare kracht mocht verminderen) in de Blaes, ende Longen gedreven zijn. Want de Droogen hebben ongelijk meerder kracht op de Deelen, daer sy

MONTAIGNE WEDERLEYT.

42

teritont in komen, ende langer in blijven, 't en zy dat sulcks een verborgene eygenschap belet. Soo is *Iffrouw-merck* vorderlick voor de Nieren, maer schadelick voor het Hoof. De *Boom-varen* helpen de Milt, maer zijn de Maegh soo voordeeligh niet. De *Terebinthijn* brengt hulp aen de Nieren, maer beswaertheydt aen 't Hoof. *Varen* verlichten de Milt, maer schaden de Lijf-moeder. De *Laurier* is goet voor de Zenuwen, maer quaet voor de Vrucht. Derhalven die niet verder en gaen, als op de openbare Hoedanigheden der Natuerlicke dingen, sicken in een grove dwalinge. Waer uyt oock blijkt, hoe gevaerlick dat het is, de genesinge te stellen na 't schrijven van de gemeene Kruyt-boecken. Want in sodanige boecken en wert nauclicks een Kruyt gevonden, sonder lof van nut te zijn tot verscheyden gebreken. Maer alsoo van der Dingen verborgen eygenschap, dewelcke een groot oirdeel vereyscht, aldaer geen gewach van en geschiet, soo en kan't niet wesen, ofte daer moeten vele mislagen begaen werden. Derhalven vereyscht *Galenus* seer wel (3. in 1. *Epit. t. 1.*) in een Genees-meester, dat hy niet alleen goede kennis heeft van de gemeene nature der Dingen, hangende aen de krachten van verscheyden hoedanigheden: maer dat hy oock verstaet de verborgen Eygenschap van de bysondere. Want het en is niet genoeg, te weten dat de *Gallachtige van naturen, beet ende droogh zijn, de Phlegmatike vochtigh ende kout*: also daer veel gallachtige gevonden werden, welckers wyde ende grove aderen meerder bloets hebben, als de genoemde bloedig van aert ende gematigheyt selve. Men sal sien, datter meerder van gallachtige gematigheyt met Sinckingen gequelt zijn, als *Phlegmatiken*. Waerom *Galenus* wel raet, het een ooghe te slaen op de gemeene, het ander op de bysondere ende verborgen nature der Menschen. Op de selfde wijze hebben oock de Droogen, ofte de simpele genees-middelen boven een gemeene ende openbare kracht, noch eenige verborgene eygenschap, die God gewilt heeft, dat wy eerder fouden in verwonderingh trecken, als dat wy de oirsaek daer van wel fouden begrijpen. Daer beneffens, de gene, die gelet hebben op de eygen aert van de Afdrijvende-middelen, bekennen al te samen, dat deselve niet alle Vochtigheden sonder onderscheyt af en setten, maer met keure ende bysonderlik sodanige alleen, daer sy toe gestelt zijn. So siet de *Rhabarber* maer op de gal, *Sene-bladeren* op de swarte gal, *Agaricus* op de slijmerige vochtigheyt, *Gialappa* op de waterig: Ja, dat te verwonderen staet, *Scamnonea*, *Turbith*, ende diergelijke al wercken se geheel sterck, evenwel de watersuchtige ingegeven, sullen niet ofte weynigh uytrichten, om dat sy van de vochtigheden, daer sy toe geschickt zijn, weynig vinden. Dewyl dan den aert ende nature van de afsette genees-middelen sodanigh is, wat isser in de weegh, dat sommige Droogen meer op het hooff fouden passen, als op de

Borst, andere meerder op de Lever, als op de Nieren? Maer hier in en moet een yegelick, insonderheyt den genen die van de natuerlicke dingen geen verstant en hebben, niet geloof worden, alsoo sy door onwetentheyt van redenen, alle oirfaken leggen op verborgen eygenschap, ende gebruycken die avolgende alles tot verscheyde siekten sonder onderscheyt, daer sy ondertusschen deselve door openbare ende blijckelicke oirsaek vermeerderen ende tergen. Maer al ist, dat wy de verborgen Eygenschap niet en stellen tot een toevlucht van onwetende mensche: so moet sy evenwel op de verhaelde wijze in acht genomen werden.

MONTAIGNE.

(21) Het uytvoeren van haer ordonnantien hangt noch aen een ander Officier, wiens geloof wy ons leven wederom ten danck overgeven. Gelijck wy hebben Kleer-makers, Kous-makers; ende dan so veel te beter gedient zijn, wanneer elck hem maer met het sijne moeyt, ende sijn wetenschap kort intreckt, als dat een snijder het allegader aenneemt. Ende gelijck, om ons te voeden, de Grootten, tot meerder gerief haer Kocks, ende Braders bysonder hebben, 't welck een alleen so bequamelick niet en soude konnen beschicken. Even-eens om ons te genesen, hadden de Egyptenaers gelijck te verwerpen het algemeen werk van een Genees-meester, ende dat af te snijden tot elcke siekte, ende tot elck deel des Lichaems. Want op dat deel werden dan veel beter, ende nauwer gelet, alser maer te sien en was op dat alleen. De onsen dencken niet eens, dat de gene, die na alles sien, nergens na en sien: dat de geheele regering van de kleine werelt voor haer al te hart is om te verteren. Dewyl sy vreesen den loop tegen te houden van een, die aen 't Root-melefoen ging, om hem geen Coorts te veroirfaken, soo brachten sy my een vrient om hals, die meerder waerdigh was, als wat sy zijn. Sy wegen haer raedtselen tegens de tegenwoordige gebreken; ende om de Herffenen niet te genesen, tot schade van de Maegh, so bederven sy de Maegh, ende verargeren de Herffenen met haer strijdende, ende onder-een-gelapte Droogen.

BEVERWYCK.

My dunkt dat *Montaigne* sijn selven reghel-recht tegen-spreect. Want hy stelt daer gevaer in, dat het voor-schrift van den Genees-meester noch moet gaen door het geloof van een Apoteker, als ofte hy wilde hebben, dat de Genees-meester sijn genees-middelen selfs bereyde. Ende aen d'ander zijde prijft hy de maniere van de Egyptenaers, die voor elcke siekte een bysonderen Genees-meester hadden, gelijck *Herodotus* verhaelt in 't 2. boeck van sijn Grieksche historye, daer wy oock lesen, hoe *Cyrus* koningh van Persien verfocht op *Amasis*, koningh van Egypten, om hem te wille gerijen met een Genees-meester van de Oogen. Streckt het Menschen verstant niet so verre, om al de siekten wel te konnen begrijpen,

pen, wil men 't selve dan noch belaften met eens anderen werck, om de genees-middelen toe te maken? Het is wel waer, dat in de eerste tijden de Genees-meesters niet alleen de drancken, ende andere middelen selfs plegen toe te maken: maer haer ook oefenden in de Heel-konste. Sulcks is genoeg af te nemen uyt sijne schriften, dat Hippocrates mede gedaen heeft: hoewel doen oock al het Steen-snijden sijn bysondere Meesters hadde, die wy nu *Operateurs* noemen. Galenus heeft de boecken van Hippocrates, die van de Heel-konste handelen, naertig uytgeleyt, ja deselve oock in sijn jonckheyt met sijn handen geoefent. Want hy schrijft dat hem te Romen, doen hy twintig jaer out was, het heelen van de schermers bevolen was; dan dat hy twee ende dertigh jaer out geworden zijnde, uyt het hant-werck scheidde, sulcks de Heel-meesters bevolen latende. Waer uyt sommige willen besluiten, dat het verbinden voor een Genees-meester te gering is. Ende den Arabischen *Avenzoar* schrijft, dat een treffelick Genees-meester niet en behoort met de handen te werken, en dat hy sulks sijne dienaers wel mach overgeven. Ick hebbe evenwel in Italien gehoort dat dien hoog-beroemden *Aquapendens* (gelijk oock ten deele blijkt uyt sijn schriften) ende selfs te Bononyen gesien, en bygestaen, dat den vermaerden *Bartolei*, sulks haer niet ontsien en hebben, doch met hulpe, ende dienst van een Heel-meester. En daer toe hebben sy oock niet alleen in Italien, maer mede in Vrankrijk, en Spaengien Professoren van de Heel-konste, om de toekomende Genees-meesters daer in van jonghs op te oefnen, en te onderwijfen. Dan is evenwel niet noodig, dat sy daer na dat werck selfs by der hant nemen: maer is genoeg, dat sy daer van volkomen kennisse hebben, om haren raet door een Heel-meester te doen uytvoeren. Want selfs de gelegentheyte die in een Heel meester vereyft wert, is geheel anders, als een Genees-meester moet hebben. Een Heel-meester, seyt *Celsus*, moet jong wesen, met een stercke, vaste, ende noyt bevende hant, die de sincker hant so wel besigen kan, als de rechte, sterk en scherpe van gesicht, onbermberigh, so dat hy hem genesen wil, die by onder handen neemt, dat hy door sijn schreeuwen niet beweegt en is, en meerder, als de sack vereyft, soude haesten, ofte langer als nodig was, soude vertoeven. In tegen-deel wert een Genees-meester voor de beste gekeurt, die vriendelick, ende bejaert is, dewijl Hippocrates selve oock klaegt van de kortheyt onses levens om de konste te leeren, die oock vereyft dat een Genees-meester de Wijsheyt ende Wijsgerigheyt met de Genees-konste vermengt, en dat hy groote ervarenheit heeft, 'twelk niet te vinden is in yemandt die even uyt de Schole komt, en van den aert der Siekten niet veel beter en weet te oordeelen, als een Bonte-kray van de Somer. Het ware voor dese nut, dat sy van haer wijfer wilden leeren, en de ervarenheit die sy niet en hebben van crvarene sochten te verkrijgen: maer die selfs geloof

dat hy wijs is, die klimt al op de trappen na de sotheyt. *Quintilianus* heeft seer wel geseyt, datter vele wel tot Geleertheyt souden gekomen hebben, indien se niet gemeent en hadden, daer toe algekomen te wesen. Hoe yemandt meerder weet, hoe hy beter fiet, wat hem al ontbreekt. Daerom seyde de wijse *Socrates* van sijn selven, dat alleen te wesen, dat hy niet en wist.

Wat het bereyden van de genees-middelen belangt, 't gene *Montaigne* schijnt sekerder te achten, dat het van de Genees-meesters gedaen werde: sulcks plachte oock in ouden tijden also te geschieden, maer hadden daer toe, als selve te veel te doen hebbende, haer knechts, gelijk nu de Apotekers. Dat *Philippus*, de Genees-meester van *Alexander de Groot*, 't genees-middel, dat hy hem ingaf, selver maecte, blijkt uyt 't gene de hiltory-schrijver *Curtius* daer van verhaelt. Wy lesen oock by *Galenus*, dat *Demetrius*, den oppersten Genees-meester van den keyser *Antonius*, selver den *Theriakel* maecte; 'twelk na sijn overlijden *Galenus* oock dede; so bereyden *Pachius* mede den *Bitterheylig*. En *Plantius* verhaelt in 't leven van *Fernelius*, Raet, ende Medicijn van *Henrick de 2*, Koningh van Vrankrijk, dat dien grooten Genees-meester plagte Parijs sijn eygen genees-middelen te mengen. *Horatius Augenus*, een treffelick Professor in Italien, prijft seer den Genees-meester, die sijn dingen selfs maekt. En dat soude oock de rechte middel wesen, om de vermetelheyt te betoomen van de Apotekers, die al mede den Doctoor spelen; als om dat sy de *Ordonnatie* ofte Voor-schrijven van de Doctoren maken, daer uyt quansuys de ervarentheyt souden krijgen. De wijsgerige *Plato*, in sijn boek *Phaedrus* genaemt, schrijft, dat men soo een wel voor Sot mach houden, die een Doctores boeck ingesien hebbende, en in eenige genesinge gevallen zijnde, sonder van de Konste yet te verstaen, meent dat hy een Doctoor geworden is. Want de lange Konste (gelijk *Hippocrates* spreekt) erkan soo niet geleert werden; maer daer toe wert vry wat anders vereyft, als wy boven uyt den gemelten *Hippocrates* verhaelt hebben in den *Lof der Genees-konste*. Ik sal hier alleen twee geschiedenissen bybrengen van den ouden ende nieuwen tijt. De Grieksche *Aetius* schrijft *Tetrab. 4. Sermon. 2. c. 25*. twee gekent te hebben, die de Konste oefenden, alleen met eenige geschrevene *Recepten*, sonder te weten de rechte maniere om die te gebruyken, ende als sy die selfs verloren, ofte haer door andere af-handig gemackt waren, dat den eenen geheel uyt het werck scheidde, en den anderen van de tering storf. Den Florentijnschen *Poggio* vertelt in sijn Italiaensche kluchten, datter te Romen een gesel was, die 's nachts veel *Recepten* uyt-schreef, ende deselve allegader in een sack by malkander stak, en als de luyden 's morgens met water quamen om raet te hebben, so stak hy de hant in de sack, om daer een *Recept* uyt te krijgen, seggende in sijn tael, *Dio te la mandi buona*. Godt geve u een goet lot.

Daerom is't best, dat elk het sijne waerneemt, en hem oeffent in't gene hy van jonghs op geleert heeft. De Grieken hebben daer toe een fraey spreek-woort,

Spartam, quam nactus orna.
Want als een yder 't sijne doet,
Dat is voor al de werelt goet.

Derhalven, alsoo een Genees-meester genoegh te doen heeft om t'huys sijn boeken te door-lesen, ende buyten de siecken te verfoeken, so soude ik gevoeglicker achten, dat hy hem de moeyten van het toebereyden der genees-middelen ontloeg, ende dat werk op een goet Apoteker liet aenkomen. En den selven zijnde, gelijk hy behoort, so en isser met Montaigne geen swarigheyt te maken, ofte hy sal wel bereyden 't gene de Genees-meester hem voor-geschreven heeft. Op dese gelegentheyt en sal misschien niet ondienstig wesen, eenen rechten Apoteker te beschrijven. Voor eerst dient hy al verre in't Latijn gekomen te zijn, op dat hy alles, wat hem voorgeschreven wert, te degen mach verstaen. Dan moet hy ook volkomen kennisse hebben van de Droogen om de rechte van de verbaeterde te kunnen onderscheiden; en behoort deselve alle maent eens te oversien, en die bedorven zijn, wech te werpen. Insonderheit dient hy vroom van gemoet te wesen, ende niet te soeken sijn gewin (t welk van selfs wel volgt) maer naerflighuyt te voeren 't gene van den Genees-meester voorgeschreven is. Om sulcx wel te doen, en de Mengel-middelen wel te kunnen maken, moet hy eenige jaren by een goet Meester gestaen hebben, en behoort in geen Stadt ontfangen te werden, voor al eer by aldaer aen de gene, die daer toe soude mogen gestelt zijn, proef van sijn doen te geven, gelijk nu al in eenige plaatsen hier te lande gebruycklick is.

Dat Montaigne vorders goet vindt, dat de genees-konste in so veel leden verdeelt mochte wesen, ende dat elk een bysonder Genees-meester soude hebben. gelijk in Egypten eertijt gebruycklick plag te zijn, als ook te Romem, ten tijde van Galenus: sulcx en dunkt Galenus selve soo vrent niet te wesen, als het in een groote stadt geschiede, gelijk Romem, ofte Alexandrien in Egypten; maer dat sulcx onmogelick was in een kleyne, ofte gemeene stadt, daer niemant de kost en soude krijgen, die alleen raet wist voor quade oogen, die maer zeere ooren genas, den huyg lichte, ofte van't scheursel snede. Waerom ook de gene, die haer met so yer bysonders behelpen in geen eene plaats en kunnen blijven, maer verlopen van't een op 't ander, gelijk men aen ons Operateurs siet; die ook, om dat sy geen gaende werck en hebben, de gemeente een groot gelt af-eysschen.

Maer, indien al de vrye Konsten, gelijk Cicero wel seyt in sijn Gesprek voor den Poet Archia, eenen gemeenen bandt hebben, ende, als met maeghschap, aen malkander verbonden zijn: hoe en sal niet aen malkander hangen de wetenschap van de genesinge der Deelen des Menschelijken lichaems, die alle malkan-

der helpen tot een werck, te weten het Leven te onderhouden, waer toe al haer maeckfel oock gestrekt, ende te samen over-een-komende gestelt is. Soo dat hier in geen plaats en kan hebben 't gene de Italianen seggen, dat die te veel beslaet, weynigh vat.

Nu op wat wijse, ende met wat forgvuldigheyt den roden loop moet tegen-gehouden werden, sal volkomenlick blyken uyt het gene wy in't 2. deel 3. boek en 12. cap. van den Schat der Ongefontheyt sullen aenwysen. En van wegen de verschillende gebreken in verscheyde deelen, daer van is mede elders af gesproken.

MONTAIGNE.

(22) Wat belangt de waerheyt, ende de swakheyt der redenen van dese Konste, die blykt hier meerder, als in eenige andere. De Openende dingen zijn bequaem voor yemant, die 't Colijk heeft, om dat sy de wegen openende, ende ruymende, de taye stoffe van dewelke 't graveel en steen groeyt, af-setten. De openende dingē zijn gevaerlick, voor den genen die met het Colijk gequelt is, door dien sy de wegen openende, ende ruymende, met eenen de stoffe, die 't graveel veroirsaect, in de Nieren brengen, dewelcke door genegentheyt, die sy daer mede hebben, deselve geerne ontfangen, soo dat het naulicks mogelick en is, ofie sy behouden veel van't gene in haer gedreven is.

BEVERWYCK.

Dit en is so belacchelick niet, als Montaigne voor-geeft, en niet strijdende, als in woorden; also de verscheyde ende recht tegens malkander staende werkinge alleen komt door den verscheyden tijt, ende de gestaltenisse der gener, die sodanige genees-middelen gebruyken. Derhalven is seer wel geseyt van den Griekschen uytlegger op de Eletra van Sophocles, dat de gelegentheyt in alle dingen den besten, ende bequaemsten tijt is. Want oock goede (schrijft hy) ende eerlicke faken, indien sy ontijdigh gedaen werden, en kunnen geen lof behalen: gelijk of een Genees-meester veel wilde redenkavelen met den krancken over den aert van sijne sieckte, ofte dat hy by droncke luyden de soberheyt veel ging prijsen. Evneens gaet het ook in de siekten, daer de gelegentheyt (gelijk wy hier voor uyt Hippocrates aengewesen hebben) snel voorby gaet, ende dat de eene tijt helpt, ende doet de andere tijt geen voordeel (gelijk hier voor mede uyt den oudt-vader Augustinus verhaelt is) ja selfs oock schade, ende sodanige, als Montaigne bybrengt. Maer hy hadde behooren den tijt te onderscheyden, gelijk het werck is van alle Wijse luyden.

*Een goede kam is glibber glat,
Sy dient in haesten opgevāt,
En 't is voor waer geen handigh man,
Die sijn geluck niet grijpen kan;
Want dien het voordeel eens ontglijt,
Die isset al sijn leven quijt.
En schoon hy namaels anders wou,
Hy vind niet anders als berou.*

Nu

Nu om te komen tot het exempel, waer mede Montaigne de swakheyt van de redenen in de geneeskonste wil beweren, te weten van Colijk; hier staet eerst te letten op 't woort, 't welck hy neemt voor graveel. 't Is wel waer, dat meest altijd Colijk ofte winden by 't graveel zijn: maer daerom en is Colijk geen graveel, zijnde twee verscheyde gebreken, 't eenen in de nieren, 't ander in de nieren, en water-pesfen. Ick sie dat de Cardinael d'Osat dit beter onderscheit in sijn Françoische briefve, zijnde den 80. daer hy schrijft aen den Secretaris Villeroy, dat de Paus groote pijn in de zyde gekregen hadde, 't welk in 't begin sel gehouden werde voor een winderig colijk, maer dat de hartneckig- van 't quaet, 't welk door geen middel en week, daer na dede gelooven, dat het gravelig colijk was, en datter eenig steenken hing inde pesfen, die 't water uyt de nieren in de blaes voeren, 't welke den wegh niet ruym genoeg vindende, daer was blijven steken, ende alsoo de pijn verweckt hadde. Dit exempel en komt hier niet qualik te pas. Openende dingē zijn bequaem om sodanigh steenken af te drijven: maer (hier moft Montaigne op gelet hebben) na dat de eerste Deelen van 't lichaem, daer 't genees middel door moet gaen, eer dat het in de nieren komt, wel gefuyvert zijn: en in sodanigen gelegentheyt set het af, sonder eenige nieuwe stoffe in de nieren te brengen, gelijk het doen soude, indien 't in een vol lichaem, ende sonder voorgaende fuyvering van maeg, derme, en 't ander ingewant, gebruykt werde. Dan sulks soude gantsch strijden tegens de wette van de genees-konst, en de halven wert het qualik daer tegen ingebracht. Maer hier van heb ick breeder geschreven in 't Steensuck, in 't 2. deel, en 3. boek van de Schat der Ongefontheyt, c. 37. alwaer oock de antwoort te halen is van 't gene hy vorder hier in tegenwerpt.

MONTAIGNE.

(23) De Badstoven, aen welck deel van de Genees-konste ick my alleen overgegeven hebbe, hoewel datter de minste konste in gelegen is, soo hebben sy mede al haer onsekerheyt, die men aen alle kanten in dese Konste siet. De Poëten seggen al wat sy willen uyt druckelicken, ende met beter aert; tot teken dese twee Dichten. *Auson. Epigr. 73.*

*Alcon besterno signum Iovis attingit. Ille
Quamvis marmoreus vim patitur medici.*

Ecce hodie iussus transferrī ex aede vetusta,

Effertur, quamvis sit deus, atque lapis.

Ende *Martialis 6. Epig. 52.*

Lotus nobiscum est, hilaris canavit, & idem

Inventus mane est mortuus Andragoras.

Tam subita mortis causam Faustine requiris?

In somnis medicum viderat Hermocratem.

BEVERWYCK.

De Griecksche schrijver *Clement van Alexandrien* in 't 2. boek van sijn *Pedagog* op 't 9. capittel, stelt vier oorsaken, waerom wy Baden, te weten, om de fuyver-

heyt, de wermte, de gefontheyt, ofte oock om 't vermaek. 't Baden, seyt hy, dat om 't vermaek gedaen wert, mach men wel laten blyven: want een onbeschaemt vermaek en dient niet aengehouden. Maer 't is dienstig voor de Vrouwen om de fuyverheyt, ende de gefontheyt; voor de Mans alleen om de gefontheyt. Om de wermte te badē, is onnodig; dewijl 't gene door koude vervallen is, wel anders kan verquikt werde. Vorders het dikwils baden vermindert de krachten, verslapt de natuerlijke sterkte, ende maekt dat yemant van sijn selven gaet. 't En is oock niet altijd dienstig, maer als yemant al te ledig, ofte oock al te vol is, dan en dient het niet gebruykt: maer men moet letten op den ouderdom, het lichaem, ende den tijt van 't jaer. Wat het eren belanght, daer Montaigne oock gewag van maekt, ick sal alleen kortelick seggen, dat het zy men in 't badt gaet, ofte alleen van 't water drinkt, dat sulcks moet geschieden, na dat het voedsel allegader volkomenlik verteert is: ende daerom is 't een groot misbruyk, 't welk nochtans seer gemeen is, in 't badt selve te eten. Om alles hier toe dienende te schrijven soude wel een geheel boek vereyschen, gelijker oock verscheyde van zijn. Dewijl dit middel het eenighste is, daer Montaigne wat van houdt, so laet hy eens hoore 't gene de wijsgerige *Diogenes* aerdig seyde (by *Stobaeus* serm. 6.) dat vele haer selven, dewijl sy leefden, met badstoven vochtigh makende, deden verrotten, ende stervende, geboden hare lichamen te balsemen, om dat sy niet verrotten en souden. Wat de 'oöeten aengaet, die schrijven al veel, daer sy geen tol of en geven,

— *piisioribus, atque poetis*

Quidlibet audens semper fuit aqua potestis.

Die het eerste dicht gemackt heeft, was een Borge-meester van *Romen*, ende hy schrijft evenwel sijn selve daer van eere toe, dat sijn Vader de genees-konste oeffende; een Konste die alleen, seydt hy, eenen Godt voortgebracht heeft.

— *genitor studuit medicina,*

Disciplinarum quae dedit una deum.

Soo dat wy daer uyt mogen beslyuten, dat hy niet de Konste, ofte de Genees-meesters in 't gemeen, maer alleen *Andragoras*, ofte de ongeleerde ende onervarene heeft willen verachten: gelijck onse *Erasmus* dickwils in sijnē schriften seydt, als hy eenige misbruycken bestrafte, dat hy het niet en heeft op de *Bischoppen*, ofte *Monicken*, maer alleen op de quade *Bischoppen*, ende quade *Monicken*.

MONTAIGNE.

(24) Daer woonde in de valley van *Angrogne*, een volck van afgefondert leven, van afgefonderde manieren, en kleederen, sonder eenige gemeenschap met andere menschen te hebben, waer in sy so gelukkig leefden, datter geen Rechter daer ontrent op haer behoeften te letten, ofte yemant van buyten moft geroepen werden om haer te bevredigen. Sy vloten alle handel, en houwelicken van d'ander werelt, om geen

geen verandering te maken in de fuyverhey van hare regeringe, tot dat, gelijk fy vertellen, een onder haer ten tijde van haer Ouders, hebbende een ziele geprickelt van een edele Eergiericheyt, bedacht om fijnen naem in gefach te brengen, een van fijn fonen Mr. Jan, ofte Mr. Pieter te maken; ende hem hebbende laten leeren fchrijven in een van de naefte fteden, foo werde hy ten laetften een fraey Notaris op een Dorp. Dese groot geworden zijnde, began te misprijfen haer oude gebruycken, en haer in't hooft te fteken de treffelickheyt van d'ander landen. De eerste van fijn ghevaders, wiens Geyt befchadicht was, raden hy daer over recht te verfoecken aen de Konincklike Rechters daer ontrent, en van dien weder een ander, tot dat hy't al verbaftert hadde. Vervolgens dese bedervinge, seggen fy, quamer terftont een ander op, van arger gevolgh, door middel van feker Geneef-meester, die fin kreegh om een van haer dochters te trouwen, en onder haer te woonen. Dese began haer terftont te leeren, de namē van de Koortfchen, van Sinckingen, van Apofitynen, de leger-plaets van de Lever, ende de Dermen, het welck een wetenfchap was, tot op die tijt feer verre van haer kenniffe, en in plaatsch van Loock, waer mede fy geleert hadden alderhande Sieckten, hoe fwaer fy mochten zijn, te genesen, bracht hy haer tot gewoonte om voor den Hoest, ofte de Verkourtheyt vrende Mengelingen te gebruycken, ende began alfoo handel te drijven; niet alleen vā haer gefontheyt, maer oock van haer doot. Sy fweren, dat fy maer na dien tijt, gewaer geworden zijn, dat de *mif* haer 'thooft beswaerde, ende dat verhit zijnde te drincken fchadelick was, ende dat de Winden van den Herff arger waren, als die van de Lenten: dat fy na het gebruyck van dese Geneef-konfse, zijn overvallen met een legioen van ongewoonlicke Sieckten, ende dat fy enen gemeenen af val voelen van haer oude sterckte, ende dat haer leven de helft verkort is.

BEVERWYCK.

Het kan wesen, dat het volck van die *Valley* geluckigh leefde, om dat fy geen gemeenfchap en hielden, met eenige *Wylanders*, die gemeenlick sommige gebreken in brengen. Soo verhalen *Plinius*, ende *Val. Maximus*, van enen *Aglau* dat hy in een hoecken van *Arcañen* een kleyne woning hadde, maer daer hy even-wel de koft op konde krijgen, ende daer hy fijn leefdagen niet uyt en ging, ende dat hy door het Orakel van *Apollo* geoordeelt werde geluckiger te zijn, als *Gyges*, die doen een machtigh Koning was. Dit is oock de oorfaeck, dat eertijts eenige Gemeene faken in *Griekenlant* geen vremdelinghen en ontfinghen, noch oock toe-lieten dat haer volck vrende landen befochten. Waren de *Spatngiarts* niet geweest in *Wefl Indien*, fy en fouden de *Spaenische* (alfoo na haer genaemt, ghelijck den *Taback Nicotiana* hier, nae enen *Nicotius*, die den felfden eer: overbracht) *Pocken*, voor die tijt in andere Landen onbekent, aen de felve niet mede gedeelt hebben. De *Spaenische* haelten in *Wefl Ind* en de *Pocken*: maer fy gaven weder in de plaatsch de *Knuder-pocken*, aldaer voor die

tijt onbekent, ende waer van vele *Indianen* ftorven. Het kan oock wesen, dat de luyden van *Angrogne* te voren heel foberlick, ende na de gefontheyt geleeft hebben, eade die fedigh onder malkanderen gewent waren te leven, daer na door ommegang van vremdelingen, haer gewoonlicke maniere van leven nagelaten hebben, ende alfoo in ongewoonlicke Sieckten vervallen zijn. Soo fchrijft *Hippocrates* in de 28. Kort bondige fpreuck van't 2. boeck, dat de Vrouwen met geen *Gicht* ofte *Flaccid* gequelt en werde. Het welck *Galenus* in fijn Uytleggingen uyt op die tijt waerachtigh geweest te zijn; maer dat het daer na geheel anders uytgevallen is van wegen haer groote ledigheyt, ende ongematigh leven. Waer mede over een-komt de klachte van den Wijf-gerigen *Seneca*, die hy doet in fijnen 95. brief, in den welcken hy oock het oordeel van *Hippocrates* daer mede ontfchuldicht. De Vrouwen, feyt hy, *de-wijfe in ongebondenheyt de Mans gelijck werden, foo krijzen fy oock de Mannelike gebreken. Sy en drincken niet weyniger, fy fiten niet en donckertijen over, fy fetten mede een gollien buyten boort, haken oock na een kout teughjen, tot verkoeling van een verhitte Maegh. In Geyligheyt en wijcken fy de Mans in't minfte niet; tot dien leff geboren zijnde. Wat isser dan te verwonderen, dat de grootte Geneef-meester, ende die heft op de natuerlike faken befo verftaen heeft, op een logen bewonden wort, daer soo veel Vrouwen aen de Gicht wafte zijn? Sy hebben de weldaet van't geflacht door haer misbruyck verlore, ende om dat fe de Vrouwe uyt-getrocken hebben, foo zijne verwefen in Mannelike Sieckten. Wat Sieckte isser tegenwoordich in de Werelt gemeender als Verkourtheyt, ofte Sinckingen, ende *Plato* verhaelt, in't 3. boeck van de Gemeene faken, dat voor de tijden vande wijf-gerige *Socrates* (die geboren werde 468. jaer voor de geboorte *Christi*) de naem van *Catarrhen* ofte Sinckingen niet eens bekent en was. Soo ift oock gelegen met veel andere nieuwe Sieckten, die door welluft, ende overdaet, gelijk *Seneca*, ende *Plurarchus* wel fchrijven, noch alledaeghs opkomen: van de welke de oude, om haer wel gefelt leven, niet eens en wiften.*

Nu wat het Loock betreft daer fy alderhande Sieckten mede genafen; dat is al een oudt Geneef middel, onder de Boeren, gelijk wy sien konnen in *Galenus*, die daerom het Loock Boeren *Theriakel* genoemt heeft, 3. Meib. 8. Alwaer hy feyt, dat het Loock van die fpijfen is, dewelcke de Winden verdrijven, ende gansch geen Dorst en maken. Ende indien yemant (vought hy daer by) ofte die van *Thracien*, ofte van *Vranckrijck*, ofte die in een kout *Lant* wonen, wilde het Loock eten verbieden, die zoude dat volck grooten hinder doen. Ende in't 2. boeck van de krachten der Voedtfelen op't 71. cap. fchrijft hy, dat Loock alleen koft is voor de gene, die veel grove, flijmerige, en taeye Vochtigheden vergadert hebben: maer dat de gene, die heet, ende *Gallachbrigh* van *Bloet* zijn, haer van de Loock als een toe-fpijfe, maer als een gefont Geneef middel, het welck verdouwende, ende de verftoptheyt openende kracht heeft. Dan als't wat op ghesoden heeft, tot dat het fijne fcherpigheyt meeft af-leyt, foo heeft her wel minder krachten, maer en behout dien quaden gijl niet. Indien die van *Angrogne*, gelijk die van de *Valleyen* veel *mif* ende *nevel* onderworpen zijn, met Verkourtheyt ende *Hoest* dick wils zijn gequelt geweest, ende haer Lichamen oock

oock een
haer een
maer even
Coortfel
men, g
welcke b
veroorfa
heet tot
Loock hel
Schat der
Nu da
fchadelic
is een bot
den, en i
ten, alfo
gelijck h

(25)
werck m
een Hem
bewaring
ven, ende
flant, als
drieghel
voortlaer
ander kof
volkome
der, ende
orde W
de *Somer*
openende
Wijn. Ic
quam my
die groo
rier, dat
Ingewant
ende bree
gen uyt,
van buyte
derley va
kleyne b
ront niet
ne, die ge
haer fulc
nelick, da
Ende indi
Graveelig
van een B
Want te f
weet, end
fluyt niet
niet en g
meenfcha
waerfchij
weet te z

Dat he
bruyckt,
treffelick
wy wat w
zo. van de
het Steen

ook een koude gematigheyt hadden, soo is het *Loock* haer een nut, ende recht bequaem *Geneef-middel* geweest: maer even-wel niet in alle Siekten, als de Heeten, gelijk Coortschen, en andere; noch oock in alderhande Lichamen, gelijk die van een drooge gematigheyt zijn, in welke beyde het *Loock* een groote onsteeking zoude veroorsaken, als zijnde seer scherp, oock droogh ende heet tot in den vierden graed. Van de krachten van't *Loock* hebben wy breeder gehandelt in't 1. Deel van den *Schat der Gesontheyt* op't 4. cap. van't 3. boeck.

Nu dat het gemelte volck te voren niet en wist, de Mist schadelick te wesen, ende verhit zijnde te Drincken; sulcx is een bottigheyt: ende dat sy't daer na wisten ende voelden, en is de kennisse, ofte de Geneef-konste niet te wijten, alsoo de *Nature* in die dingen soo voor als na werckt, gelijk haren aert is.

MONTAIGNE.

(25) Eer ick *Graveeligh* was, hoorende by vele groot werck maken van *Bocken bloet*, als ofte het ware geweest een Hemelsch *Manna*, gesonden in dese laetste tijden tot bewaringe, ende onderhoudinge van't Menschelicke leven, ende daer van hoorende spreken Luyden van verstant, als van een wonderbare drooge, ende van een onbedrieghelicke werkinghe: ick, die my altijd hebbe laten voorstaen, te boven te wesen, alle de Gebreken, die een ander konnen overkomen, nam genucht daer in, noch volkomentlick gesont zijnde, my te versien van dat wonder, ende dede tot mijnen't een *Bock* opvoeden volgens de ordre. Want men moet hem in de heeste maenden van de *Somer* op stal brengen, ende hem niet te eten geven, als *openende kryden*, ende niet te laten drincken als witte *Wijn*. Ick was juyft by huys, doen hy geslacht werde; men quam my seggen, dat de *Kock* in sijn pensse vout twee ofte drie groote *bollen*, die tegens malkander sieten onder't voer, dat hy gegeten hadde. Ick was begerigh om al het Ingewant voor my te doen brengen, ende dede dat grof ende breet vel door snijpen, daer quamen drie groote dingen uyt, soo licht als Spongyen, soo datse hol schenen, van buyten anders hart ende vast, verscheyden van veelderley vale verwen; den eenen volkomen ront, gelijk een kleyne bol; de andere twee een weynigh kleyn, ende soo ront niet. Ick heb bevonden, my bevragende aen de gene, die gewoon waren foodanighe beesten te openen, dat haer sulcks gansch selden voor-komt. Het is waerschiynelick, dat die Steenen met de onse van eenen aert zijn. Ende indien sulcks is, soo ist wel een ydele hope voor de *Graveeligh*, haer geneefinge te willen trecken uyt het *Bloet* van een Beest, dat selver gaet sterven van gelijk gebreck. Want te seggen, dat het *Bloet* van die besmettinge niet en weet, ende niet en verandert sijn gewoonlicke kracht, en sluyt niet: het is berer te gelooven, datter in een Lichaem niet en groeyt, als door over-een-stemminghe ende ghemenschap van alle de Deelen. Waeromme dattet seer waerschiynelick is, in alle de Deelen van dien *Bock* gheveest te zijn eenige *Steen makende boedanigheyt*.

BEVERWYCK

Dat het *Bocken-bloet* soo van binnen, als van buyten gebruyckt, de *Steen* kan breken, is van alle oude tijden by de treffelickste Geneef-meesters geoordeelt geweest, gelijk wy wat wijtloopigher in't 2. deel in't 3. boeck, en cap. 30. van den *Schat der ongesontheit* aangewesen hebben in het *Steen-stuck*, alwaer dese plaetsch van *Montaigne* oock

by-gebracht wert. Sijn reden is, dat *Bocken bloet* het *Graveel*, ofte den *Steen* niet en kan helpen, dewijl een *Bock* selve daer mede gequelt is. Dan dit besluyt en volght niet. Wy hebben op de gemelte plaetsch verscheyde Steenen beschreven, die evenwel kracht hebben tegens onse *Steen* van de *Nieren*, ofte de *Plaes*. Jae selfs de *Steen*, die een Mensch afgegeen, ofte afgenomen is, wert hier toe geprefen van *Aetius*, *Petrus Hispanus*, *Sylvius*, *Gastuaria*, *Hallerius*, *Fuchsus*, *Leonellus Faventinus*, *Paschalius*, ende andere. Den *Haes* is een dier vol grof ende swaermoedigh *Bloet*, ende nochtans is het Poeyer van sijn Hert (gelijk *Gobeler* schrijft) met witte *Wijn* ingenomen een krachtigh Geneef-middel voor de Vierden-daeghe Coortsch, die nochtans veroorsaect wert door foodanigh grof *Bloet*. De *Citroenen*, al bederven sy selve haest, soo wederstaen sy even-wel de bedervinge ende verrottinge van de vochtigheeden onses Lichaems. De *Scorpien* rauw gestampt, ende geleyt op de wonde, die hy gesteken heeft, treckt sijn Venijn daer uyt, gelijk *Dioscorides* getuyght 1. 11. ende 6. 44. Soo wert oock met goede hulpe op een dullen Honts-beet geleyt het hayr van den selfden Hont, om het vergif, dat door sijn speecksel daer in gedrukt is, wederom uyt te trecken, als *Ambr. Paré* beschrijft 20. 14.

MONTAIGNE.

(26) Vorders, eere ick de Geneef-meesters, niet volgende het gebodt, om de nootfelickheyt (want tegen die plaetsch kan men een ander stellen van den Propheet, berispende den Koning *Asia*, dat hy sijn toevlucht genomen hadde tot de Geneef-meesters) maer om haer eygen wil: hebbende onder haer gelien veel eerlicke luyden, en weerdigh om bemint te werden. Het en zijn sy luyden niet, die ick te lijf wil, maer hare Konste: ende ick en geve haer geen ongelijk, dat sy haer profijt doen met onse sottigheyt; want het meeste deel van de Werelt doet soo. Veel *ampten*, ende minder, ende waerdiger als het hare, en hebben geen fundament, ofte steunsel, als op de algemeene misbruycken. Ick laetse by mijn halen als ick *Siecken*, ende versoecke van haer onderhouden te werden, ende ick betaal gelijk een ander. Ick laet my van haer gebieden, om my werm te houden, 'twelek my oock aengener is; sy mogen verkiesen uyt het *Bief-loock*, ende *Lattouw*, waer van mijn *Wermoes* dient gemaect, ende ordonneren rooden, ofte witte *Wijn*; ende soo van alle andere dingen die voor mijnen lust ende gebruyck even eens zijn. Ick weet wel, dat sulcks voor haer niet met allen en is, dewijl de vromde smaect en de tegenheydt een eygenschap van de Geneef-konste is. *Lycurgus* ordonneerde de *Wijn* voor die van *Lacedaemonien*, als sy sieck waren. Waerom? om dat sy gesont zijnde, het gebruyck daer van hateden. Gelijk een Joncker, mijnen buer-man, den selven drinckt als een gesont Geneef-middel vor sijne Sieckte, om dat hy van nature een groote tegenheydt daer in heeft.

BEVERWYCK.

Het is al wel gevochten, dat de Geneef-konste geen achterdeel en doet by *Montaigne*, ende dat hy brave luyden noch eere bewijst, al zijn het schoon Geneef-meesters. Maer genomen sy en waren hem soo veel niet waerdigh, zoude een Geneef-meester niet mogen seggen met den *Homerischen Atamennon* 11. 1.

Daer zijnder genogh andere, die my zulle eeren, insonderheyt den wijzen *Jupiter*. Godt selfs gebiet haer eere te bewijsen *Ecclesiast.* 38. ende dat om de nootfelickheyt, maer

Montaigne

Montaigne en hout van dat gebodt niet, om dat op een ander plaetsch de Koningh *Asa* bestraffert wert van den Propheet, dat hy sijn toevlucht tot de *Geneef-meesters* genomē hadde. Dan dese twee plaetichen der *H.Schrifture*, en zijn gansch niet strijdende tegens malkanderen. Want de Koningh *Asa* en wert niet berispt, om dat hy de *Geneef-meesters* gebruyckten: maer om dat hy merder vertrouwen op haer stelden, als op *Gods* den Heere, daer hy den segghen, van 'tgene hy innam, of verwachtē moite. Ende *Asa*, (seyt den Text in't 2. boeck der Chronijken op't 16. cap.) *wert kranck aen sijne voeten, ende sijne kranckheyt nam seer toe: oock en socht hy in sijne kranckheyt den Heere niet, maer de Medicijn-meesters. Alsoo ontsleep Asa, en storf.* Waer uyt genoegh blijktt, dat die plaetsch niet met alien en doet voor *Montaigne*. Niet merder en doet oock een andere, die ten selven eynde by sommige bygebracht wert, uyt het 8. capitel van den Evangelist, ende *Geneef-meester Lucas*, alwaer verhaelt wert van een Vrouwe die 12. jaer den *Bloet-gang* gehadt hadde, ende al haer goet aen de *Geneef-meesters* te kost geleyt hebbende, niet en konde genesen werden: want dit en is daer niet verhaelt tot verachtinge van het gebruyck der *Geneef-konste*, maer wert alleen aangewesen de ongeneeslijckheyt van de Sieckte, ende dien volgende het wonder werck dat door onsen *Saligmaker* daer in gheschiede.

Hy seyt, de *Geneef-meesters* geen ongelijck te geven, dat sy haer voordeel trecken uyt de sottigheyt van de Menschen, ende dat het by andere oock alsoo toe gaet, die al mede gheen Koren van de Molen en wijfen, dat elck moet gauw op sijn winst zijn, ghelijck *Plautus* in *Afinaria* seyt. Hier is waer, elck mach wel letten om sijn huys voor te staen, maer met *Gods*, ende met ceren. De *Rechten* leeren ons, *Nemo lucrari debet ex alieno danno*, Niemand en moet winst doen uyt een anders schade, *Lib. 4. ff. 1. 4. L. 28.* Ende zoude dat niet strecken tot schade van sijnen even-naesten, dat een *Geneef-meester* wetende dat het te vergeefs was, de Siecken met de drancken te quellen, alleen uyt insicht van sijn voordeel, dat maer vuyl ghewin zoude wesen, daer anders niet voor rechte winst mach gerekent werden, als die recht vaerdigh is? Zijnder onder de *Geneef-meesters* veel eerlijcke luyden, en weerdigh om bemint te werden, waer toe zouden die soecken haren even-naesten soo valschelick te bedriegen? Waerom en zouden se niet liever yet anders by de hant nemen, dewijl voor een wacker verstant alle wegen open staen?

Noch schrijft hy vorders de *Geneef-meesters* wel by hem te begeren, ende haer voorschrift wel te volgen om een *Wermoes* te doen gereet maken: maer anders niet van haer te willen innemen. Dan dit en is niet anders, als of men in een belegerde Stadt riep om een goet Overste, ende die gekomē zijnde, men na sijnen raet niet en wilde luysteren. Ende ghelijck men die voor Sot zoude houden, soo en is't ander oock geen miuder sottigheyt, dewijl selfs de heylige *Schrittüre* alsoo spreeket, *Ecles. 38.* dat een Wijs mensche de *Medicine* niet en veracht. Die yemant begeert tot geselschap, ende aenspraek, en behoef daer toe gheen *Geneef-meester*, alsoo al van oudts by een *Griex* Poet geoordeelt is, dat de ghene die te veel practs heeft, den Siecken een andere sieckte is.

Dat *Montaigne* op't laetste seyt van den Wijn, hoe hy in sommige door de tegenheyt kan wercken, dat is den aert

van de *Geneef-middelen*, ghelijck wy elders vermaent hebben; als oock beantwoort, dat eenige *Geneef-meesters* selve niet en willen innemen, ghelijck sy andere aenraden, sulcx te zijn seyen der personen, van de welcke sy de straffe selver moeten uytstaen.

MONTAIGNE.

(27) *Pericles* ghevraecht zijnde, hoe hy al voer; antwoorde, Ghy kont het daer uyt oordeelen, toonende eenighe brietkens, die hy om sijn Hals, ende Arm ghebonden hadde. Hy wilde daer mede legghen, dat hy wel kranck moite zijn, dewijl hy soo verre gekomen was, om hem te begeven tot soo ydale dinghen, ende soo toeghemaeckt te legghen.

BEVERWYCK.

De wijsgerighe *Plutarchus* verhaelt in't leven van den *Griexschen* Vorst *Pericles*, dat hy sieck ('twelck hy oock bestorf) leggende, aen eenen vrient, die hem quam besoecken, toonde 't gene de Vrouwen hem om den Hals gehangen hadden, als willende te kennen gheren, dat hy wel kranck was, foodanige beuselingen gebruyckende, ghelijck den selven *Plutarchus* schrijft. Wel 't soo vreemt, dat een *Wijs* heer selfs spotte met die beuselingen, die hem van de Vrouwen waren aengehangen; 'tghene hy sonder twijffel alleen ghedaen heeft, om haer te verghenoeghen. Maer dat hy daer mede de andere *Geneef-middelen* niet en heeft willen verachten, blijktt daer uyt, dat hy selve een van sijn volck, ghelijck by *Plutarchus* te voren beschreven is, door een seker *Geneef-middel*, rasch en wel genesen hadde.

Hier mede meene ick nu beantwoort te hebben, de *Bewijs-redenen* die de *Ed. Heere* van *Montaigne* de *Geneef-konste*, ende de *Geneef-meesters* teghenwerpt, als oock met eenen de meeste, ende voornaemste (zijnde de overighe maer boertery) die den ongeluckigen *Geneef-meester*, *Corn. Agrippa* van *Colen*, by-brenght in sijn boeck *van de Ydelheyt der Wetenschappen*. Welcke vrucht zoude in de geboorte (ghelijck men van een soorte van Slangen leest, *Viperæ* genoemd) sijn Moeder vermoort hebben, 't en ware de vergaltheit wat hadde versacht geweest door den *Cardinael Campegio*, ende den *Bisschop van Loyck*, die de onbedachteyt in de beste vouw slaende, hem van de sekere doot verlossen. Dan sterf even-wel arm, ende van alle man verlossen in't *Gast-huys* van *Grenoble* in *Vranckrijck*, vele hem (seyt de *History-schrijver Jovius*) van wegen sijne *Tooverery*, vervloekerde.

Dit is het *Gast-huys*, dat de wanhopende *Leerlingen* tot haer *noot-lot*, voor de *Toover-konst*, krijghen, van den *Lasteraer* haer *meester*. Bevindende op't laetste dat sy te vergeefs teghens den *prickel* stooten, als oock de waerheyt van 't gene onsen *Poet* wel geschreven heeft.

Al wie dat oyt bestaet om tegen wint te spouwen.

Die wint het vuyse quijt ontrent sijn eygen mouwen,

Of op sijn aensicht selfs, of in sijn nezen haert;

En toont maer, dat de Gal met Honger is gepaert.

Teck vinde my alreede buyten de palen van een *Briefzal* derhalven ophouden. U. E. biddende, voor lief te nemen dit kleyn teycken van danckbaerheyt voor het gheleert *Werck*; by U. E. my onlangs toegescreven. Vaert wel

Vermaerde, ende Achtbare Heere,

Ende leest lang ten dienste van onse *Vaderlicke Stadt*, ende tot luyfter van ons lang-geoeffende *Konste*.

In *Dordrecht* den 24. *October*, 1641.